ESO

Finances i Consum Responsables

La teua paga, les teues compres i els teus drets

1r d'ESO · Comunitat Valenciana

Jose Sande

COMPARTIENDO CONOCIMIENTO

Finances i Consum Responsables

La teua paga, les teues compres i els teus drets

1r d'ESO · Comunitat Valenciana

Llibre de l'alumnat · Primera edició: 2026

© Jose Sande, 2026

Edita: Compartiendo Conocimiento

L'IES Ribera Norte, els seus personatges, les aplicacions i els altres casos del llibre són ficticis.

Llicència del PDF gratuït i condicions d'ús: permís per a compartir i imprimir.

Com és este llibre

El teu llibre té sis unitats de 16 pàgines. Totes seguixen el mateix recorregut i acaben amb un episodi de la novel·la i una peça del teu projecte.

PORTADA I OBERTURA	**Les dos primeres pàgines.** La il·lustració de la unitat, el que aprendràs, una situació de partida amb els personatges del relat, preguntes per a començar i el mapa de la unitat.
APARTATS	L'explicació amb casos resolts pas a pas, figures, caixes i activitats al final de cada apartat.
PRIMER CURS, PRIMERS DINERS	Un episodi del relat del curs: sis alumnes d'1r B es troben amb els diners de cada dia —la nòmina, el pressupost, els pagaments, el mercadet, les sabatilles, el missatge del paquet— abans d'aprendre a decidir.
SITUACIÓ D'APRENENTATGE	Un repte que ix de l'episodi: producte, passos individuals i en grup, dades i una comprovació individual.
INFORME	Dades reals de fonts fiables, amb el que permeten concloure i el que no.
ACTIVITATS	Comprensió, càlcul i aplicació, revisió d'una resposta d'IA i una tasca de transferència que fas tu soles.
ESQUEMA I RESUM	El mapa de tota la unitat i les idees clau.

Les caixes

Clau. La idea que cal recordar.

Dada. Una xifra real, amb la seua font i el seu any.

La ciència diu. Una troballa de recerca i el seu límit: què demostra i què no.

Com decidim. Un mecanisme de l'economia del comportament que influïx en les nostres decisions.

Revisa la IA. Una resposta simulada d'un assistent d'IA, impresa, i el que has de comprovar.

Per al teu projecte. Una fitxa de «La guia de la paga» que prepares amb el teu equip.

La norma diu. Un fragment literal d'una norma, amb la seua referència.

Personatges. Lucía, Hugo, Salma, Dani, Martina i Iker estudien 1r B a l'IES Ribera Norte de Valdelana. Amb Inés, la seua professora de Finances i Consum Responsables, aprenen a manejar la seua paga, les seues compres i els seus drets, i preparen «La guia de la paga».

Índex

PRIMER TRIMESTRE

Unitat 1 · Els diners que entren a casa 9
1.1 Treballar per a una empresa: el salari 11
1.2 Llegir una nòmina 12
1.3 Treballar pel teu compte 14
1.4 Les prestacions socials 15
1.5 Ingressos extraordinaris i la teua paga 16

Unitat 2 · Gastar, planificar i estalviar 25
2.1 Necessàries, fixes i capricis 27
2.2 Les despeses silencioses 28
2.3 El pressupost 30
2.4 Per què estalviar 32
2.5 La regla de l'estalvi i la salut financera 33

SEGON TRIMESTRE

Unitat 3 · Pagar i deure 41
3.1 Efectiu i targetes 43
3.2 Pagar amb el mòbil 44
3.3 Estalviar o deure 46
3.4 Tipus de deutes 48
3.5 Els riscos d'endeutar-se 49

Unitat 4 · Consumir amb responsabilitat 57
4.1 Hàbits de consum responsable 59
4.2 Petjada ecològica, obsolescència i etiquetes 60
4.3 Consum sostenible, ètic i local 62
4.4 Economia circular 63
4.5 Desigualtat i escassetat 66

TERCER TRIMESTRE

Unitat 5 · Els meus drets en comprar 73
5.1 Els teus drets com a persona consumidora 75
5.2 Reclamar 77
5.3 Clàusules abusives 78
5.4 Comprar per internet 79
5.5 Factura, albarà i les teues dades 81

Unitat 6 · Fraus, apostes i publicitat 89
6.1 Bitllets falsos i criptomonedes 91
6.2 Fraus a internet 92
6.3 Les apostes i els seus perills 93
6.4 Compres compulsives 96
6.5 Publicitat, xarxes i influencers 97

Ferramentes 105

El teu projecte

Durant el curs prepares amb el teu equip «La guia de la paga»: sis fitxes perquè qualsevol xic o xica d'1r manege la seua paga. Cada unitat aporta una fitxa; en tancar les unitats 3 i 6 fas un lliurament.

Les sis fitxes

Fitxa E1. Els ingressos d'una família (unitat 1) 21
Fitxa E2. El meu pressupost i el meu pla d'estalvi (unitat 2) 37
Fitxa E3. Abans de pagar o demanar prestat (unitat 3) 53
Fitxa E4. Deu gestos de consum responsable (unitat 4) 69
Fitxa E5. Com comprar per internet i reclamar (unitat 5) 85
Fitxa E6. Semàfor antitrampes (unitat 6) 101

Com treballaràs. Cada fitxa comença en una caixa «Per al teu projecte» i s'acaba en la situació d'aprenentatge. Utilitza sempre dades fictícies: mai les de la teua família. S'avaluen la claredat i l'exactitud de la fitxa per a qui la llija.

Una fitxa es millora. Guarda cada versió amb la seua data i anota quina dada o quin comentari et va fer canviar-la.

El meu registre de versions

Fitxa E1.	Versió	_____	Data	_____	Revisat per _____
Fitxa E2.	Versió	_____	Data	_____	Revisat per _____
Fitxa E3.	Versió	_____	Data	_____	Revisat per _____
Fitxa E4.	Versió	_____	Data	_____	Revisat per _____
Fitxa E5.	Versió	_____	Data	_____	Revisat per _____
Fitxa E6.	Versió	_____	Data	_____	Revisat per _____

Primer curs, primers diners

Cada unitat acaba amb un episodi de «Primer curs, primers diners», el relat del curs. Sis alumnes d'1r B de l'IES Ribera Norte de Valdelana es troben amb els diners de cada dia, cometen els seus primers errors i acaben preparant «La guia de la paga».

Sis episodis. D'octubre a maig, cada episodi planteja una decisió amb els conceptes de la seua unitat i acaba amb un final obert.

Després de l'episodi. La situació d'aprenentatge ix del que els passa als personatges; l'informe aporta una segona mirada amb dades i fonts.

Ficció. L'institut, Valdelana, els personatges i les aplicacions són ficticis. Les respostes d'IA que apareixen estan impreses i són simulades.

Qui és qui

Les persones del relat «Primer curs, primers diners».

1r B de l'IES Ribera Norte

Lucía. Organitzada, ho compara tot; porta els comptes del grup.

Hugo. Humor i decisions ràpides; passa els caps de setmana en el bar de la seua família, on observa com es cobra i es dona el canvi.

Salma. Observadora i directa; parla tres llengües i es fixa en el que altres passen per alt.

Dani. Domina les aplicacions i els trucs del mòbil.

Martina. Esportista, constant i amb les idees clares.

Iker. Produïx música a casa; ironia tranquil·la.

Inés. Professora de Finances i Consum Responsables: pregunta més del que respon i demana proves.

Un relat. L'institut, els personatges i les aplicacions del llibre són ficticis. Les respostes d'IA que apareixen estan impreses i són simulades.

UNITAT 1

Els diners que entren a casa

Primer curs, primers diners · La nòmina del bar

EN ESTA UNITAT APRENDRÀS A...

- Explicar d'on ix els diners d'una família.
- Distingir treballar per a una empresa de treballar pel teu compte.
- Llegir una nòmina i dir què és el salari brut i què és el net.
- Calcular el salari net restant els descomptes al salari brut.
- Reconéixer les prestacions socials i els ingressos extraordinaris, i separar els fixos dels variables.

SITUACIÓ DE PARTIDA

És octubre a 1r B de l'IES Ribera Norte. Pilar, la mare de Hugo, ha contractat Vera, una cambrera de 19 anys. Vera ha cobrat la seua primera nòmina i la xifra no és la que esperava. Inés Varela escriu una pregunta a la pissarra: d'on ix els diners d'una família? Esta setmana la classe veurà els quatre camins per on entren els diners a casa. Hugo creu que mil quatre-cents euros són mil quatre-cents euros, i Dani prefereix comprovar-ho abans d'opinar. Veurem qui té raó.

PER A COMENÇAR

1. Sense comptar dades privades, quins tipus d'ingressos pot tindre una llar?
2. Si algú et diu «cobre 1.400 € al mes», creus que eixa quantitat arriba sencera al seu compte? Per què?
3. Quines xicotetes quantitats pots rebre tu (paga, regals...)?
4. Se't acudix una professió que es puga exercir per compte propi, sense cap? Es cobraria el mateix tots els mesos?
5. Què preguntaries abans d'acceptar una feina per a saber quant cobraràs de veritat?
6. Els teus avis cobren una pensió. D'on creus que ix eixe diner?
7. Si el pare d'un amic treballa pel seu compte i un mes guanya poc, què pot fer la seua família?

El salari

1.1

La nòmina

1.2

Per compte propi

1.3

Prestacions

1.4

Altres ingressos

1.5

1.1 Treballar per a una empresa: el salari

En moltes famílies, bona part dels diners ve del treball, però no tots. Hi ha quatre camins perquè entren diners a casa.

Els **ingressos** són els diners que entren a casa. Arriben per quatre camins: treballar per a una empresa, treballar pel teu compte, rebre una ajuda pública o rebre diners d'altres fonts, com un lloguer, un premi o una herència.

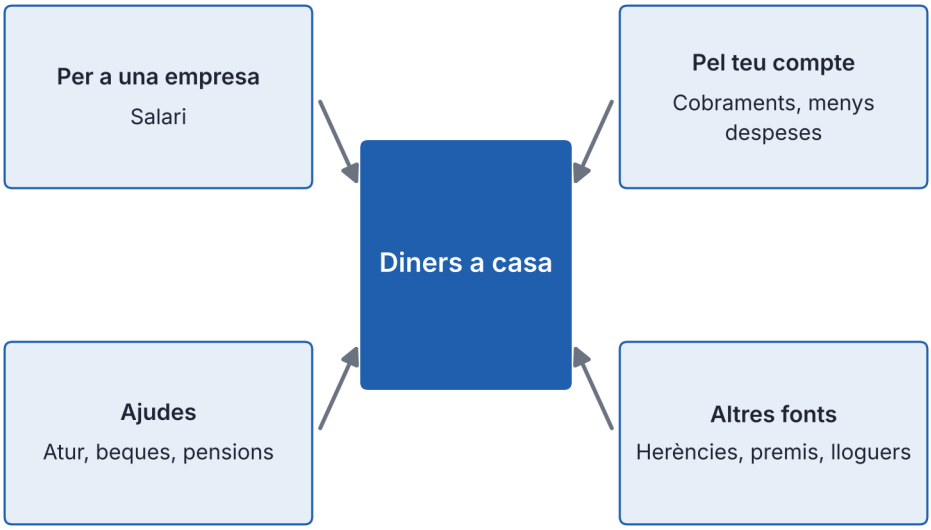

Figura 1.1. Quatre camins perquè entren diners

Treballar **per compte d'altri** és treballar per a una empresa o una altra persona, que organitza el teu treball i et paga. Allò que cobres es diu **salari**.

Abans de començar, l'empresa i tu signeu un **contracte**: un acord que diu quin treball faràs, quantes hores i quant cobraràs. Alguns contractes poden ser de paraula, però el de temps parcial, com el de Vera, ha de fer-se per escrit (Estatut dels Treballadors, arts. 8.2 i 12.4.a).

La **jornada** és el nombre d'hores que treballes. Si treballes totes les hores d'una ocupació normal, és una jornada completa. Si en treballes menys, és una jornada parcial i cobres en proporció: amb mitja jornada, el sou sol ser més o menys la meitat (segons el conveni i els complements). Vera, per exemple, treballa 30 hores a la setmana.

Un exemple: Pilar, la mestressa d'un bar, contracta Vera. En el contracte escriuen «cambrera, 30 hores a la setmana i 1.400 € bruts al mes». És el que han acordat, i les dues l'han de complir. Si alguna cosa canvia, s'ha de fer segons la llei i, si cal, per escrit.

Per cada persona que contracta, l'empresa l'ha de donar d'alta en la **Seguretat Social**, el sistema públic que paga l'atur i les pensions i ajuda a pagar la sanitat. Estar d'alta vol dir que eixe treball compta per als teus drets. Treballar sense alta és irregular i pot dificultar l'accés a prestacions de la Seguretat Social. No vol dir perdre tots els drets: es pot denunciar i reclamar l'alta.

Qui treballa té **drets**: cobrar el seu salari, descansar, tindre vacances pagades i treballar amb seguretat. També té **obligacions**: complir l'horari, fer bé la seua tasca i respectar els companys de feina. Si una part no complix el que s'ha acordat, l'altra pot reclamar. Per això convé conéixer bé el contracte.

LA NORMA DIU

«Es prohibix l'admissió al treball dels menors de setze anys.» Estatut dels Treballadors, art. 6.1.

Com a regla general, no es pot treballar abans dels 16 anys. Només hi ha una excepció: participar en espectacles públics amb autorització escrita de l'autoritat laboral (art. 6.4). A la teua edat pots col·laborar en tasques domèstiques apropiades, però no treballar de manera habitual en un negoci com una persona empleada. Si algú t'oferix treballar a canvi de diners a la teua edat, conta-ho a una persona adulta de confiança.

ACTIVIDADES

1. Explica amb les teues paraules què és un salari i què és un contracte.
2. Hugo té 12 anys i fa els deures al bar de sa mare. Pot treballar-hi amb contracte? Explica per què.

1.2 Llegir una nòmina

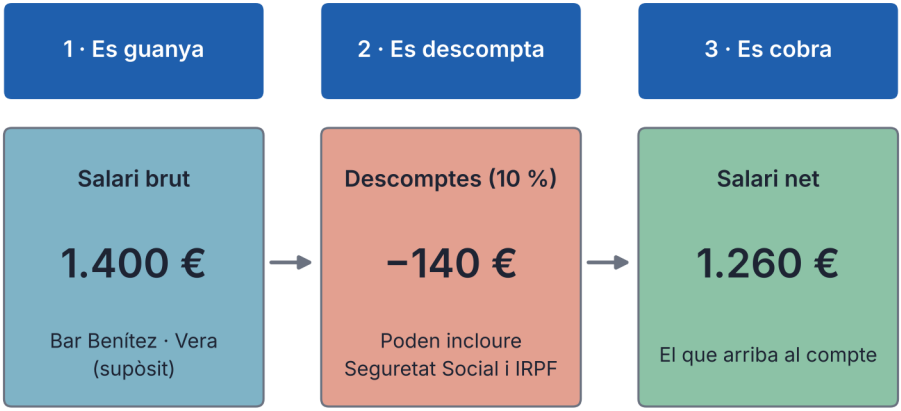
La nòmina et mostra quant has guanyat i què es descompta. Aprendre a llegir-la ajuda a detectar errors.

La **nòmina** és el rebut de salari que l'empresa lliura a qui treballa, normalment cada mes. Diu quant s'ha guanyat, quant es descompta i quant es cobra. Amb ella pots comprovar que t'han pagat el que et correspon. Si no quadra, pregunta a l'empresa amb calma i amb la nòmina a la mà. Té tres zones.

La primera és el que es guanya: el **salari brut**, que és el sou abans dels descomptes. La segona és el que es descompta: una part va a la **Seguretat Social** i una altra pot ser la retenció de l'IRPF, un avançament d'impostos per a Hisenda (segons el sou, pot ser zero). La tercera és el que es cobra: el **salari net**, que és el que de veres arriba al compte. En la nòmina també apareixen el nom de l'empresa, el de la persona que treballa i el mes al qual es refereix. Guarda-la sempre: és la prova del que has cobrat, i la necessitaràs per a demanar un préstec o una ajuda quan siges major. Els descomptes es diuen de vegades **deduccions**.

Molts contractes tenen **14 pagues** a l'any: 12 normals i 2 d'extra, una a l'estiu i una altra per Nadal. Altres reparteixen eixes dues pagues dins de cada mes i tenen **12 pagues**. Els diners totals de l'any són els mateixos; només canvia quan els cobres. Per exemple, 14.000 € a l'any són 14.000 : 14 = 1.000 € per paga si hi ha 14 pagues, o 14.000 : 12 = 1.166,67 €, uns 1.167 € al mes, si n'hi ha 12.

Per a comparar ofertes, quan algú et diu quant cobra, pregunta tres coses: és brut o net?, és al mes o a l'any?, en 12 o en 14 pagues? «Mil quatre-cents» pot voler dir coses ben distintes.

Esquema simplificat. Persona i xifres inventades.

Figura 1.2. Les tres zones d'una nòmina (esquema simplificat)

CLAVE · BRUT I NET

Salari brut − descomptes = salari net. El net és el que reps: amb ell cobreixes despeses i, si pots, estalvies.

Cas · La nòmina de Vera

Vera treballa de cambrera 30 hores a la setmana. El seu salari brut és d'1.400 € al mes. Els descomptes són el 10 % del brut. És una xifra redona per a practicar: els descomptes reals canvien d'una persona a una altra.

Concepte	Càlcul	Import
Salari brut	Dada	1.400 €
Descomptes	10 % d'1.400 €	−140 €
Salari net	1.400 − 140	1.260 €

Pas 1. Calcula els descomptes. El 10 % d'1.400 € és 140 € (1.400 : 10). Resta: 1.400 − 140 = 1.260 €. Vera cobra 1.260 €, no 1.400 €.

Pas 2. Pensa què significa. Els 140 € no s'han perdut: ajuden a finançar serveis públics i prestacions. Si Vera complix els requisits legals, podria cobrar atur i, en el futur, una pensió. **Com comprovar una nòmina.** Fes una resta: el brut menys els descomptes ha de donar el net. És la prova més senzilla, encara que no l'única. Si no quadra, pregunta a l'empresa amb calma i amb la nòmina a la mà. Mira també que el mes i el nom siguen els correctes i que les hores siguen les del teu contracte.

DADA

El 2026, el salari mínim interprofessional és d'1.221 € bruts al mes, repartits en 14 pagues. Són 17.094 € bruts a l'any per una jornada completa; si la jornada és menor, s'aplica la proporció. Font: Reial decret 126/2026, de 18 de febrer, BOE de 19/02/2026 (consulta: 11/2026).

REVISA LA IA

Resposta simulada d'un assistent d'IA: «Amb un brut d'1.400 € i un 10 % de descomptes, el net és major: 1.540 €, perquè cal sumar els 140 € d'impostos».
Què cal comprovar. Els descomptes se sumen o es resten? Pot algú cobrar més del que guanya abans dels descomptes?

ACTIVIDADES

3. Llig aquesta nòmina fictícia. Calcula els descomptes i el salari net:

Concepte	Dada
Salari brut	1.000 €
Descomptes	10 % del brut

4. Explica amb les teues paraules la diferència entre salari brut i salari net. Quin has d'usar per a planificar les teues despeses?
5. *Amplia.* Un contracte diu «18.000 € bruts a l'any en 12 pagues». Quant és el brut de cada mes? Si es descompta el 10 %, quant cobra al mes? I quant cobraria en un any sencer?

1.3 Treballar pel teu compte

Hi ha qui no té cap, però tampoc no té un sou segur.

Treballar **per compte propi** és treballar sense una empresa que et contracte: el teu treball és el teu negoci i tu decideixes com organitzar-lo. Qui ho fa és una persona **autònoma**. Una electricista que atén els seus clients, un pintor que ven els seus quadres o un taxista amb el seu propi cotxe són autònoms, tots ells. Crear-te el teu propi treball es diu **autoocupació**, i muntar un negoci nou es diu **emprendre**.

Un autònom no rep nòmina: cobra dels clients, i per això els seus ingressos canvien cada mes. Un mes pot guanyar 1.800 € i un altre 900 €. A més, ha de pagar les seues despeses, com els materials, i una **quota d'autònoms**: un pagament mensual a la Seguretat Social que dona accés a proteccions, com la prestació per cessament d'activitat i la pensió. **Exemple.** Mara és dissenyadora i treballa pel seu compte. En un mes cobra 2.000 € i gasta 500 € en materials i en la seua quota d'autònoma. Li queden 2.000 − 500 = 1.500 €, abans d'impostos. El que queda després de restar les despeses és el **benefici**; ací és un càlcul simplificat.

Treballar pel teu compte té avantatges: tries l'horari i no tens cap. També té riscos: si falten clients, no hi ha ingressos. Un negoci pot començar amb una sola persona i créixer fins a contractar personal.

COM DECIDIM

Millor segur que dubtós. T'oferixen dues opcions: 20 € segurs o llançar una moneda per a guanyar 40 € o res. De mitjana, les dues valen el mateix: 20 €. Tot i això, molta gent tria els 20 € segurs: no vol arriscar-se a quedar-se amb 0 €. Per això algunes famílies prefereixen un sou fix, encara que siga menor.

ACTIVIDADES

6. Classifica cada treball com a compte d'altri o compte propi: a) caixera d'un supermercat amb contracte; b) pintora que ven els seus quadres; c) taxista amb el seu propi cotxe; d) cambrer amb nòmina.
7. Un autònom ingressa 1.800 € al març, 900 € a l'abril i 1.500 € al maig. Quant ingressa de mitjana al mes?

1.4 Les prestacions socials

De vegades els diners arriben d'una ajuda pública i no d'un treball.

Les **prestacions socials** són ajudes que donen les administracions públiques per a protegir les persones. N'hi ha tres de molt conegudes. La **desocupació** (l'atur) es cobra durant un temps quan es perd un treball. Les **pensions** es cobren quan una persona es jubila. I les **beques** ajuden a pagar els estudis, el menjador o els llibres.

Qui les paga? Es paguen amb les cotitzacions de les nòmines i amb els impostos. Qui cotitza hui ajuda a pagar les pensions d'hui. Les ajudes no són iguals per a tothom.

Prestació	Per a què servix	Qui la cobra
Desocupació	Donar un ingrés mentre es busca treball	Qui està en desocupació i complix requisits
Pensió	Donar un ingrés quan ja no es treballa	Qui complix edat i cotitzacions (hi ha també no contributives)
Beca	Pagar estudis, menjador o llibres	Alumnat, segons els ingressos de la família

Cotitzar és pagar una part del sou a la Seguretat Social. Per a la prestació contributiva per desocupació cal acreditar cotitzacions suficients; hi ha també subsidis amb altres regles. Les beques depenen dels estudis i de la família. Les ajudes tenen condicions i duració diferents: moltes beques se sol·liciten en cada convocatòria.

Per a demanar una ajuda s'ompli una **sol·licitud**: un formulari amb les teues dades i les de la teua família. Cal escriure amb claredat i no deixar buits.

ACTIVIDADES

8. Ompli, només com a exercici, aquesta sol·licitud de beca fictícia amb les dades de Pau Roca, de 12 anys, que estudia 1r d'ESO a l'IES Ribera Norte i demana una ajuda per al menjador escolar:

Camp	Què s'escriu
Nom de l'alumne	
Curs	
Centre	
Ajuda que es demana	

9. *Amplia.* Explica amb un exemple per què una persona que treballa hui ajuda a pagar les pensions d'hui.

1.5 Ingressos extraordinaris i la teua paga

Alguns ingressos no arriben cada mes. Altres sí, i es poden comptar.

Un ingrés **extraordinari** és un ingrés que no arriba amb regularitat. Per exemple: una **herència**, que són els béns que una persona deixa en morir; una **donació**, que és un regal important; un premi; o els **dividends**, que són la part dels beneficis que una empresa reparteix entre els seus amos. El lloguer d'un pis teu no és extraordinari: es cobra cada mes.

Els ingressos també es poden ordenar d'una altra manera. Són **fixos** si arriben sempre iguals, com la paga de cada mes. Són **variables** si canvien, com un encàrrec o un regal. Fix o variable parla de la quantitat; periòdic o ocasional, de quan arriba: un lloguer pot ser fix i periòdic. Per a planificar, compta amb els fixos i tracta els variables com un extra.

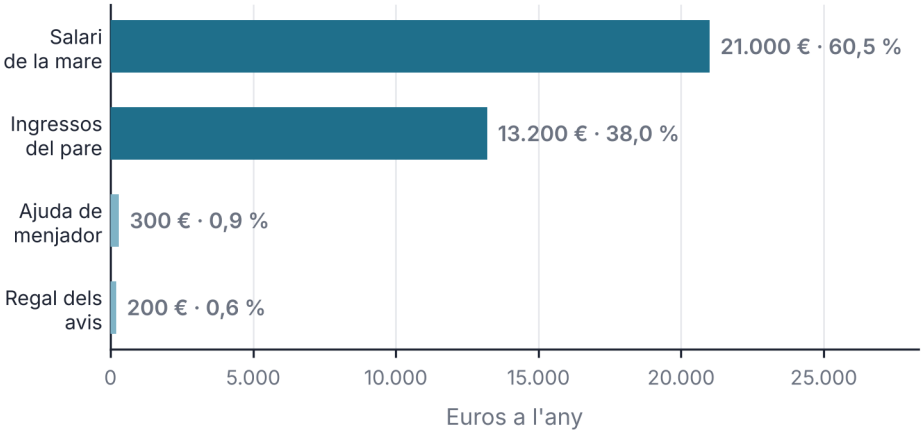
Un ingrés extraordinari és una bona notícia, però no és un ingrés amb què es puga comptar per a viure. Per això es guarda per a imprevistos o metes, que veuràs en la unitat 2.

A la teua edat, els teus ingressos són la paga, els regals i algun encàrrec a casa, com cuidar una mascota o ajudar amb la compra. No són un sou. Tot i això, servixen per a aprendre a manejar diners. En una família, els ingressos també canvien amb la vida. Perdre una ocupació redueix o elimina el sou; algunes persones poden cobrar atur si complixen els requisits. Jubilar-se canvia el sou per una pensió. I quan naix un fill, apareix una despesa nova i, de vegades, una persona treballa menys hores.

Cas · Un any d'ingressos de la família Roca

La mare cobra 1.500 € nets en cadascuna de les seues 14 pagues. El pare és autònom i li queden de mitjana 1.100 € al mes després de les despeses del negoci. Pau, el seu fill, té una ajuda de menjador que cobrix 300 € al curs. Els avis regalen 200 € a l'any, per l'aniversari de Pau. És un cas inventat. Volem saber quants recursos i ajudes suma en total i quant aporta cada font. Les xifres de les pagues i dels mesos ja estan convertides en euros a l'any per a poder sumar-les.

Font	Càlcul	A l'any
Salari de la mare	1.500 × 14	21.000 €
Ingressos del pare	1.100 × 12	13.200 €
Ajuda de menjador	Dada	300 €
Regal dels avis	Dada	200 €
Total	Suma	34.700 €

Recursos i ajudes valorats: 34.700 € a l'any (família inventada).

Figura 1.3. Recursos i ajudes d'un any de la família Roca (fictici)

Pas 1. Suma les quatre fonts: 21.000 + 13.200 + 300 + 200 = 34.700 €. La mare aporta el 60,5 % i el pare, el 38,0 %. L'ajuda de menjador i el regal, només l'1,5 % entre els dos. Els diners que arriben al compte són 34.400 €, perquè l'ajuda de menjador paga el servei.

Pas 2. Imagina que el pare té un mes roín i guanya 400 € en lloc d'1.100 €. En un mes ordinari, sense paga extra, la família ingressa 1.500 + 1.100 = 2.600 €. En el mes roín ingressa 1.500 + 400 = 1.900 €. Perd 700 €, el 26,9 % d'aquell mes. Per això convé guardar alguna cosa en els mesos bons, per a quan vinguen els mesos roïns.

Pas 3. Compara les fonts. Una font és **segura** si arriba sempre igual i **insegura** si pot canviar o desaparéixer. El sou de la mare és previsible mentre manté l'ocupació: és un ingrés fix, encara que cap ingrés laboral no està assegurat del tot. Els ingressos del pare canvien: són variables. Una família que depén d'un ingrés variable necessita un coixí de diners guardats. Per exemple, si en tres mesos entren 1.000 €, 1.800 € i 1.400 €, la mitjana és 4.200 : 3 = 1.400 € al mes, i convé planificar amb cautela i comprovar si les despeses imprescindibles es paguen també en el mes de 1.000 €. Així no et dus sorpreses quan l'ingrés baixa. I si un mes ix millor del previst, l'extra es guarda en el coixí. Un **coixí** és una quantitat estalviada per als mesos en què entra menys. Una diferència així convida a preguntar-se per què passa i què es pot fer.

DADA

El 2024, les dones de la Comunitat Valenciana van guanyar de mitjana 24.208 € bruts a l'any i els homes, 29.357 €. La diferència és de 5.149 € amb estes xifres arredonides (5.148,29 € amb els imports exactes): el guany mitjà de les dones va ser un 17,5 % inferior. A eixa diferència se li diu **escletxa salarial**. Font: INE, Enquesta Anual d'Estructura Salarial 2024, taula 28191 (consulta: 11/2026).

Fixa't que l'ingrés més segur d'una família no sempre és el major. Mirar d'on ve cada euro ajuda a saber en què es pot confiar i en què no. Per això, quan una família pot, procura no dependre d'una única font. Una família amb dos ingressos fixos està més tranquil·la que una altra que depén d'un de sol.

PARA TU PROYECTO · E1

Prepara la fitxa E1, «Els ingressos d'una família»: inventa una família amb quatre fonts d'ingressos, calcula el total de l'any i digues què passaria si una font desapareguera. Usa només dades inventades, mai les de la teua família.

ACTIVIDADES

10. Classifica cada ingrés segons la periodicitat (habitual o ocasional) i la quantia (fixa o variable): a) la paga mensual; b) 20 € pel teu aniversari; c) un premi d'un sorteig; d) el lloguer d'un pis que cobra una família cada mes.

11. *Amplia.* Si el pare de la família Roca tinguera un mes roín cada any, què podria fer la família per a estar preparada? Escriu dues idees.

PRIMER CURS, PRIMERS DINERS

La nòmina del bar

Un dissabte d'octubre, el Bar Benítez feia olor de café i de torrades. Encara no hi havia clients. Hugo i Dani havien anat a fer els deures a la taula del fons, al costat de la impressora. Pilar, la mare de Hugo, li havia deixat un davantal perquè no es taquera la camiseta amb el xocolate.

—Hugo, vine un moment —va dir Pilar—. Vera està preocupada. Ha cobrat la seua primera nòmina i diu que no és el que li van dir. Vera ens ha deixat una còpia sense dades personals i amb imports ficticis per a aprendre a llegir-la.

Va deixar un full sobre la taula. Hugo el va allisar amb les mans. Tenia tres zones, cadascuna amb el seu color i els números alineats a la dreta.

—Mira, mira —va dir Dani, que ja havia deixat els deures—. Ací posa el nom del bar i el de Vera.

—I ací posa el que guanya —va dir Hugo, assenyalant una xifra—. Mil quatre-cents euros. És el que li van dir.

—Doncs al seu compte li n'han entrat mil dos-cents seixanta —va dir Pilar—. Me'ls ha ensenyat en el mòbil. I Vera no sap si el bar s'ha equivocat o si és normal. I jo, encara que pague les nòmines, no he sabut explicar-li-ho bé.

Dani va traure el portàtil i va teclejar alguna cosa.

—Aleshores falten cent quaranta euros. Segur que la gestoria s'ha equivocat. Ho faig en un moment: escric a la gestoria i els dic que ens tornen els diners.

—Espera —va dir Hugo—. Abans d'escriure a ningú, cal llegir el full. A veure...

Va seguir amb el dit la segona zona. Hi havia dues línies amb una paraula repetida: «descompte».

—Ací diu que es descompten cent quaranta euros. És just el que falta. A ull, és el deu per cent de mil quatre-cents.

—Però qui els hi lleva? —va preguntar Dani—. El bar?

Pilar es va eixugar les mans amb el drap.

—El bar no es queda res. Una part va a la Seguretat Social i una altra a Hisenda. Amb la Seguretat Social, Vera podrà tindre protecció per atur i una pensió quan siga major, si complix els requisits.

—Aleshores no són diners perduts —va dir Hugo.

—No. Però tampoc no són diners que Vera puga gastar este mes —va contestar Pilar—. Això és el que no li han explicat a ella. I potser a mi mai no m'ho van explicar del tot.

Dani va tancar el portàtil amb cura, com si l'aparell tinguera la culpa.

—Doncs jo li anava a escriure a la gestoria.

—Hauries fet el ridícul —va dir Hugo, sense mala idea.

—Hauria preguntat. És diferent. —Dani es va quedar pensant—. Però tu has sabut llegir-ho i jo no. Jo he vist els números i he pensat que algú s'havia quedat amb els nostres diners.

—Jo també ho vaig pensar al principi —va admetre Hugo—. Fins que ho vaig llegir a poc a poc.

—A mi m'ho ha explicat el full —va afegir Hugo—. Només calia mirar les tres zones.

Pilar va somriure i es va ajustar les ulleres. Va agafar la nòmina, la va doblegar per la meitat i se la va guardar a la butxaca del davantal.

—Ara mateix l'hi duc a Vera. I li diré que té dos números: el que posa dalt i el que li arriba al compte. Els dos números són del sou de Vera, però només el segon és el que rep al compte.

Va tornar a la barra. Hugo es va quedar mirant el seu davantal prestat.

—I si treballara ací de veres? —va dir—. Em donarien una nòmina?

—Amb dotze anys no pots tindre una ocupació ordinària al bar —va dir Dani.

—Ja, però quant em tocaria cobrar? Si em diguessen «mil euros», quant em quedaria?

Dani va obrir la boca per a contestar i la va tancar una altra vegada. Fora, algú va començar a moure les cadires de la terrassa.

El dilluns, Inés va arribar a classe amb la pissarra ja escrita. Dalt hi havia dues paraules, una en cada columna, i davall, una pregunta sense resposta.

—Hui no vos diré què són —va dir—. Només vos demane que mireu estes dues xifres: 1.400 i 1.260. Què hi ha entre una i l'altra?

Hugo va alçar la mà abans de pensar-ho. Dani es va quedar amb el portàtil tancat. Salma, des de la vora, va escriure alguna cosa en el seu quadern verd i va subratllar dues vegades una paraula.

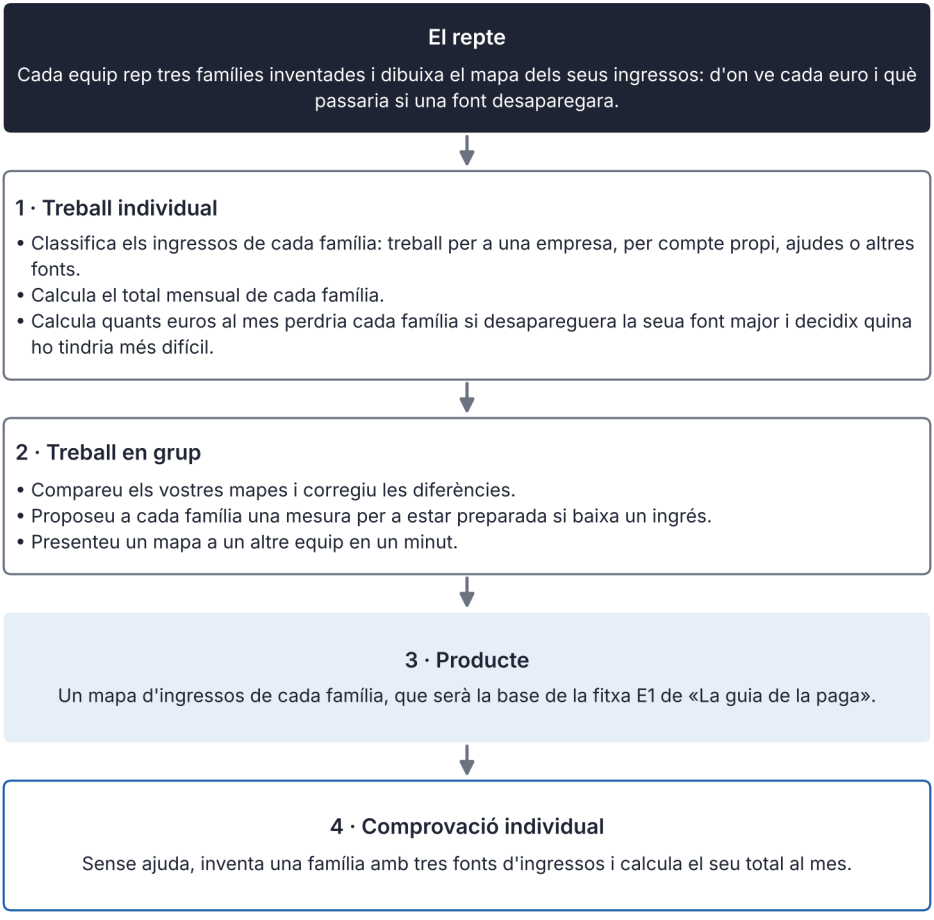

Al Bar Benítez, Hugo i Dani revisen una còpia fictícia de la nòmina de Vera i Pilar s'acosta.

SITUACIÓ D'APRENENTATGE

El mapa dels diners d'una família

Repte. Cada equip rep tres famílies inventades i dibuixa el mapa dels seus ingressos: d'on ve cada euro i què passaria si una font desapareguera. **Producte.** Un mapa d'ingressos de cada família, que serà la base de la fitxa E1 de «La guia de la paga». **Dades.** Totes les xifres són inventades. Família Pérez, amb salari: dues nòmines netes d'1.300 € i 1.100 € al mes. Família Gil, autònoma: un taller amb un benefici disponible de 1.000 €, 1.800 € i 1.400 € en tres mesos seguits (useu la mitjana). Família Soler, amb prestació: una persona cobra 900 € de prestació, una altra treballa a temps parcial i cobra 500 € nets, i la llar rep una ajuda fictícia de 100 € al mes. L'atur i les pensions depenen de la Seguretat Social; les beques i ajudes les convoquen diverses administracions, i cal consultar la convocatòria oficial. **Comprovació individual.** Sense ajuda, inventa una família amb tres fonts d'ingressos i calcula el seu total al mes.

Així es desenvolupa la situació d'aprenentatge

INFORME

Quant es guanya a la Comunitat Valenciana?

Quan algú diu «guanye molt» o «guanye poc», sense una xifra no saps de què parla. Per a tindre una idea, l'INE estudia els salaris de les persones assalariades incloses en la seua enquesta i calcula la mitjana. La **mitjana** s'obté sumant totes les quantitats i dividint entre quantes són.

Segons l'Institut Nacional d'Estadística, el 2024 una persona treballadora de la Comunitat Valenciana va guanyar de mitjana 26.817 € bruts a l'any. La mitjana d'Espanya va ser de 29.540 €, és a dir, uns 2.723 € més. Recorda que són xifres brutes: abans dels descomptes que has vist en la nòmina de Vera.

Hi ha un detall important. La mitjana es calcula amb tots els sous, inclosos els molt alts, i per això puja. La **mediana** és el sou que queda just enmig quan s'ordenen tots de menor a major. A la Comunitat Valenciana va ser de 22.652 € a l'any: aproximadament la meitat de les persones va guanyar menys i l'altra meitat va guanyar més. Per a entendre com viu la majoria, la mediana sol contar millor que la mitjana.

Una altra comparació útil és amb el salari mínim. El 2026 són 1.221 € bruts al mes en 14 pagues, és a dir, 17.094 € a l'any. La mitjana valenciana de 2024 està per damunt d'eixa xifra, però els guanys anuals poden ser inferiors al salari mínim de jornada completa si la jornada és parcial o es treballa només una part de l'any.

També hi ha diferències entre homes i dones. Les dones valencianes van guanyar de mitjana 24.208 € i els homes, 29.357 €: una escletxa del 17,5 %. A Espanya l'escletxa va ser del 16,1 %. Esta xifra compara el guany mitjà de totes les persones, i no diu que a igual treball es pague menys. Té diverses causes: per exemple, les dones treballen més sovint a temps parcial o en sectors amb salaris més baixos. Per això reduir-la és un repte de tota la societat.

Finalment, les ajudes. Diverses administracions convoquen beques per a estudiar, per al menjador i per als llibres. En moltes, els terminis i els requisits canvien cada curs, així que la informació fiable està sempre en la convocatòria oficial vigent i no en un missatge que et reenvien.

Un exemple amb números redons ajuda a vore què significa la mitjana. En una xicoteta empresa, cinc persones guanyen 18.000 € a l'any i la mestressa guanya 90.000 €. La mitjana és (5 × 18.000 + 90.000) : 6 = 30.000 €, però cap de les cinc treballadores guanya això.

CLAVE · ABANS DE FIAR-TE D'UNA XIFRA

Pregunta si és bruta o neta, de quin any és i qui la publica.

Font: INE, Enquesta Anual d'Estructura Salarial 2024, taula 28191; Reial decret 126/2026, de 18 de febrer, BOE de 19/02/2026 (consulta: 11/2026).

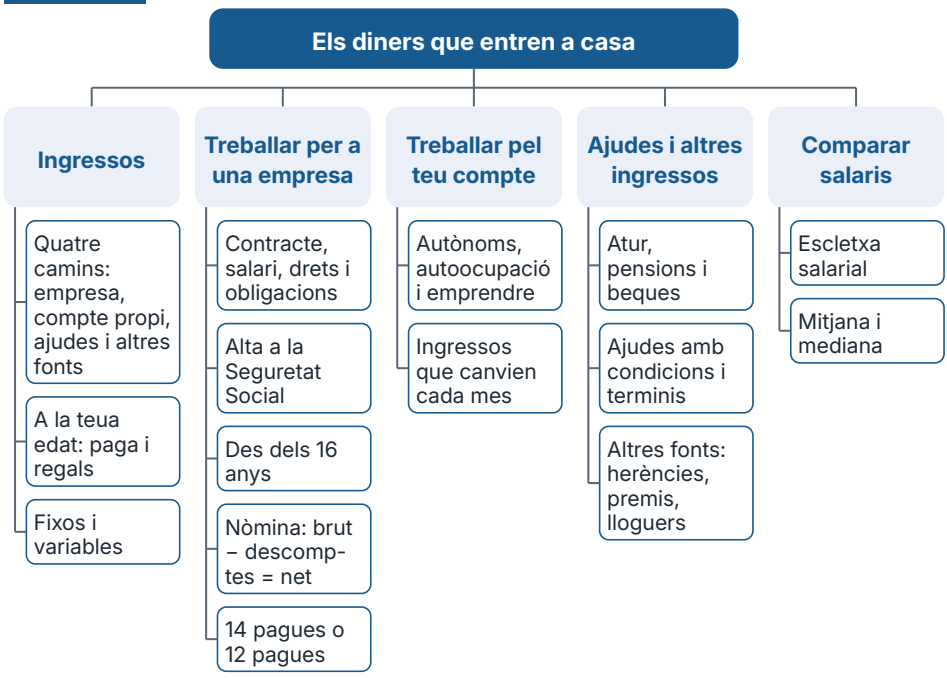
ACTIVITATS

12. A l'episodi, Dani vol escriure a la gestoria perquè falten 140 €. Què hi havia entre 1.400 € i 1.260 €? Per què diu Hugo que no són diners perduts?
13. Calcula el net d'estes dues nòmines amb un 10 % de descomptes: a) brut d'1.000 €; b) brut d'1.600 €.
14. Revisa esta resposta simulada d'un assistent d'IA: «El salari net és sempre major que el brut, perquè el net inclou els impostos». Quin error té? Com ho comprovaries amb la nòmina de Vera?
15. Llig la taula i contesta: quin dels tres ingressos és fix, quin variable i quin extraordinari?

Ingrés	Quant i quan
Sou d'una caixera	1.200 € nets cada mes
Encàrrecs d'un pintor autònom	Entre 300 € i 900 € al mes
Premi d'un sorteig	500 € una sola vegada

16. Suposa que Vera cobra 12 pagues iguals d'1.260 € nets a l'any. Quant cobra en un any? Per què no has de comparar-ho directament amb els 17.094 € bruts anuals del salari mínim d'una jornada completa?
17. A la Comunitat Valenciana, les dones van guanyar de mitjana 24.208 € i els homes 29.357 € a l'any. Calcula la diferència en euros i escriu dues causes possibles d'eixa escletxa.
18. Una família ingressa 1.200 € fixos al mes, més 300 € variables que no sempre arriben. Amb quant ha de comptar per a les despeses imprescindibles? Què farà amb els 300 € quan arriben?
19. Llig este anunci fictici: «Es busca ajudant de botiga. 900 € al mes. Jornada completa». Escriu tres preguntes que faries abans d'acceptar.
20. Una treballadora cobra 1.200 € nets en cadascuna de les seues 14 pagues. Calcula quant cobra en un any. Si eixe mateix diner es repartira en 12 pagues, quant cobraria cada mes?
21. Decisió raonada. Ana té un sou fix de 1.000 € nets al mes. Berta treballa pel seu compte: un mes ingressa 1.800 € i el següent, 400 €, i així sempre. Calcula la mitjana mensual de Berta i decideix qui té l'ingrés més segur. Raona-ho.
22. Llig esta línia d'un contracte fictici: «Cambrera, 20 hores a la setmana, 900 € bruts al mes». És jornada completa o parcial? Calcula quant cobra a l'any en brut i quant cobra cada mes amb un 10 % de descomptes.
23. Transferència individual, sense ajuda: Inés no està hui, però et deixa una nòmina fictícia amb salari brut d'1.200 € i un 10 % de descomptes. Calcula el net i escriu tres línies per a explicar a un company per què no cobra 1.200 €.

ESQUEMA

RESUM

Els **ingressos** són els diners que entren a casa i arriben per quatre camins. El primer és treballar per a una empresa, que es diu treball **per compte d'altri**: tens un contracte, drets i obligacions, i cobres un salari. L'edat general mínima per a treballar és 16 anys, llevat d'espectacles públics autoritzats. La **nòmina** té tres zones: el que es guanya, que és el salari **brut**; el que es descompta; i el que es cobra, que és el salari **net**. Brut menys descomptes és igual al net. Els descomptes no són diners per a gastar: ajuden a finançar serveis i prestacions públics. El segon camí és treballar **per compte propi**, com fa una persona **autònoma**, que té ingressos que canvien cada mes. El tercer són les **prestacions socials**, com l'atur, les pensions i les beques, que es paguen amb cotitzacions i impostos. El quart són altres fonts: **extraordinàries** (una herència, un premi) i periòdiques (un lloguer). Els ingressos també poden ser fixos o variables. A la teua edat, els teus ingressos són la paga i els regals. Per a planificar, usa sempre el net i compta amb els ingressos fixos. Finalment, homes i dones no guanyen el mateix de mitjana, i a eixa diferència se li diu escletxa salarial. Davant d'una xifra, pregunta sempre si és bruta o neta, si és al mes o a l'any i quantes pagues són. La **mitjana** dona una idea, però la **mediana** conta millor com viu la majoria. Quan t'oferisquen una feina, comprova també el contracte i l'alta a la Seguretat Social: sense alta, és més difícil accedir a prestacions. Les ajudes, com l'atur o les beques, tenen condicions i duració diferents: cal comprovar terminis i requisits.

UNITAT 2

Gastar, planificar i estalviar

Primer curs, primers diners · Els comptes de l'eixida

EN ESTA UNITAT APRENDRÀS A...

- Classificar les despeses d'una família en necessàries, fixes, variables i capricis.
- Descobrir les despeses silencioses que s'emporten diners sense que te n'adones.
- Fer un pressupost senzill i comparar el que està previst amb el que és real.
- Explicar per què convé estalviar i per a què.
- Aplicar una regla senzilla per a repartir la teua paga i estalviar una part.

SITUACIÓ DE PARTIDA

És novembre a 1r B de l'IES Ribera Norte. La classe farà una eixida a una granja escola i costa diners. Lucía ha preparat un pressupost amb un gràfic per a calcular quant falta i buscar opcions. Hugo pensa que no cal tant de lio: ja ho pagaran els seus pares. Inés Varela escriu a la pissarra: et dura la paga fins a final de mes? Hugo pensa que estalviar és cosa de majors. Lucía li proposa un tracte: apuntar durant un mes tot el que gasta i mirar, al final, què li sobra. Dani aposta que no li sobra res. Al final de la setmana, la classe compara els seus apunts per a vore qui ha encertat. Hugo riu, però apunta la seua primera compra i li demana un bolígraf a Lucía per a no oblidar-ne cap.

PER A COMENÇAR

1. En què gastes els teus diners en un mes normal?
2. Quina diferència hi ha entre una cosa que necessites i una cosa que només vols?
3. Has estalviat alguna vegada per a aconseguir alguna cosa? Com ho vas fer?
4. Si un dia es trenca alguna cosa que necessites, d'on trauries els diners?
5. Saps quant gastes en una setmana en berenars, llepolies o jocs? I en un any sencer?
6. Què podria fer la classe si alguna família no pot aportar el que s'ha previst?
7. Si tingueres 20 € més cada mes, en què els gastaries i quant guardaries?
8. Imagina que et sobren diners de la paga a final de mes. Els deixaries en un calaix, els guardaries en un altre lloc o els gastaries enseguida? Per què?

Tipus de despesa

2.1

Despeses silencioses

2.2

Pressupost

2.3

Estalviar

2.4

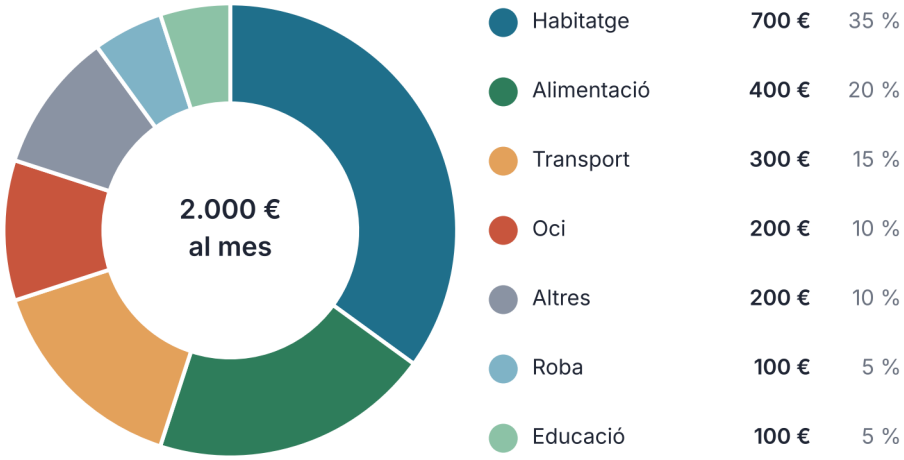
Salut financera

2.5

2.1 Necessàries, fixes i capricis

Tothom gasta. Allò important és saber en què i per què.

Una **despesa** són els diners que ixen de casa per a pagar coses. Les famílies gasten en moltes coses: l'habitatge, el menjar, la roba, el transport, l'educació, la salut i l'oci. Si apuntes tot el que es gasta en un mes, veuràs on van els diners.

Família inventada. Total: 2.000 € al mes.

Figura 2.1. En què gasta una família al mes (exemple inventat de 2.000 €)

Les despeses es poden ordenar de dues maneres. La primera és segons la importància que tinguen. Les despeses **necessàries** cobrixen necessitats bàsiques, com el menjar, l'habitatge o el material de l'escola. Les despeses **supèrflues**, o capricis, no són imprescindibles i es poden ajornar, com una llepolia o un videojoc nou. Hi ha casos intermedis, segons la situació de cada persona.

La segona manera és segons quant canvien. Una despesa és **fixa** si es repetix de manera previsible, com el lloguer o la quota d'internet. És **variable** si canvia d'import, com el menjar, la llum o l'oci. Les fixes són més fàcils de preveure, perquè ja saps quant costen. Les variables convé vigilar-les, però no totes es poden reduir: el menjar o la llum són imprescindibles. Les fixes quasi mai es poden retallar d'un mes a l'altre.

Pensa en ta casa, sense mirar números reals. Segur que hi ha despeses que es repeteixen tots els mesos i altres que apareixen una sola vegada a l'any, com l'assegurança o les vacances. Estes també compten: si les dividixes entre 12, saps quant apartar cada mes per a pagar-les.

Fixa't en la figura: l'habitatge és la despesa més gran d'esta família i l'oci, una de les més xicotetes. Les despeses s'agrupen quasi sempre així: habitatge, alimentació, roba i calçat, transport, educació, salut i oci. Així és més fàcil veure quin pesa més i on retallar.

Per a saber si una cosa és necessària, distingix entre **necessitat** i **desig**. Una necessitat és una cosa sense la qual no pots viure bé: menjar, abrigar-te, anar a l'escola. Un desig és una cosa que et ve de gust. Tindre un mòbil pot ser útil; tindre l'últim model és un desig. De vegades depén de la situació personal i dels diners disponibles: primer s'asseguren les necessitats bàsiques. Un exemple: una motxilla per a l'escola és necessària, però la més cara de la botiga és en part un desig. Tindre capricis no és roín; el problema és gastar en ells els diners que fan falta per al necessari. **Com apuntar les teues despeses.** Fes-te una taula amb tres columnes: què compre, quant costa i si és necessari o caprici. Ompli-la durant una setmana i al final veuràs quina part dels teus diners se'n va en cada tipus de despesa. Un truc: abans de comprar una cosa que no és necessària, espera un dia. Si l'endemà encara la vols, comprova abans si cap en el teu pressupost i no perjudica el teu estalvi; si no, t'has estalviat els diners. Eixa pausa ajuda a no comprar per impuls.

ACTIVIDADES

1. Explica amb les teues paraules la diferència entre una despesa fixa i una despesa variable. Posa un exemple de cadascuna i digues quina de les dues és més fàcil de preveure, i per què.
2. Classifica estes despeses com a necessàries o supèrflues: a) les sabatilles de l'escola; b) un quart de gelat a la setmana; c) el menjar; d) una subscripció de jocs.
3. *Amplia.* Mira la figura 2.1. Quina part de la despesa és l'habitatge? Si la família volguera gastar 100 € més en oci sense passar de 2.000 €, quina partida podria reduir i per què?

2.2 Les despeses silencioses

Hi ha despeses xicotetes que no es noten, però que al cap de l'any sumen molt.

Una **despesa silenciosa** és un pagament al qual no prestem atenció i que, en repetir-se, pot sumar molt. Per exemple, les **subscripcions**, que són pagaments periòdics per un servici, com la música o les sèries. També el café diari, les compres soltes de la botiga de la vora, les comissions del banc o les compres dins d'un videojoc.

Altres despeses silencioses són els aparells que es queden en espera, perquè gasten llum encara que no els uses. Les compres dins dels jocs són especials: cadascuna pareix d'un o dos euros, però es repetixen una vegada i una altra.

Una **comissió** és el que cobra un banc o un servici per fer alguna cosa, com traure diners en un caixer d'un altre banc. Moltes subscripcions es renoven soles, cada mes o cada any, si no les cancel·les, i molta gent oblida donar-les de baixa després d'una prova gratuïta. Un bon hàbit és revisar una vegada al mes les teues subscripcions i preguntar-te: l'he usada este mes?

El problema no és cada pagament, sinó la suma. Dos euros al dia semblen poc, però, amb mesos de 30 dies, són 60 € al mes i 720 € a l'any (amb els 365 dies, 730 €). Per a descobrir-les, apunta durant un mes totes les teues despeses xicotetes i suma-les. Parla'n a casa sense ensenyar comptes privats: n'hi ha prou de comentar les despeses en general. **Com caçar-les:** primer, apunta el que gastes durant una setmana; segon, busca el que es repetix; tercer, pregunta't si ho uses de veres. Si no ho uses, dona de baixa el servici. És la manera més fàcil d'estalviar, perquè deixes de pagar per una cosa que no aprofitaves.

Cas · El que se'n va sense fer soroll

La família Ferreiro paga tres subscripcions: 10 €, 8 € i 5 € al mes. A més, un d'ells pren un café d'1,50 € al dia, 22 dies al mes. Les xifres són redones i inventades. Volen saber quant sumen en un mes i en un any, i quant estalviarien si donen de baixa la subscripció de 10 € i prenen la meitat dels cafés.

Concepte	Càlcul	Al mes
Subscripcions	10 + 8 + 5	23 €
Cafés	1,50 × 22	33 €
Total	23 + 33	56 €

Pas 1. Calcula l'any: 56 € × 12 mesos = 672 €. Les despeses silencioses d'esta família sumen 672 € a l'any.

Pas 2. Calcula l'estalvi. Si lleven la subscripció de 10 € i prenen 11 cafés en compte de 22, estalvien 10 + 16,50 = 26,50 € al mes. En un any, repetint els 12 mesos, són 26,50 × 12 = 318 €. Amb eixos diners podrien pagar una excursió.

Pas 3. Pensa què significa. Cap subscripció no és roïna per ella mateixa: si l'uses i cap en el teu pressupost, pot valdre la pena. El problema és pagar per allò que no uses. Per això la pregunta útil no és «és cara?», sinó «ho aprofite?».

COM DECIDIM

El «només és 1 €». Quan un preu és xicotet, ens pareix que no importa i no ho pensem. Però si ho repetixes cada dia o cada setmana, la suma és gran. Un bon costum és preguntar-te: «Quant em costarà això a l'any?».

Una manera de defendre't del «només és 1 €» és multiplicar: el que costa cada vegada, per les vegades que ho fas al mes, per 12 mesos. Fes-ho abans de subscriure't. Una altra és posar un límit mensual a les compres dins dels jocs i demanar permís abans de comprar.

ACTIVIDADES

4. Una subscripció costa 7 € al mes. Quant costa a l'any? I en tres anys? Quina pregunta et faries abans de continuar pagant-la?

5. Un xic compra un berenar de 2 € els 5 dies de cada setmana durant 36 setmanes de curs (suposa que no falta cap dia). Quant gasta en un curs?

2.3 El pressupost

Un pressupost és un pla per als teus diners: et diu quant entra, quant ix i quant queda.

Un **pressupost** és un pla amb el que esperes ingressar i el que penses gastar en un temps, per exemple un mes. Es calcula així: ingressos menys despeses és igual al **saldo**. Si el saldo és positiu, hi ha **superàvit** i et sobren diners. Si és zero, estàs en **equilibri**. Si és negatiu, hi ha **dèficit** i gastes més del que ingresses. Per a què servix? Per a tres coses. Per a estimar quant podràs ingressar, gastar i guardar, per a decidir en què els gastes abans de gastar-los i per a veure amb temps si et quedaràs curt. Un pressupost no et lleva llibertat: et dona informació per a triar millor. És com un mapa: no decidix per tu on vas, però t'ensenya quant de camí et queda i amb quines forces comptes.

Com es fa. Primer, apunta els teus ingressos del mes. Segon, apunta les teues despeses fixes. Tercer, apunta les variables i els capricis, amb una xifra prudent. Quart, calcula el saldo. Si és negatiu, revisa les despeses, sobretot les ajornables; en una família caldrà estudiar altres solucions.

Un exemple: Sara té 20 € de paga. Gasta 6 € en l'autobús i 9 € en berenars i gustos. El seu saldo és 20 − 15 = 5 €. Si vol estalviar 8 €, haurà de retallar 3 € dels seus gustos.

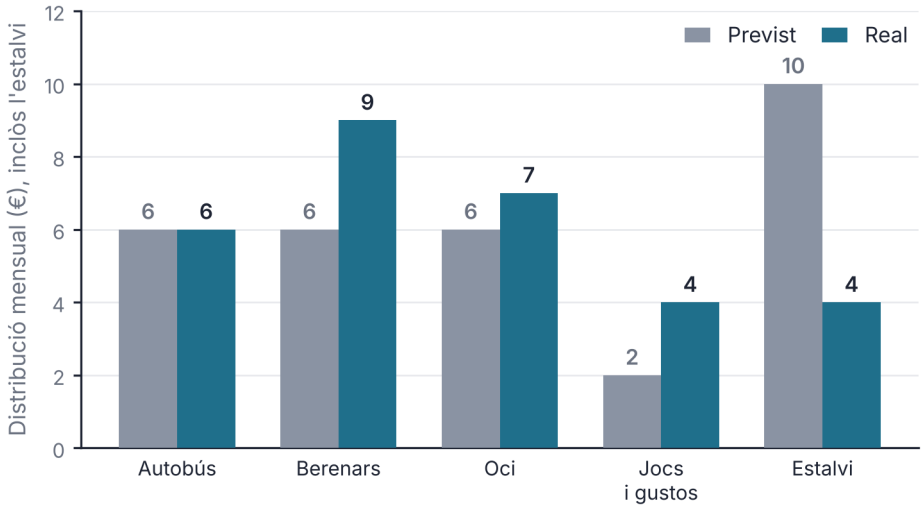
Perquè siga útil, un pressupost ha de ser **realista**, amb xifres que de veres gastaràs i no amb les que t'agradaria gastar, i **revisable**, perquè el vas canviant segons passa el mes.

CLAVE · SALDO

Ingressos − despeses = saldo. Convé reservar una quantitat per a estalviar si es pot. Un saldo de zero pot ser correcte si l'estalvi ja està apartat.

Un pressupost es pot fer de tres maneres. En un **paper**, amb dues columnes: el que entra i el que ix. En un **full de càlcul**, que és un programa amb taules que suma per tu. O amb una **aplicació de control de despeses**, que registra els pagaments del mòbil. Les aplicacions són còmodes, però algunes importen els pagaments soles i altres depenen del que anotes: un pagament en efectiu que no apuntes pot no existir per a elles. Revisa sempre els comptes i cuida les teues dades personals.

Un pressupost no s'acaba el dia que el fas, sinó que continua tot el mes. Cada mes cal comparar el **previst** amb el **real**. Si gastes més del previst en alguna cosa, ajustes una altra partida o canvies el pla. Compara partida per partida: en quina t'has passat?, en quina has gastat menys?, per què? Ajustar no és fracassar: un pressupost que mai no canvia és un pressupost que ningú mira. Molts pressupostos inclouen també una xicoteta partida d'**imprevistos**, un poc de diners guardats per si passa alguna cosa. És millor que siga xicoteta i constant que no tindre'n cap. I no t'atabales si al principi no l'encertes: els primers pressupostos quasi mai no ixen perfectes, però cada mes que els repasses aprens alguna cosa nova.

Mes de Lucía. Previst: pressupost ja ajustat. Real: el que va passar.

Figura 2.2. Previst i real en el mes de Lucía (euros)

Cas · El pressupost de l'eixida

Lucía rep 25 € de paga al mes i 5 € més per un encàrrec. L'eixida a la granja escola costa 60 €. En l'exemple, la família pot aportar 40 € i a Lucía li'n falten 20, que vol estalviar en 2 mesos. Ha d'estalviar 10 € al mes. Són dos passos: primer veure quant li sobra hui i després decidir d'on trau el que falta. Estes són les seues despeses, abans i després d'ajustar; l'estalvi va a banda (despeses + estalvi = ingressos). Ella decidix què retalla, perquè sap què pot reduir sense deixar de cobrir el necessari.

Concepte	Abans	Ajust	Després
Recàrrega de l'autobús	6 €	0 €	6 €
Berenars	8 €	−2 €	6 €
Oci	10 €	−4 €	6 €
Jocs i gustos	6 €	−4 €	2 €
Estalvi	0 €	+10 €	10 €

Pas 1. Calcula els ingressos: 25 + 5 = 30 € al mes. Abans de l'ajust, les despeses sumen 6 + 8 + 10 + 6 = 30 €. El saldo és 30 − 30 = 0 €: no queda res per a estalviar.

Pas 2. Per a estalviar 10 € cal retallar 10 €. Lucía retalla 2 € en berenars, 4 € en oci i 4 € en jocs. No retalla l'autobús, perquè és una despesa necessària i fixa. Les despeses baixen a 20 € i el saldo passa a ser 30 − 20 = 10 €. En 2 mesos reunix 20 €.

Pas 3. Al final del mes compara. Lucía va gastar 6 + 9 + 7 + 4 = 26 € i el primer mes va estalviar 4 € en compte de 10: li'n falten 6 per a l'objectiu d'este mes. **Pas 4.** Pensa què significa. Si haguera complit el pressupost ajustat, hauria estalviat els 10 € previstos; en realitat només en va estalviar 4. Per a reunir 20 € en dos mesos haurà d'estalviar-ne 16 el segon, ampliar el termini o buscar una altra solució amb la seua família. El pressupost no li lleva res important: l'ajuda a veure on es desvia.

Un truc. Guarda l'estalvi en un lloc apartat, com una guardiola, per a no gastar-lo sense adonar-te'n. I posa-li un nom: «eixida» és més difícil de gastar que «diners». Un pressupost és un pla, i els plans es compleixen millor quan es veuen i es toquen.

REVISA LA IA

Resposta simulada d'una aplicació amb IA: «Amb 30 € d'ingressos i 24 € de despeses, et sobren 15 €».
Què cal comprovar. Quant dona 30 − 24? Ha comptat l'aplicació alguna despesa fixa, com la recàrrega de l'autobús?

ACTIVIDADES

6. Un xic ingressa 30 € al mes i gasta 12 € en transport, 8 € en berenars i 5 € en oci. Calcula el saldo. Hi ha superàvit, equilibri o dèficit?
7. Llig la taula del cas i contesta: quina partida retalla més Lucía? Quant estalvia cada mes després de l'ajust?
8. *Amplia.* Fes un pressupost d'un mes amb estes dades inventades: ingressos 28 €; recàrrega 6 €; berenars 7 €; oci 8 €. Quant pot estalviar?

2.4 Per què estalviar

Estalviar no és deixar de viure: és guardar hui per a tindre demà.

Estalviar és guardar una part dels diners per a usar-la més endavant. Hi ha tres raons principals. La primera són els **imprevistos**: despeses que no esperaves, com arreglar la pantalla del mòbil. La segona són les **despeses futures**: una meta, com una bicicleta o una excursió. La tercera és **invertir** més endavant, és a dir, usar els diners perquè en produïsquen més. De moment, n'hi ha prou de saber que qui estalvia pot triar millor.

No tots estalvien igual. Influïxen quant ingresses, els teus hàbits, la teua edat, els anuncis que veus i les metes que tens. Els anuncis, per exemple, empenyen a gastar. Una meta clara empeny a estalviar. I una meta és més fàcil si la dividixes: 60 € en 6 mesos són 10 € al mes.

DADA

El 2025, el 35,7 % de les llars d'Espanya i el 36,6 % de les de la Comunitat Valenciana no tenien capacitat per a afrontar despeses imprevistes. Font: INE, Enquesta de Condicions de Vida 2025, taula 9975 (consulta: 11/2026).

Eixa dada mostra que un imprevist pot ser un problema seriós. Un imprevist pot afectar qualsevol llar, i poder estalviar depén també dels ingressos i del cost del que és bàsic. Un xicotet fons guardat ajuda que un ensurt no es convertisca en un deute. Es diu **fons d'emergència**: diners apartats només per a imprevistos. Si pots, comença amb poc: algunes famílies no poden estalviar tots els mesos. No l'uses per a capricis. Cada vegada que l'uses, el reposes a poc a poc fins a tornar a la quantitat d'abans, igual que s'ompli una botella d'aigua.

ACTIVIDADES

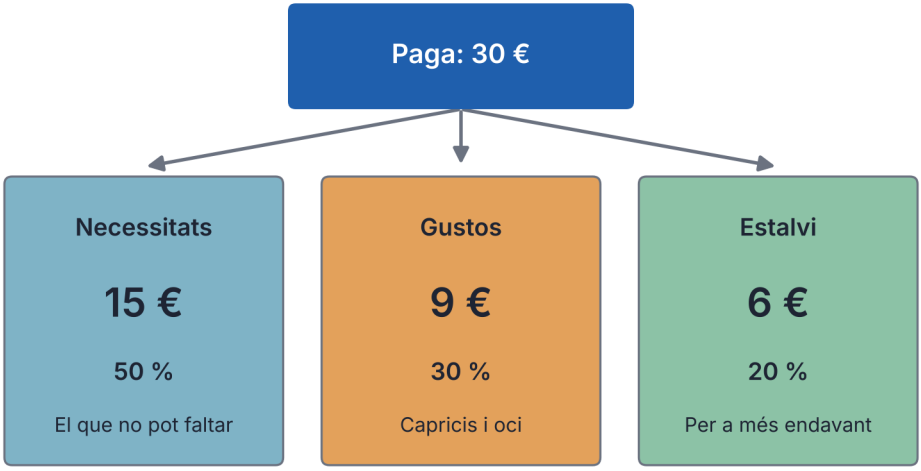
9. Escriu una meta per a la qual vulgues estalviar, quant costa i en quants mesos l'aconseguiries. Calcula quant hauries de guardar al mes.

2.5 La regla de l'estalvi i la salut financera

Per a estalviar de veres, cal guardar primer i gastar després.

Molta gent estalvia «el que sobra» a final de mes, i quasi mai no sobra res. Per això funciona millor la regla de «**paga't primer**»: just en rebre els teus diners, apartes el teu estalvi i gastes la resta. És com pagar una factura a tu mateix: no es discuteix.

La regla 50/30/20 és un exemple adaptable, no una obligació. Amb una paga de 30 € al mes: el 50 % per al necessari (15 €), el 30 % per als teus gustos (9 €) i el 20 % per a estalviar (6 €). És un punt de partida i s'adapta a cada cas: si tens una meta, pots estalviar més durant un temps.

Regla 50 / 30 / 20: un exemple, no una obligació.

Figura 2.3. Una paga de 30 € repartida en tres pots

Perquè estalviar siga un hàbit, ajuda fer-ho fàcil. Posa l'estalvi el mateix dia de cada mes, guarda'l en un lloc apartat i no el toques si no és per a la teua meta o per a un imprevist.

Tindre **salut financera** és poder atendre les teues despeses i obligacions i, quan es puga, tindre marge per a imprevistos i metes. Com la del cos, es cuida amb hàbits xicotets i constants. Hi ha tres senyals que els teus diners estan sans: arribes a fi de mes sense demanar prestat, tens alguna cosa guardada per a un imprevist i saps en què gastes. Si no en pots complir alguna, no sempre depén de tu: pots demanar orientació i buscar solucions.

La regla del repartiment no és una llei. Si un mes tens una despesa forta, el teu repartiment canvia. L'important és que abans de gastar hages decidit quant va a cada pot. Així els diners no se'n van sols.

Amb 30 € el repartiment 50/30/20 deixa 15, 9 i 6 €; amb 20 €, deixa 10, 6 i 4 €. Un exemple: una alumna fictícia rep 30 €. Aparta 6 € per a estalviar, 15 € per al necessari i 9 € per als seus gustos. Si un mes rep 5 € extra per un encàrrec, pot repartir-los igual: 2,50 € per al necessari, 1,50 € per als seus gustos i 1 € per a estalviar.

Si la teua paga permet estalviar, aparta una quantitat assumible, encara que siga inferior al 20 %; si no, n'hi ha prou d'aprendre a portar els comptes. En un grup, com la classe en l'eixida, es pot fixar una meta comuna i buscar alternatives per a qui no puga aportar diners.

I recorda: l'estalvi no està per a mirar-lo. Està per a usar-lo en la meta o en l'imprevist per als quals el vas guardar. Revisa el teu pla cada mes i canvia'l quan canvien les teues metes.

LA CIÈNCIA DIU

Apartar l'estalvi per davant pot ajudar a estalviar més que esperar a vore «si sobra». En un estudi amb persones treballadores d'una empresa dels Estats Units, algunes es van comprometre a estalviar una part de les seues pujades de sou futures. Van passar d'estalviar el 3,5 % a estalviar el 13,6 % en uns 40 mesos (Thaler i Benartzi, 2004). **Límit.** Va ser un únic estudi amb adults i un pla fet a mida; no demostra que funcione igual a la teua edat.

PARA TU PROYECTO · E2

Prepara la fitxa E2, «El meu pressupost i el meu pla d'estalvi»: inventa un pressupost mensual d'una persona de la teua edat, calcula el saldo i escriu quant estalvia per a una meta. Usa només dades inventades, mai les de la teua família.

ACTIVIDADES

10. Aplica la regla 50/30/20 a una paga de 20 €. Quant és per al necessari, per als teus gustos i per a estalviar?

11. *Amplia.* Explica amb les teues paraules la diferència entre estalviar «el que sobra» i pagar-te primer. Quina creus que funciona millor i per què?

PRIMER CURS, PRIMERS DINERS

Els comptes de l'eixida

La professora Inés va escriure a la pissarra un títol: «L'eixida». Davall, res més. Va esperar que la classe callara i va mirar Lucía, que ja tenia la mà alçada.

Lucía es va alçar amb la seua agenda de pestanyes davall del braç. Portava el cardigan blau i les ulleres ben posades. Va anar fins a la pantalla i va encendre un gràfic que havia preparat el diumenge.

—A veure, per parts —va dir—. L'eixida a la granja escola costa seixanta euros per persona. Les famílies en posen quaranta. Falten vint euros a cadascú.

Va assenyalar un gràfic dividit en tres parts que mostrava com repartir els diners.

—Qui puga apartar deu euros al mes durant dos mesos haurà reunit vint. Ho he calculat tres vegades. I pensarem com ajudar qui no arribe.

Hugo, que es gronxava en la cadira, va alçar la mà sense esperar torn.

—Per a què tant de lio? Ja ho pagaran els nostres pares.

—Ja, però i si no? —va preguntar Lucía—. En posen quaranta, no seixanta.

—A ull, vint euros tampoc no és tant —va dir Hugo.

—Per a tu, i per als altres? —va preguntar Martina des de la taula. Estava asseguda amb els braços creuats, com quan espera una jugada—. Au, sense voltes: quin és el pla?

Lucía va respirar fondo.

—El pla és que cadascú mire la seua paga, veja què gasta i decidisca d'on ix. No cal ensenyar números de casa. Cadascú fa el seu compte en el seu quadern.

Dani havia obert el portàtil i teclejava amb la llengua entre les dents.

—Mira, mira. Hi fique el que entra i el que ix, i l'aplicació et diu quant et sobra. Ho faig en un moment. —Va girar la pantalla—. He posat la meua paga: trenta. I les meues despeses: vint-i-quatre. Diu que em sobren quinze.

—Quinze? —va dir Lucía—. Trenta menys vint-i-quatre són sis.

Dani va mirar la pantalla i després Lucía.

—És veritat. Sona bé, no? Però està mal. L'aplicació s'ha equivocat i encara no sé per què.

—I això com ho saps? —va preguntar una veu des del fons. Era Iker, que havia apartat els auriculars i els duia penjats del coll.

—Perquè ho he comprovat —va dir Dani, roig—. Hi ha un compte que no quadra.

Inés, que no havia dit res, es va girar cap a la pissarra i va escriure davall del títol: «Previst» i «Real». Després va deixar el retolador.

—Una pregunta —va dir—. Què passa si el mes que ve gasteu més del previst?

Ningú no va contestar de seguida. Lucía va mirar el seu gràfic, les tres parts de colors, la línia que pujava mes a mes.

—Doncs caldrà ajustar —va dir poc a poc—. Llevar d'un altre lloc.

—O demanar més a casa —va dir Hugo.

—O esperar un mes més —va dir Martina.

Iker va parlar amb la seua veu seca, sense alçar la mà.

—Hi ha una cosa que no està en el gràfic. —Va esperar que el miraren—. Tots parlem de despeses que coneixem. I si al desembre passa alguna cosa que no estava prevista? Alguna cosa que es trenca, o que cal comprar.

—Això es diu imprevist —va dir Lucía, i ho va apuntar en l'agenda—. L'apunte.

—I d'on ix eixe diner? —va preguntar Iker.

Lucía va tancar l'agenda, la va tornar a obrir i va mirar el gràfic. En el gràfic no hi havia cap tros per a això.

—Encara no hi ha diners reservats per a això en el gràfic —va admetre.

Dani va tancar el portàtil amb cura, com qui guarda una cosa per a després. Hugo ja no es gronxava. Martina va descreuar els braços. Inés va tapar el retolador.

—Per al dilluns —va dir—, cadascú pensa d'on trauria els diners si demà fan falta. Sense ensenyar números de casa.

Hugo es va gratar el cap i va mirar la pissarra, on, davall del títol, seguien escrites les paraules «Previst» i «Real».

—Escolta, Lucía —va dir baix—. Allò del gràfic està bé. A ull, no sabia que costava tant.

—No cal tant —va dir ella—. Cal saber quant és. És diferent.

Va sonar el timbre. Ningú no es va moure de seguida.

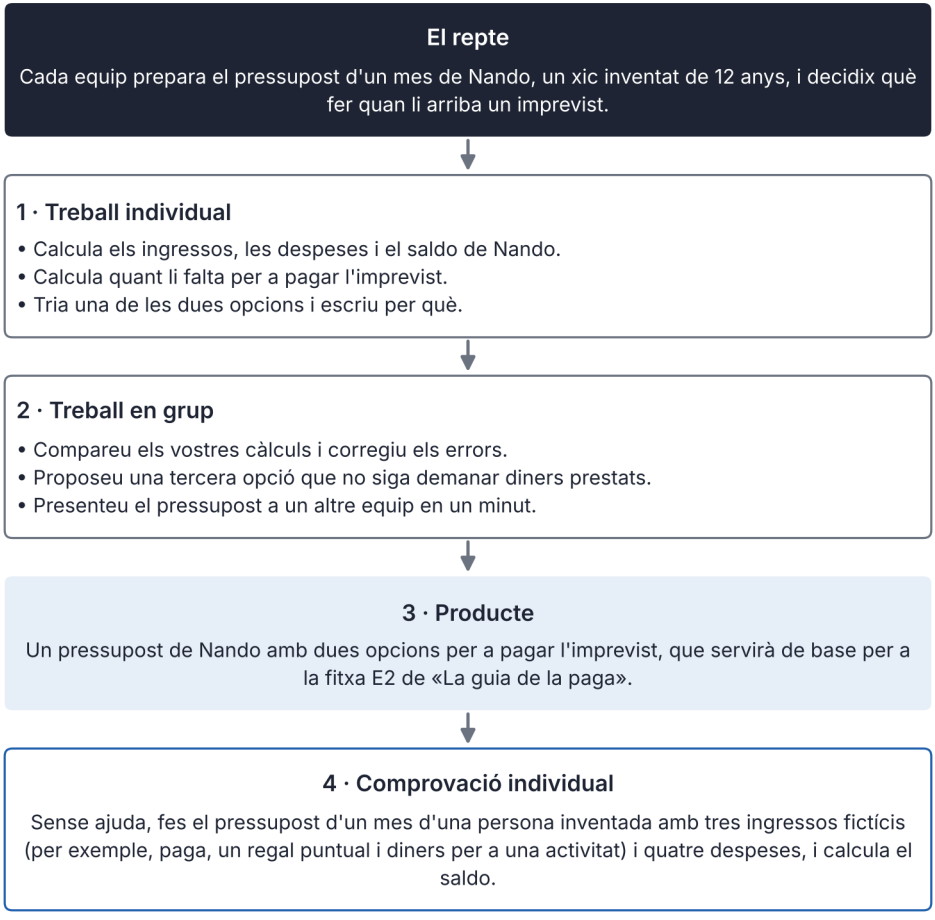

Lucía explica el pressupost a classe i Inés anota les idees.

SITUACIÓ D'APRENENTATGE

El mes de Nando

Repte. Cada equip prepara el pressupost d'un mes de Nando, un xic inventat de 12 anys, i decidix què fer quan li arriba un imprevist. **Producte.** Un pressupost de Nando amb dues opcions per a pagar l'imprevist, que servirà de base per a la fitxa E2 de «La guia de la paga». **Dades.** Tot és inventat. Nando rep 24 € de paga i 6 € per encàrrecs al mes. Gasta 6 € en autobús, 8 € en berenars, 8 € en oci i 8 € en gustos. Té 8 € estalviats. Un dia se li trenca la pantalla del mòbil i arreglar-la costa 20 €; la reparació pot esperar dos mesos. Opció A: retallar 4 € d'oci i 2 € de gustos durant 2 mesos. Opció B: amb permís i ajuda de la seua família, vendre un joc usat per 6 € i retallar 3 € al mes durant 2 mesos. **Comprovació individual.** Sense ajuda, fes el pressupost d'un mes d'una persona inventada amb tres ingressos ficticis (per exemple, paga, un regal puntual i diners per a una activitat) i quatre despeses, i calcula el saldo.

Així es desenvolupa la situació d'aprenentatge

INFORME

En què gasten les famílies?

Quan una família gasta, no gasta el mateix en tot. L'Institut Nacional d'Estadística arreplega informació d'una mostra de llars sobre les seues despeses. Amb eixes respostes calcula la **despesa mitjana per llar**, que és la suma del que gasten totes les llars dividida entre el nombre de llars.

Segons l'Enquesta de Pressupostos Familiars de 2025, una llar de la Comunitat Valenciana va gastar de mitjana 33.949 € a l'any, és a dir, uns 2.829 € al mes. En el conjunt d'Espanya van ser 35.101 € a l'any, 1.152 € més a l'any. Són mitjanes: cap família no gasta exactament això, i n'hi ha que gasten molt menys i altres molt més.

En què se'n va eixe diner? A la Comunitat Valenciana, el grup «habitatge, aigua, electricitat, gas i altres combustibles» és el 31,8 % de la despesa. Li seguix el menjar, amb el 16,4 %. El transport és el 12,2 %, els restaurants i allotjaments el 9,4 %, l'oci i la cultura el 5,1 % i la roba i el calçat el 4,0 %. Si sumes estos sis grups, arribes a quasi el 79 % de la despesa. La resta es reparteix entre salut, comunicacions, educació, assegurances i altres.

Fixa't en una idea: quasi la meitat de la despesa se'n va en habitatge i menjar. Són despeses necessàries i molt difícils de retallar. Això no vol dir que estes despeses no es puguen millorar: comparar preus, canviar de tarifa o cuidar el consum de llum i aigua també ajuda. Per això, quan una família vol estalviar, té més marge en les despeses variables, com l'oci o les xicotetes despeses silencioses que has vist en esta unitat.

També convé saber què no diu la dada. Una llar amb molts membres gasta més que una amb una sola persona. Una llar amb ingressos alts gasta més que una amb ingressos baixos. La despesa mitjana per llar valenciana és inferior a la d'Espanya en esta enquesta, però això no significa que les seues famílies visquen pitjor: els preus i els sous canvien d'una zona a una altra. I l'enquesta parla de la despesa, no de l'estalvi: gastar menys pot dependre dels ingressos, dels preus, de la grandària de la llar o de l'estalvi.

Un exemple amb números inventats mostra com llegir estos percentatges. Si una família gasta 2.000 € al mes i el 30 % se'n va en habitatge, són 600 € al mes, és a dir, 7.200 € a l'any. Si gasta el 15 % en menjar, són altres 300 € al mes. Per a pensar: si eixa família haguera de retallar 100 € al mes, de quin grup els trauria amb menys mal? I per què?

CLAVE · ABANS DE FIAR-TE D'UNA XIFRA

Pregunta si és una mitjana, de quin any és i qui l'ha publicada.

Font: INE, Enquesta de Pressupostos Familiars 2025, taula 73991 (consulta: 11/2026).

ACTIVITATS

12. A l'episodi, l'aplicació de Dani diu que li sobren 15 €. Quin resultat és correcte, 6 € o 15 €? Quines dades i operacions revisaries per a trobar l'error?
13. Lucía proposa que cada company que puga aparte 10 € al mes durant 2 mesos. Quant reunix cadascú? Arriba als 20 € que falten?
14. Revisa esta resposta simulada d'un assistent d'IA: «Estalviar és guardar el que et sobra a final de mes; no cal apartar-ho abans». Quin problema té este consell? Quina regla proposa esta unitat?
15. Llig esta taula de despeses d'un mes. Calcula el total de despeses i el saldo si els ingressos són de 40 €:

Despesa	Import
Autobús	8 €
Berenars	10 €
Cine	9 €
Jocs	5 €

16. Un amic gasta 3 € a la setmana en llepolies durant 36 setmanes. Calcula quant gasta en el curs i explica si és una despesa silenciosa.
17. Segons l'informe, l'habitatge i el menjar sumen quasi la meitat de la despesa d'una família valenciana. Calcula eixa suma amb els percentatges de l'informe i explica per què costa retallar estes despeses.
18. Escriu dues despeses fixes i dues de variables que tinga una família, i digues quina de les quatre retallaries primer si calguera.
19. Llig esta llista fictícia de subscripcions d'una persona: música, 10 € al mes; sèries, 13 € al mes; jocs, 7 € al mes. Calcula quant paga al mes i quant a l'any. Quina cancel·laries primer i per què?
20. Reparteix una paga de 40 € al mes amb la regla 50/30/20: calcula quant va a allò necessari, a gustos i a estalvi. Si la segueixes durant 6 mesos, quant hauràs estalviat?
21. Lucía calcula que l'escola de natura costa 36 € per persona i que la classe té 25 alumnes. Calcula el total. La classe reuneix 600 € amb una venda de pastissos: quant falta i quant hauria de posar cada alumne?
22. Decisió raonada. Pau i Nora reben 30 € de paga al mes. Pau gasta 28 € i estalvia el que li queda. Nora aparta 6 € el dia que cobra i gasta la resta. Calcula quant estalvia cadascú en un curs de 9 mesos i explica què fa de diferent Nora.
23. Transferència individual, sense ajuda: Inés no està hui, però et deixa un pressupost d'una persona inventada amb ingressos de 30 € i despeses de 26 €. Calcula el saldo inventa les partides de despesa i escriu tres línies amb un pla per a estalviar 10 € al mes.

ESQUEMA

RESUM

Una **despesa** són els diners que ixen de casa. Les despeses poden ser **necessàries** o **supèrflues**, i també **fixes**, si costen el mateix cada mes, o **variables**, si canvien. Cal distingir entre **necessitat** i desig. Les **despeses silencioses**, com les subscripcions o el café diari, són xicotetes, però a l'any sumen molt: per això convé sumar-les. Un **pressupost** és un pla del que esperes ingressar i gastar. El **saldo** és ingressos menys despeses de consum: si és positiu hi ha superàvit i si és negatiu, dèficit; els diners disponibles poden anar a estalvi, i aleshores el saldo final pot ser zero. Cada mes es compara el previst amb el real i s'ajusta el pla. **Estalviar** és guardar una part dels diners per als imprevistos, per a una meta o per a invertir més endavant. Funciona millor la regla de «**paga't primer**», que consistix a apartar l'estalvi just en rebre els diners. La regla 50/30/20 és un exemple adaptable, no una obligació: la meitat per al necessari, el 30 % per a gustos i el 20 % per a estalviar. Tindre salut financera és conéixer els teus ingressos i despeses, atendre els pagaments i preparar-te, quan es puga, per als imprevistos. Les aplicacions de control de despeses ajuden, però cal revisar els seus comptes. Per a saber si una despesa pesa molt, posa-li números: una despesa de 30 € al mes són 360 € a l'any. Per això convé apuntar les despeses durant un temps i mirar quines es repeteixen. Si el saldo és negatiu, cal revisar primer les despeses ajornables i els capricis. I l'estalvi més fàcil és el que s'aparta abans de gastar, encara que siga una quantitat xicoteta cada mes. Quan el saldo ix just, cal mirar si el problema són els ingressos o les despeses. Una despesa necessària no es pot llevar, però a vegades es pot abaratir comparant preus. Els capricis no són un error si s'han previst en el pressupost. I els imprevistos arriben quan menys s'esperen: per això convé tindre sempre una xicoteta reserva. Per a estalviar, el millor és fixar una meta amb una xifra i una data: per exemple, 8 € al mes durant 6 mesos són 48 €. Revisa el teu pressupost cada mes i corregix-lo si cal, sense enfadar-te: un pla que s'ajusta és un pla que funciona.

UNITAT 3

Pagar i deure

Primer curs, primers diners · Pagar a mitges

EN ESTA UNITAT APRENDRÀS A...

- Distingir l'efectiu, la targeta de dèbit, la de crèdit i la de prepagament.
- Llegir un extracte bancari i un rebut domiciliat.
- Explicar com es paga amb transferència i amb el mòbil, i quins errors cal evitar.
- Comparar estalviar abans de comprar amb comprar ara i pagar després.
- Reconéixer els senyals d'alarma d'un deute que es complica.

SITUACIÓ DE PARTIDA

És gener a 1r B de l'IES Ribera Norte. El dissabte passat van anar al cine i Dani va avançar les quatre entrades amb la targeta de sa mare, amb permís. Ara vol recuperar els diners. Les entrades van costar el mateix, però cal comprovar quant deu cadascú. Inés Varela escriu a la pissarra: pagar ara o pagar després? Però el cine és només el principi. A classe es parlarà de targetes, de pagaments amb el mòbil i de quan un deute deixa de ser un favor entre amics i comença a ser un problema. Hugo creu que amb targeta no es gasta res perquè no es veuen els bitllets.

PER A COMENÇAR

1. Com solen pagar a ta casa: amb bitllets, amb targeta o amb el mòbil?
2. Si un amic paga una cosa per tu, com li tornes els diners?
3. És el mateix comprar una cosa hui i pagar-la en diversos terminis que estalviar i comprar-la més tard? Per què?
4. Has vist un adult pagar amb el mòbil? Què creus que comprova abans de pagar?
5. Si compres alguna cosa en quatre terminis, pagues més, menys o el mateix que si ho pagues d'una vegada?
6. Has prestat o t'han prestat diners alguna vegada? Es van tornar? Com us vau posar d'acord?
7. Si perds una targeta o et roben el mòbil, què creus que caldria fer ara mateix? A qui ho diries?

Targetes

3.1

Pagament amb el mòbil

3.2

Estalvi o deute

3.3

Tipus de deutes

3.4

Riscos de deure

3.5

3.1 Efectiu i targetes

Pagar és fàcil. Allò difícil és saber quant ix de la teua butxaca i quan.

L'**efectiu** són els bitllets i les monedes. Quan pagues amb efectiu, veus com se'n van els diners, i això ajuda a controlar la despesa, perquè cada bitllet que ix es nota en la cartera. A més, només pots gastar el que portes: quan s'acaba l'efectiu, ja no pots pagar en efectiu. Té un inconvenient: si el perds, sol ser molt difícil recuperar-lo.

Les **targetes** són un mitjà de pagament. N'hi ha tres tipus. Amb la targeta de **dèbit**, els diners ixen del teu compte en el moment de pagar. Amb la de **crèdit**, uses un crèdit del banc i el tornes segons el contracte; si ajornes el pagament, et poden cobrar interessos. Amb la targeta de **prepagament**, només pots gastar els diners que has carregat abans. Alguns bancs oferixen targetes de prepagament a menors, amb permís de la família i sempre que l'emissor ho admeta. Una targeta de crèdit no són diners extra: són diners que hauràs de tornar. Per a tindre-la sol fer falta ser major d'edat.

	Quins diners uses?	Control (orientatiu)	Risc
Efectiu	Els teus	Alt	Es perd
Targeta de dèbit	Els teus	Mitjà	Ús indegut
Targeta de crèdit	Crèdit del banc	Baix	Interessos
Targeta de prepagament	Els que has carregat	Alt	Límit de saldo
Pagament amb el mòbil	Segons el mitjà	Mitjà	Errors en pagar

Orientatiu (depén de tu i dels límits). Verd: més control; roig: menys.

Figura 3.1. Mitjans de pagament comparats (esquema orientatiu)

En alguns pagaments amb targeta es demana el **PIN**, un número secret, normalment de quatre xifres, que no has de dir a ningú. Amb el **pagament sense contacte**, n'hi ha prou d'acostar la targeta al datàfon en compres xicotetes, sense posar el PIN. És còmode, però convé vigilar el saldo, perquè es paga molt ràpid. Si oblides el PIN, creus que algú el coneix o perds la targeta, avisa el banc com abans perquè la bloquege. No apuntes mai el PIN en la targeta.

Pots consultar dos documents del banc que has de saber llegir. L'**extracte** és la llista dels moviments del teu compte, amb la data, el concepte, l'import i el saldo que queda. El **rebut domiciliat** és un cobrament que autoritzes una empresa a carregar al teu compte, com la quota del mòbil; el banc el mostra en els teus moviments. Llegir l'extracte cada mes servix per a comprovar que no hi ha càrrecs estranys.

CLAVE · DÈBIT I CRÈDIT

Amb el dèbit pagues amb els teus diners ara. Amb el crèdit pagues amb diners que et presta el banc i els tornes després.

LA CIÈNCIA DIU

Pagar amb targeta «fa mal» menys que pagar amb bitllets. En un experiment amb una subhasta d'entrades per a un partit de bàsquet, els qui pensaven pagar amb targeta van oferir bastant més diners que els qui anaven a pagar en efectiu (Prelec i Simester, 2001). Es diu «dolor de pagar»: en veure eixir un bitllet, notes que perds alguna cosa. **Límit.** Va ser un experiment amb estudiants i una sola subhasta; no prova que amb targeta es gaste sempre més, només assenyala una tendència que convé vigilar.

ACTIVIDADES

1. Explica amb les teues paraules la diferència entre una targeta de dèbit i una de crèdit. Quina de les dues et permet gastar diners que encara no tens?
2. Llig este extracte fictici i completa els saldos que falten:

Data	Concepte	Import	Saldo
02/01	Saldo anterior		80 €
05/01	Compra amb targeta	−12 €	68 €
10/01	Ingrés de la paga	+25 €	
15/01	Rebut del mòbil	−8 €	

3. *Amplia.* Per què pagar amb targeta fa menys mal que amb bitllets? Escriu una manera de controlar la despesa.

3.2 Pagar amb el mòbil

Manar diners amb el mòbil és ràpid. Per això, un error també és ràpid.

Una **transferència** és un enviament de diners d'un compte a un altre. L'ordinària sol arribar el dia hàbil següent; la immediata, en un màxim de 10 segons. Per a fer-la necessites l'**IBAN** de qui el rep, un codi llarg que identifica el seu compte. És com l'adreça d'una casa: si falla una xifra, la carta no arriba. A Espanya comença per ES i té 24 caràcters. Es troba en el contracte o en l'aplicació del banc. No el publiques sense necessitat i no compartisques mai contrasenyes ni codis. Com que l'IBAN porta dígits de control, molts errors es detecten; si és el d'un altre compte vàlid, cal demanar la devolució al banc.

Bizum és un servici per a enviar diners amb el mòbil a una altra persona amb el seu número de telèfon. Els diners passen d'un compte a un altre quasi a l'instant, i per això s'usa molt per a repartir despeses entre amics o tornar xicotetes quantitats. Per a usar-lo cal tindre el servici activat i un compte en un banc que l'oferisca; si tens entre 12 i 17 anys, també l'autorització de la teua família.

També es poden **demanar** diners: una persona envia una sol·licitud de pagament i l'altra decidix si l'accepta. Això servix per a repartir un compte entre amics, però té riscos. Abans de pagar, comprova sempre tres coses: qui t'ho demana, quant et demana i per què. Si et ve una sol·licitud d'algú que no coneixes, no la pagues i avisa una persona adulta: pot ser un engany.

Els errors més típics són escriure malament l'import, enviar els diners a una altra persona amb un nom paregut o pagar una sol·licitud sense llegir-la. Una vegada enviats, recuperar els diners no està garantit: avisa el banc com abans i demana la devolució. Si l'altra persona és de confiança, els tornarà; si no, serà difícil. Per això un error amb desconeguts és molt més seriós que un entre amics. Per a evitar errors, llig amb calma l'import i el nom de qui rep abans de confirmar, i no pagues res que no esperaves. Si tens dubtes, pregunta abans a una persona adulta. Pregunta a la teua família quins límits diaris i controls oferix el teu banc: és bona idea tindre'ls activats mentre aprens, perquè un error no siga molt gran.

DADA

Segons el Banc d'Espanya, el 2026 el 57 % de la població declara que l'efectiu és el seu mitjà de pagament principal a les botigues, el 25 % la targeta física i el 18 % el mòbil. El 2025 eren el 57 %, el 27 % i el 15 %. Font: Banc d'Espanya, nota de premsa de 26/10/2026 (consulta: 11/2026).

Fixa't que el mòbil guanya terreny, però l'efectiu continua sent el mitjà més usat. Per això convé saber manejar-los tots. Quan repartisques despeses amb amics, apunta qui ha pagat què: és la manera més fàcil de no equivocar-se i evita discussions per una quantitat xicoteta.

Cas · Pagar l'eixida a mitges

Quatre amics, Dani, Lucía, Salma i Martina, van al cine. Les entrades costen 7 € cadascuna. Dani avança les quatre entrades amb la targeta de sa mare, amb permís. Vol que cadascú li torne el que li toca, i per a això cal saber quant és. Les xifres són inventades.

Persona	Va pagar	Li toca	Saldo
Dani	28 €	7 €	+21 €
Lucía	0 €	7 €	−7 €
Salma	0 €	7 €	−7 €
Martina	0 €	7 €	−7 €

Pas 1. Calcula el total: 4 × 7 = 28 €. Cada persona ha de posar 28 : 4 = 7 €, és a dir, el total dividit entre les persones. Dani ja n'ha posat 28 i la seua part és 7 €. Li'n sobren 28 − 7 = 21 €.

Pas 2. Calcula qui deu a qui. Lucía, Salma i Martina deuen 7 € cadascuna. Entre les tres sumen 3 × 7 = 21 €, just el que Dani ha avançat de més.

Pas 3. Imagina que Dani escriu malament una sol·licitud i demana 70 € en compte de 7 €. És deu vegades més: un zero de més. Si Salma pagara sense mirar, posaria 63 € de més. Per això cal llegir l'import abans d'acceptar, encara que la sol·licitud vinga d'un amic i parega de confiança.

REVISA LA IA

Resposta simulada d'un assistent d'IA: «Si pagues per error amb Bizum, no passa res: els diners es poden recuperar sempre».
Què cal comprovar. Està garantit recuperar els diners? Què faries abans d'enviar, per a no haver de recuperar-los?

ACTIVIDADES

4. En el cas, Dani va demanar 70 € en lloc de 7 €. Quantes vegades és major? Quants euros pagaria de més qui ho acceptara?
5. Cinc amics sopen junts i el compte és de 45 €. Un paga amb el mòbil. Quant ha de demanar a cadascun dels altres quatre?

3.3 Estalviar o deure

Tindre una cosa hui de vegades costa un extra si no l'has pagada abans.

Hi ha dues maneres d'aconseguir una cosa que costa diners. Pots **estalviar primer i comprar després**: apartes diners cada mes fins a tindre la quantitat. O pots **comprar ara i pagar després**: te l'emportes hui i la pagues en terminis. La segona te la dona abans, però pot costar més i t'obliga a complir els pagaments.

Estalviar primer té avantatges: no pagues res de més, aprens a esperar i, si canvies d'idea, els teus diners continuen amb tu. El seu desavantatge és que has d'esperar, i de vegades el preu puja o s'acaba l'oferta. **Comprar ara** en té uns altres: ja ho tens, i de vegades no hi ha interessos. El seu desavantatge és que deus diners i perds llibertat, perquè cada mes part dels teus diners ja està compromesa.

Quan deus diners, tens un **deute**: una quantitat pendent de pagar, perquè te l'han prestada o perquè encara no has pagat una compra. Molts deutes porten **interessos**, que són uns diners extra que pagues per haver usat diners d'altri. Per exemple, si et presten 100 € i tornes 110 €, sense altres despeses, els 10 € de més són els interessos. El prestador els cobra perquè deixa d'usar eixos diners. Encara que cada termini parega xicotet, la suma pot ser major que el preu. El que pagues en total, amb tots els extres, és el **cost total**. És una xifra clau per a comparar ofertes: busca-la abans de decidir.

CLAVE · COST TOTAL

Abans de pagar a terminis, suma tot el que pagaràs. Eixa xifra, no la quota, és el que de veres costa.

Cas · Uns auriculars de 60 €

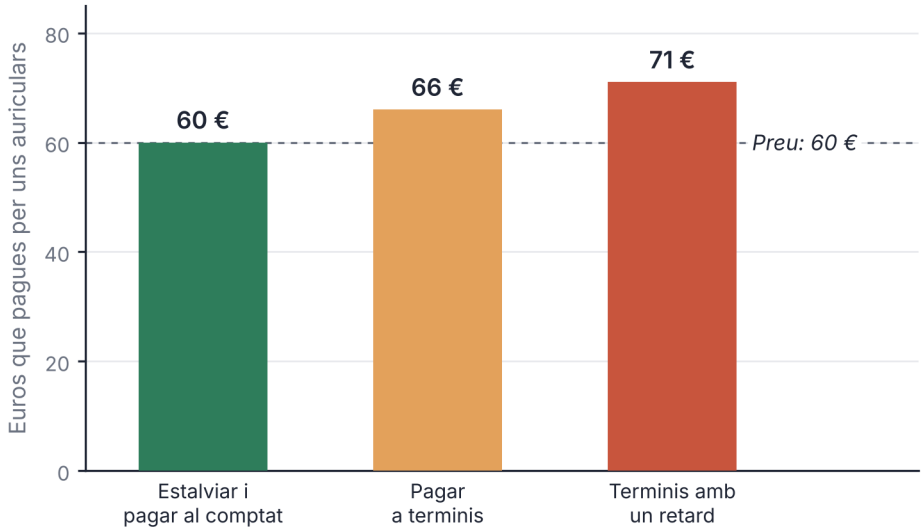
Uns auriculars costen 60 €. L'opció A és estalviar 10 € al mes i comprar-los al cap de 6 mesos. L'opció B és comprar-los hui i pagar 6 terminis d'11 €. En este exemple inventat, el contracte preveu un càrrec de 5 € si et retrasses en un termini. Els preus són inventats i rodons perquè siga fàcil comprovar els comptes.

Opció	Càlcul	Total
A: estalviar	10 × 6	60 €
B: terminis	11 × 6	66 €
B amb un retard	66 + 5	71 €

Pas 1. Calcula cada total. En A pagues 10 × 6 = 60 €. En B pagues 11 × 6 = 66 €. Si et retrasses, 66 + 5 = 71 €.

Pas 2. Compara. Amb B pagues 6 € més que amb A, un 10 % més: per cada 10 € del preu, pagues 1 € de més. Amb el retard, 11 € més, més del 18 %. Si et retrasses diversos mesos, la diferència és encara major. En esta oferta, tindre'ls abans costa 6 € més, i cada persona decidix si li val la pena.

Pas 3. Decidix: A costa menys, però cal esperar sis mesos.

Cost total de cada forma de pagament (dades fictícies).

Figura 3.2. Quant costen uns auriculars de 60 € segons com es paguen

Les ofertes de «paga després» o «sense interessos» pareixen gratis. De vegades ho són, però unes altres inclouen comissions o pugen el preu del producte. Llig sempre la lletra menuda. Abans de decidir, fes-te tres preguntes: ho necessite ara?, quant pagaré en total? i podré pagar totes les quotes encara que m'isca un imprevist?

No sempre és mala idea pagar a terminis. Si una cosa és urgent o molt cara, pot ser raonable. Allò important és saber quant més pagues i si pots afrontar totes les quotes.

ACTIVIDADES

6. Unes sabatilles costen 30 €. Es poden pagar en 5 terminis de 7 €. Quant pagues en total? Quant més que el preu?
7. Una consola costa 40 €. Pots estalviar 8 € al mes durant 5 mesos o pagar 5 terminis de 9 €. Calcula el total de cada opció i digues quina és més barata.
8. *Amplia.* Escriu una situació en què pagar a terminis tinga sentit i una altra en què no. Justifica-les totes dues.

3.4 Tipus de deutes

No tots els deutes són iguals. Convé saber qui presta i què demana a canvi.

Hi ha tres deutes molt comuns, i convé saber distingir-los. Un **préstec personal** són diners que un banc o una entitat et presta i que tornes en quotes, amb interessos, durant un temps fixat d'avant. El **crèdit** són diners disponibles que pots usar quan els necessites, com el d'una targeta de crèdit, i que pagues després; mentre no els tornes, el que uses és deute. Una **hipoteca** és un préstec, normalment per a comprar un habitatge, que es torna durant molts anys i es garantix amb un immoble.

Els préstecs es mesuren en quotes: el pagament que fas cada mes, que inclou una part del que deus i una altra part d'interessos. Un exemple: una família demana 1.000 € per a canviar la nevera i els torna en 12 quotes de 90 €. En total paga 12 × 90 = 1.080 €, és a dir, 80 € més (sense altres despeses, interessos). Si la hipoteca no es paga, pot acabar en la subhasta de l'habitatge, i per això és un deute que cal pensar amb molta cura abans de signar-lo.

Un deute no és bo ni roín en si mateix: depén de per a què servisca i de si el pots pagar. Qui presta diners, el **prestador**, demana alguna cosa a canvi: que li'ls tornes i, quasi sempre, interessos. Abans d'acceptar, pregunta quant hauràs de tornar en total i en quant de temps. Per a comparar préstecs semblants s'usa la **TAE**, un percentatge anual que inclou els interessos i algunes despeses; mira també el total que tornaràs. Desconfia de qui presta sense demanar cap dada o de qui et demana diners abans de donar-te'ls. Una persona de la teua edat no pot demanar un préstec: el demanen les persones adultes.

En un deute també hi ha una norma que et protegix. En un crèdit al consum, la llei dona un termini per a fer-te enrere.

LA NORMA DIU

«El dret de desistiment d'un contracte de crèdit és la facultat del consumidor de deixar sense efecte el contracte celebrat, comunicant-ho així a l'altra part contractant en un termini de catorze dies naturals sense necessitat d'indicar els motius i sense penalització alguna.» Llei 16/2011, de contractes de crèdit al consum, art. 28.1.

Dit de manera senzilla: si signes un crèdit al consum i te'n penedixes, tens 14 dies per a renunciar sense penalització, si ho comuniques a temps i de manera que en quede constància. Tot i això, hauràs de tornar els diners i els interessos del temps usat. També hi ha deutes entre amics i familiars. Convé apuntar quant es deu i tornar-ho quan es va prometre.

ACTIVIDADES

9. Relaciona cada deute amb la seua descripció: a) préstec personal; b) crèdit d'una targeta; c) hipoteca. Descripcions: 1) diners per a comprar una casa durant molts anys; 2) diners disponibles que es paguen després; 3) diners que es tornen en quotes amb interessos.

3.5 Els riscos d'endeutar-se

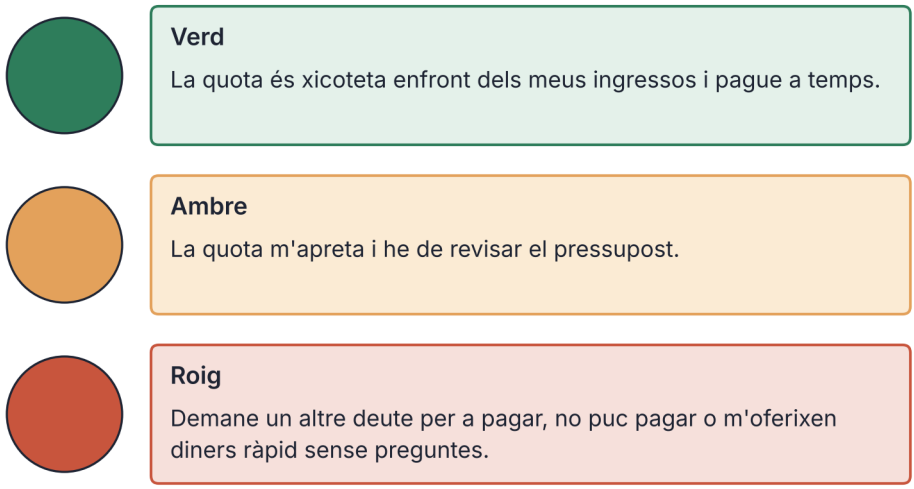
Deure un poc és normal. Deure el que no pots pagar és perillós.

Un deute es complica quan la **quota**, el pagament periòdic, és massa gran per als teus ingressos. Abans de demanar diners, lleva dels teus ingressos les despeses imprescindibles i mira si et n'arriba per a les quotes. Si deixes de pagar-ne una, es poden aplicar interessos de demora. I si per a pagar un deute en demanes un altre, els deutes s'encadenen i cada vegada costa més eixir-ne. Com abans ho notes, més fàcil és arreglar-ho.

Hi ha **fitxers de morosos**, que són llistes de persones que no han pagat un deute a temps. Estar en un dificulta demanar un altre préstec. Per això convé pagar a temps o, si no pots, parlar prompte amb qui t'ho va prestar. Estar en un fitxer de morosos no dura per sempre, ni és el final del món: les dades només hi consten mentre no pagues i, com a màxim, cinc anys des del venciment.

Moltes persones comencen amb un deute xicotet que pareix manejable. Hi ha ofertes que pareixen una solució. Els **minicrèdits** donen diners ràpid i sovint cobren interessos molt alts en poc temps. El «paga després» pot tindre interessos, comissions o cap: mira cada oferta. Per exemple, si demanes 300 € i als 30 dies tornes 345 €, has pagat 45 € per un sol mes, un 15 % del préstec. Si demanares altres 300 € cada mes en eixes condicions, pagaries 45 € cada vegada.

Hi ha senyals que un deute es complica: la quota se'n menja bona part dels teus ingressos, pagues un deute amb un altre, evites mirar l'extracte, et ixen avisos d'impagament o t'oferixen diners ràpid sense papers. Com més senyals apareguen junts, més greu és la situació. Si els veus, no ho amagues: parla amb la teua família o amb una persona adulta de confiança, demana a qui et va prestar un altre calendari de pagaments i no demanes un altre crèdit per a pagar el primer.

Semàfor dels senyals d'un deute.

Figura 3.3. Semàfor dels senyals d'un deute

Per a una persona de la teua edat, deure sol ser rar, però passa: compres en jocs carregades a la targeta de la família sense permís, deutes amb amics o terminis que signen altres. Millor és evitar deure: estalviar primer i comprar després quasi sempre ix més barat. I una bona regla: no uses el crèdit per a les despeses de cada dia; si falten diners per a l'imprescindible, demana ajuda a una persona adulta.

COM DECIDIM

La quota xicoteta enganya. Quan sents «només 11 € al mes», penses en una quantitat xicoteta i no en el total. S'ensenya la quota i s'amaga el cost total. Abans de decidir, multiplica la quota pel nombre de mesos.

PARA TU PROYECTO · E3 Y ENTREGA 1

Prepara la fitxa E3, «Abans de pagar o de demanar prestat»: una llista de sis preguntes abans de comprar a terminis. Després recupera les fitxes E1 i E2 i afig-hi E3: formen el bloc «Els meus diners» de «La guia de la paga». Lliura'l a un altre equip, que el revisarà amb una llista de control.

ACTIVIDADES

10. Mira la figura 3.3. Tria un senyal d'alarma i explica què faries i a qui demanaries ajuda en un cas imaginari.
11. *Amplia.* Una oferta diu «El teu mòbil per només 15 € al mes». Escriu tres preguntes que faries abans d'acceptar.

PRIMER CURS, PRIMERS DINERS

Pagar a mitges

El segon divendres de gener, el grup es va asseure al banc del pati. Feia fred, però hi havia sol. Dani tenia el mòbil de sa mare entre les dues mans i la llengua entre les dents, com quan està segur d'alguna cosa.

Els altres alumnes passaven corrent cap a classe amb les motxilles penjant, però ells tenien un assumpte pendent: el cine del dissabte passat.

—Tranquils, ho faig en un moment. Vaig pagar les entrades del cine amb la targeta de ma mare, que m'ha deixat. Us envie una sol·licitud de pagament a cadascú i ja està.

Lucía havia obert la seua agenda de pestanyes sobre els genolls, amb el bolígraf en l'aire.

—A veure, per parts —va dir—. Quant vas pagar?

—Quatre entrades a set euros —va dir Dani—. Vint-i-huit.

—Som quatre. La teua part són set euros i els altres tres hem de tornar-te set cadascú. L'apunte.

Va escriure una taula xicoteta amb bolígraf blau: qui havia pagat, quant li tocava, quant sobrava o faltava.

El mòbil de Salma va vibrar sobre el seu quadern verd. Ella es va posar dempeus per a mirar la pantalla, amb el front una mica arrufat.

—M'ha arribat una sol·licitud de Dani. Diu setanta euros.

—Setanta? —va dir Lucía, alçant el cap.

—L'he vist —va dir Salma, i li va ensenyar la pantalla—. Ací. Setanta. Jo preferisc saber quant és abans de pagar. Ho mire dues vegades, i si no quadra, no pague.

Dani va tornar a mirar el mòbil de sa mare i es va posar roig.

—He posat un zero de més. Era un set. —Es va riure, una mica nerviós—. De vegades m'equivoque en escriure números a la pantalla. Segur que Martina també ha rebut la seua.

—Martina se n'ha anat a entrenar —va dir Lucía—. I no mira el mòbil fins a la nit.

—Doncs quan la mire esta nit veurà una sol·licitud de setanta euros —va dir Salma—. I si la paga sense mirar, quant posa de més?

—Seixanta-tres —va dir Lucía, sense alçar el bolígraf—. Els seixanta-tres que sobren.

Dani es va quedar callat un moment. Va anul·lar la sol·licitud de Salma amb el polze i en va escriure una altra, a poc a poc, teclejant cada xifra. Aquesta vegada va posar set.

—I la de Martina, ara mateix —va dir.

—Anul·la-la i fes-ne una altra —va dir Lucía—. Però abans digues-me una cosa. I si Martina ja l'haguera pagada?

—Doncs m'hauria enviat setanta euros, no? —va dir Dani—. Es pot reclamar.

—Es pot demanar —va dir Salma—. No és el mateix que recuperar-ho segur. Jo ho he vist. Cal avisar el banc i, així i tot, no està garantit.

Dani va obrir la boca i la va tancar. Va revisar les dues sol·licituds una per una, amb el dit sobre cada xifra, com havia vist fer a Lucía en l'agenda. Quan va acabar, va alçar la vista, una mica més seriós que abans.

—Açò no m'ho havia dit ningú. Jo pensava que amb el mòbil tot s'arreglava fàcil.

—És fàcil enviar —va dir Lucía—. Allò difícil és no equivocar-se, i sobretot adonar-se'n a temps.

Salma va acceptar la seua sol·licitud de set euros. Lucía va fer el mateix i es va quedar mirant la seua pròpia agenda, amb la taula de colors encara oberta.

—Una cosa més —va dir—. Hui els set euros són pocs. I si en compte de set foren setanta de veres? Qui decidix a qui es demana, i qui es fia?

Ningú no va contestar. Un grup de xics de 2n va passar prop, rient-se d'alguna cosa, i el soroll es va anar apagant pel passadís. Salma va guardar el mòbil a la butxaca de la jaqueta vaquera.

El dilluns, Inés va deixar sobre la taula de cadascú una targeta de cartolina amb tres columnes buides: «ha pagat», «li toca», «saldo». No va dir res més. Va esperar que algú començara a omplir-la.

Dani va agafar la seua targeta i va escriure «28», «7» i «21». Es va quedar mirant l'última xifra. Després va ratllar el «21» i va escriure «+21», amb el signe ben clar.

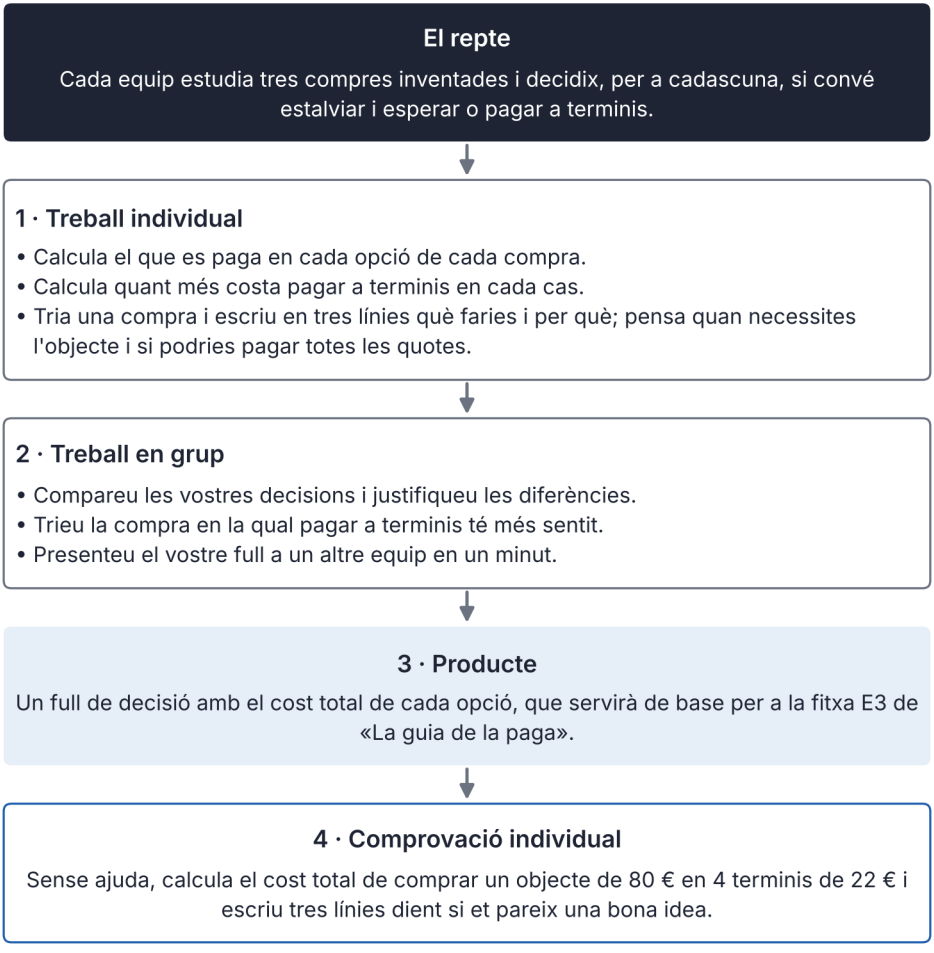

Al banc del pati, Dani ensenya el mòbil de sa mare, Lucía apunta en la seua agenda i Salma, dempeus, mira.

SITUACIÓ D'APRENENTATGE

Comprar ja o esperar

Repte. Cada equip estudia tres compres inventades i decidix, per a cadascuna, si convé estalviar i esperar o pagar a terminis. **Producte.** Un full de decisió amb el cost total de cada opció, que servirà de base per a la fitxa E3 de «La guia de la paga». **Dades.** Tot és inventat. Bicicleta de 120 €: estalviar 20 € al mes durant 6 mesos o 6 terminis de 21 €. Consola de 150 €: estalviar 25 € al mes durant 6 mesos o 6 terminis de 27 €. Abonament esportiu de 90 €: estalviar 15 € al mes durant 6 mesos o 6 terminis de 16 €. A la Comunitat Valenciana, com a la resta d'Espanya, la llei de crèdit al consum és estatal: qui oferix un crèdit ha d'informar, abans de signar, de l'import total que es deu. **Comprovació individual.** Sense ajuda, calcula el cost total de comprar un objecte de 80 € en 4 terminis de 22 € i escriu tres línies dient si et pareix una bona idea.

Així es desenvolupa la situació d'aprenentatge

INFORME

Com paguem a Espanya?

Quan pagues en una botiga, quasi sempre ho fas d'una de tres maneres: amb bitllets, amb targeta o amb el mòbil. El Banc d'Espanya pregunta cada any a la població com paga en les botigues i publica els resultats.

A l'enquesta del 2026, el 57 % de les persones va declarar que el seu mitjà de pagament principal a les botigues era l'efectiu, el 25 % la targeta física i el 18 % el mòbil. El 2025 eren el 57 %, el 27 % i el 15 % (els percentatges poden no sumar 100 per l'arredoniment). Fa dos anys, el 2024, l'efectiu era el mitjà principal per al 59 %, la targeta per al 30 % i el mòbil per a l'11 %. Fixa't en el que passa amb el mòbil: ha passat de l'11 % al 18 % en dos anys, mentre que la targeta física ha baixat del 30 % al 25 %. L'efectiu, en canvi, continua sent el mitjà més usat.

També s'ha preguntat a les botigues. El Banc Central Europeu va enquestar 8.205 empreses de la zona de l'euro que venen al públic. El 2026, el 92 % acceptava efectiu, el 88 % targeta i el 68 % pagaments amb el mòbil. El 2024 només el 36 % acceptava el mòbil. Els pagaments amb el mòbil han crescut molt en poc temps, i cada vegada més comerços els accepten.

Què significa tot açò per a tu? Primer, que no hi ha una sola manera correcta de pagar. Cadascuna té avantatges: l'efectiu et deixa veure quant gastes, la targeta és còmoda i el mòbil és ràpid. Segon, que el mòbil és ràpid, però convé revisar a qui pagues i quant, i que també cal revisar la despesa amb targeta. Tercer, que si eres menor, les teues formes de pagament depenen del permís de la teua família i del que permeta el teu banc, així que convé parlar-ho a casa.

Recorda el que diuen estes xifres i el que no diuen. Són mitjanes de tota la població: no et diuen com paguen els joves ni com has de pagar tu. I parlen de les compres en botigues, no de les compres per internet ni dels pagaments entre persones.

Un exemple amb números inventats ajuda a llegir estos percentatges. Si el 18 % de les persones pagara sobretot amb el mòbil, en una classe de 25 serien unes 4 o 5 persones (25 × 18 : 100 = 4,5). Però una classe no és tota Espanya: a la teua classe pot haver-n'hi més o menys. Per això estes dades serveixen per a tindre una idea general, i no per a endevinar com paguen els teus companys. Per a pensar: com podries esbrinar com paguen a ta casa sense demanar dades privades de ningú? I compte en comparar: les xifres de les botigues i les de les persones no conten el mateix.

CLAVE · ABANS DE FIAR-TE D'UNA XIFRA

Pregunta a qui s'ha preguntat, en quin any i qui la publica.

Font: Banc d'Espanya (població), notes de premsa de 26/10/2026 i 22/11/2024; Banc Central Europeu (empreses), nota de premsa de 13/08/2026 (consulta: 11/2026).

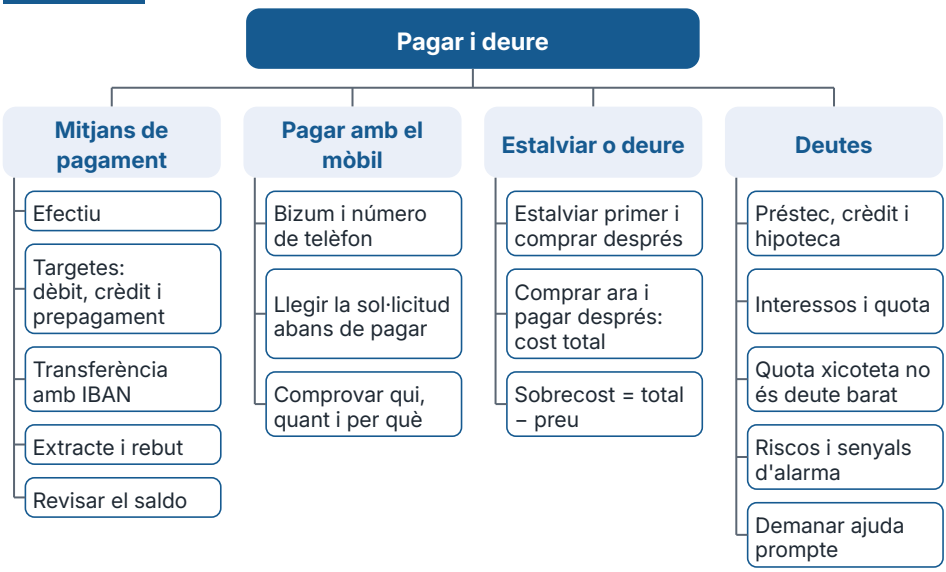
ACTIVITATS

12. A l'episodi, Dani envia una sol·licitud de 70 € en lloc de 7 €. Quants euros de més pagaria qui l'acceptara sense mirar? Quina comprovació hauria evitat l'error?
13. Quatre amics paguen una entrada de cine de 8 € cadascun i un d'ells n'avança les quatre. Calcula el total i quant ha de pagar-li cadascun dels altres tres.
14. Revisa esta resposta simulada d'un assistent d'IA: «Una quota de només 12 € al mes és sempre barata, així que pots acceptar-la sense mirar res més». Què falta per saber? Què calcularies abans d'acceptar?
15. Llig este resum de càrrecs bancaris fictici i contesta: quant s'ha carregat en total en el mes?

Data	Concepte	Import
03/02	Quota del mòbil	9 €
10/02	Subscripció de música	8 €
15/02	Quota del gimnàs	15 €

16. Segons l'informe, què ha passat amb l'ús del mòbil com a mitjà principal de pagament entre 2024 i 2026? Calcula en quants punts ha pujat.
17. Uns patins costen 50 €. Pots pagar-los en 5 terminis d'11 € o estalviar 10 € al mes durant 5 mesos. Calcula el cost total de cada opció i la diferència.
18. Escriu tres senyals que et farien pensar que un deute s'està complicant.
19. Llig este extracte fictici i calcula el saldo final: saldo inicial, 120 €; pagament amb targeta al supermercat, −35 €; transferència rebuda, +20 €; rebut del gimnàs, −15 €. Quin moviment et sembla una despesa fixa?
20. Una botiga ven unes sabatilles de 80 € en 4 terminis de 22 €. Calcula quant es paga en total i el sobrecost respecte al preu de comptat. Compara-ho amb estalviar 20 € al mes durant 4 mesos.
21. Llig esta sol·licitud fictícia de pagament pel mòbil: «Marcos et demana 25 €. Concepte: ahir». Tu només li deus 2,50 €. Quantes vegades major és l'import demanat? Què faries abans d'acceptar?
22. Decisió raonada. Tres amics volen fer un regal de 60 €. Una opció és que cadascú pose 20 € hui. L'altra és que un el pague amb la seua targeta i els altres dos li tornen els diners d'ací a dues setmanes. Escriu dos avantatges i dos riscos de la segona opció.
23. Transferència individual, sense ajuda: abans d'anar-se'n, Inés deixa a la pissarra una oferta fictícia: una bicicleta de 100 € en 5 terminis de 22 €. Calcula el cost total, el sobrecost i escriu tres línies dient si l'acceptaries.

ESQUEMA

RESUM

Es pot pagar amb **efectiu**, amb **targeta** o amb el mòbil. La targeta de **dèbit** gasta els teus diners en el moment, la de **crèdit** usa un crèdit que es torna segons el contracte i la de **prepagament** només gasta el que has carregat. L'**extracte** i el **rebut** són documents del banc que convé saber llegir. Una **transferència** necessita l'**IBAN**, i amb el mòbil és molt fàcil equivocar-se: abans de pagar una sol·licitud, llig qui la demana i quant. Hi ha dues maneres d'aconseguir una cosa cara: estalviar primer o comprar ara i pagar després. La segona pot costar més si hi ha **interessos**, comissions o altres despeses. Per això cal calcular el **cost total** i no mirar només la quota. Els **deutes** més comuns són el préstec personal, el crèdit i la hipoteca. Un deute és perillós si la quota és massa gran, si s'encadenen uns amb altres o si es promet diners ràpid sense preguntes, com fan alguns minicrèdits. En un crèdit al consum, la llei dona 14 dies per a desistir. Abans de demanar prestat, pregunta't si de veres ho necessites, quant pagaràs en total i si podràs afrontar totes les quotes. Abans de pagar de qualsevol manera, comprova tres coses: qui cobra, quant i per què. Si pagues a terminis, calcula sempre el total: suma les quotes i lleva-li el preu per a vore el sobrecost. Prestar o demanar prestat entre amics també és un deute: convé deixar clar quant i quan es torna. I si un deute comença a pesar, cal avisar prompte una persona adulta, perquè com més prompte es demana ajuda, més fàcil és arreglar-ho. Si perds una targeta o et roben el mòbil, avisa enseguida la teua família i el banc per a bloquejar-lo. Un deute entre amics també s'apunta, per a no discutir després. I estalviar per a comprar més tard sol eixir més barat que pagar a terminis, encara que calga esperar. I recorda que ningú no ha de pagar res que no entenga: si dubtes d'un cobrament o d'una oferta, pregunta abans.

UNITAT 4

Consumir amb responsabilitat

Primer curs, primers diners · El mercadet d'1r B

EN ESTA UNITAT APRENDRÀS A...

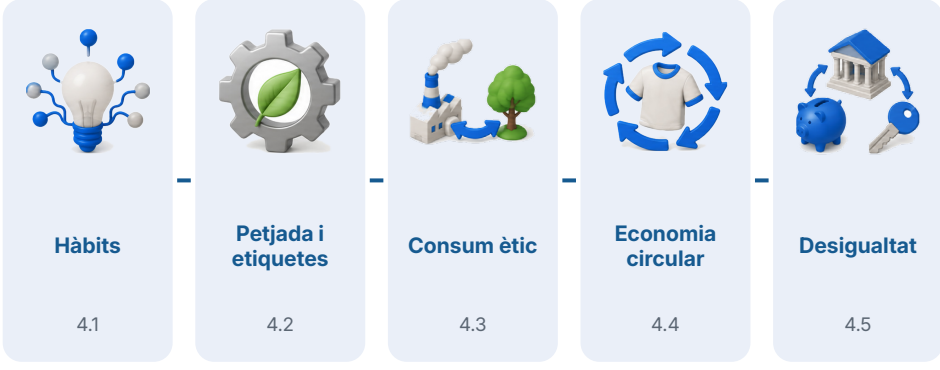
- Distingir el que necessites del que només vols abans de comprar.
- Estalviar energia i aigua a casa i a l'institut, i calcular quants diners estalvies.
- Llegir etiquetes i detectar quan un «eco» no té proves.
- Comparar el cost per any d'ús de tres opcions: comprar nou, de segona mà o reparar.
- Proposar gestos i mesures que reduïsquen el que tires i el que gastes.

SITUACIÓ DE PARTIDA

És febrer a 1r B de l'IES Ribera Norte. En moltes cases, també en la de Hugo i en la de Martina, s'acumulen peces que ja no s'usen, jocs oblidats i cables sense amo. Inés Varela proposa un mercadet de segona mà al saló d'actes. Però abans de fixar els preus, la professora deixa una pregunta a la pissarra: ho necessites o només ho vols? Al mercat de vell tot tindrà un preu, però també una història: d'on ve cada objecte i què passaria amb ell si ningú el comprara.

PER A COMENÇAR

1. Què va ser l'últim que vas comprar i quasi no vas usar? Per què ho vas comprar?
2. Quines coses traieu a la fem a casa cada setmana? Alguna es podria arreglar o regalar?
3. A l'etiqueta d'una samarreta diu «eco». Què t'agradaria saber abans de creure-ho?
4. Què és millor per a la teua butxaca: comprar una bici nova, una de segona mà o arreglar la vella?
5. Quines coses de ta casa es podrien arreglar en compte de llançar-les? Qui sap fer-ho?
6. T'han regalat o has comprat alguna vegada alguna cosa de segona mà? Com va funcionar?

4.1 Hàbits de consum responsable

Consumir amb responsabilitat comença per una pregunta senzilla: de debò ho necessite?

Consumir és usar coses i servicis per a cobrir necessitats i desigs. Sovint costa diners i gasta recursos, com la llum o l'aigua. Una **necessitat** és una cosa que fa falta per a viure o estudiar amb normalitat, com menjar o tindre una motxilla que no es trenque. Un **desig** és una cosa que et ve de gust, com la tercera motxilla d'un altre color. Els desigs no són roïns, però convé notar quan manen.

Un **hàbit** és una cosa que repetixes sense pensar. Un **hàbit de consum responsable** és repetir gestos que cuiden la teua butxaca i el planeta: comprar només el que usaràs, apagar el que no s'usa, tancar l'aixeta en raspallar-te les dents o portar una botella reomplible.

Els **recursos naturals** són materials i fonts d'energia que dona la natura: aigua, fusta, minerals, vent o llum del sol. Alguns són **escassos**: són limitats, com molts minerals, o poden faltar en un lloc o moment, com l'aigua. Per això estalviar aigua i energia serveix de dues maneres: gastes menys euros i menys recursos.

Hi ha consums que no es veuen. Alguns carregadors endollats sense mòbil i els aparells en espera continuen gastant una mica d'electricitat, encara que depén de cada aparell. És el **consum en espera**. Cada aparell gasta poc, però se sumen tots, a totes hores i tot l'any.

Estalviar energia a casa és fàcil si saps on mirar. Apagar la llum en eixir d'una habitació, posar la rentadora plena i no a mitges, o tancar les finestres quan funciona la calefacció són gestos que no costen res.

Amb l'aigua passa una cosa pareguda. Una dutxa curta gasta menys que un bany. Una aixeta que goteja pareix poca cosa, però gota a gota es perden litres cada dia. I l'aigua calenta es paga dues vegades: l'aigua i l'energia per a escalfar-la.

Cas · Els aparells en espera

A casa de Salma hi ha 5 aparells que es poden desconnectar sense problema: una tele, una consola, una impressora, un carregador i un altaveu. En este exemple inventat, cadascun gasta 2 W (un watt és una unitat de potència) durant 20 hores al dia. Per a facilitar els comptes, el preu de la llum és fix: 0,15 € per **kWh** (un quilowatt hora és l'energia de 1.000 watts durant una hora).

Concepte	Càlcul	Resultat
Potència total	5 aparells × 2 W	10 W
Energia al dia	10 W × 20 h	200 Wh
Energia a l'any	200 Wh × 365 dies	73.000 Wh
Energia a l'any en kWh	73.000 ÷ 1.000	73 kWh
Cost a l'any	73 kWh × 0,15 €	10,95 €

Pas 1. Calcula el que gasten els 5 aparells junts en un any: 73 kWh. Pareix poc en un dia (200 Wh), però l'any té 365 dies.

Pas 2. Passa els kWh a euros: 73 × 0,15 = 10,95 € a l'any. És la despesa dels cinc aparells junts.

Pas 3. Pensa en la solució. Una regleta amb interruptor costa 8 €. Si desconnectes els cinc aparells les 20 hores, l'estalvi màxim és de 10,95 € a l'any i la regleta es paga sola: 8 ÷ 10,95 ≈ 0,73 anys, uns 9 mesos. Si només evites la meitat del consum, tardaràs uns 18 mesos. No desconnectes aparells que hagen de continuar funcionant, com un router.

Què significa: un gest xicotet, repetit cada dia, estalvia diners. El límit: els números són un exemple amb xifres redones; cada aparell i cada tarifa són diferents. Per això l'estalvi real pot ser menor.

CLAU · POC PER APARELL, MOLT A L'ANY

Consumir amb responsabilitat és comprar i gastar amb un motiu. Les despeses xicotetes i repetides, com un aparell en espera, se sumen al llarg de l'any.

LA CIÈNCIA DIU

En un estudi amb centenars de milers de llars dels Estats Units, les companyies d'electricitat van enviar cartes que comparaven el consum de cada llar amb el dels veïns. Les cartes es van associar a una reducció mitjana del consum d'al voltant del 2 %. Font: Allcott, «Social norms and energy conservation», Journal of Public Economics, 95(9-10), 2011.
Límit. L'estalvi va ser xicotet i es va mesurar en llars d'un altre país; no diu que comparar-se amb els altres funcione igual amb totes les persones ni per sempre.

ACTIVIDADES

1. Di si cada frase parla d'una necessitat o d'un desig: a) «necessite un abric, fa fred»; b) «vull la dessuadora que du el meu amic»; c) «se m'ha trencat la motxilla i demà tinc classe»; d) «em ve de gust una segona consola». Escriu una pregunta que et faries abans de comprar el desig.
2. Una aixeta oberta mentre et raspalles les dents gasta 6 litres per minut. Si et raspalles 3 minuts amb l'aixeta oberta, quants litres gastes? I en 30 dies? Si la tanques durant el raspallat, quants litres estalviaries com a màxim?
3. *Amplia.* Amb les dades del cas, calcula quant costen a l'any 8 aparells en espera en lloc de 5 (cadascun, 2 W i 20 h al dia, a 0,15 € el kWh). Quant més és que amb 5?

4.2 Petjada ecològica, obsolescència i etiquetes

Cada cosa que compres té una història darrere. Aprendre a llegir una etiqueta és aprendre a no deixar-se enganyar.

La **petjada ecològica** estima la superfície de terra i mar que cal per a obtindre el que usem i absorbir part dels residus que produïm. Com més comprem i més ràpid tirem, més gran és la petjada.

L'**obsolescència programada** consistix a dissenyar un producte perquè dure menys del que podria, per exemple amb una peça que es trenca prompte. Una bateria difícil de canviar o una app sense suport n'acurten la vida, però per si soles no proven que fóra a propòsit. N'hi ha una altra, l'**obsolescència percebuda**: el producte funciona bé, però el canvies perquè n'ha eixit un «més nou» i el teu et pareix vell.

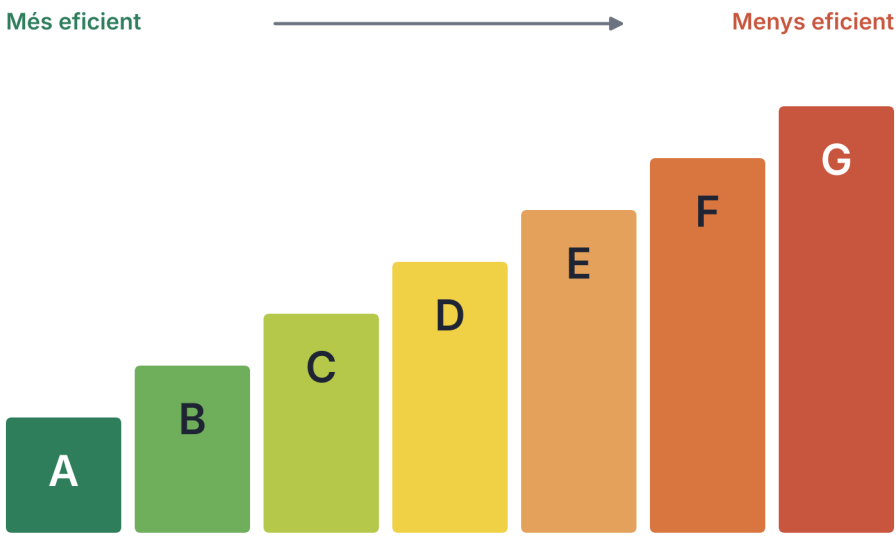
Un exemple: si la bateria d'un mòbil perd capacitat als 2 anys, potser es puga canviar en un servei tècnic abans de comprar-ne un altre. Quan compres, pregunta: es pot reparar?, hi ha peces de recanvi?, quants anys de garantia té?

LA NORMA DIU

«Fomentar el disseny, la fabricació i l'ús de productes que siguen eficients en l'ús de recursos, duradors i fiables (també en termes de vida útil i absència d'obsolescència prematura), reparables, reutilitzables i actualitzables».
Font: Llei 7/2022, de 8 d'abril, de residus i sòls contaminats per a una economia circular, art. 18.1 b).

Aquesta frase indica què han de fomentar les administracions: productes que duren i es poden arreglar.

L'**etiqueta energètica** de la Unió Europea et diu quanta energia gasta un aparell. Dins d'un mateix tipus d'aparell, la **A** indica la major eficiència i la **G** la menor. Fixa't també en els kWh i en el seu període (a l'any, per 100 cicles...): dos aparells amb la mateixa lletra poden gastar diferent.

Esquema propi, no oficial. Compara només aparells del mateix tipus.

Figura 4.1. Etiqueta energètica: d'A (més eficient) a G (menys)

L'**ecoetiqueta europea** és un símbol amb una flor que es dona a productes de certes categories que complixen criteris ambientals, i la comprova un organisme independent. L'**ecoblanqueig** (en anglés, *greenwashing*) és presentar un producte com més ecològic del que és, amb paraules vagues («eco», «natural», «verd») o amb fulles dibuixades, sense proves. Un segell oficial es pot comprovar a la pàgina de l'organisme que el concedix. Un dibuix d'una fulla, per si sol, no demostra res.

COM DECIDIM

Efecte halo. *Mecanisme:* si una cosa té una qualitat bona (una fulla verda), pensem que tota la resta també és bona. *Exemple:* «si diu eco, serà bo i no caldrà mirar res més». *Límit:* una paraula bonica no és una prova; pregunta quin segell té i qui el dona.
Revisa la IA
Resposta simulada d'un assistent d'IA: «Tot producte amb una fulla verda a l'envàs és ecològic».
Què cal comprovar. Quin segell oficial té? Qui el concedix? Parla del producte sencer o només d'una part? Una fulla dibuixada la pot posar qualsevol.

ACTIVIDADES

4. Una nevera A gasta 150 kWh a l'any i una altra, de lletra D, gasta 250 kWh. Amb la llum a 0,20 € el kWh, quant estalvies a l'any amb la A? Si la A costa 60 € més, en quants anys recuperes la diferència?
5. Llig aquesta etiqueta fictícia i simplificada d'una rentadora: «Classe B · 50 kWh per 100 cicles · 8 kg». Quant costarien 200 cicles amb el kWh a 0,20 €? Quina informació no et diu l'etiqueta?
6. *Amplia.* Un envàs diu «100 % natural» i no cita cap segell. Escriu tres preguntes per a comprovar-ho.

4.3 Consum sostenible, ètic i local

Darrere de cada producte hi ha persones i un lloc. Preguntar-se qui l'ha fet també és consumir amb cap.

El **consum sostenible** és usar els recursos de manera que no s'esgoten ni es danye l'entorn i continuen disponibles en el futur. El **consum ètic** afig una altra pregunta: en quines condicions es va fer? Les persones que el van fabricar, van cobrar el just? Es va cuidar l'entorn? I el **consum solidari** busca que el que compres o decidixes beneficie també altres persones. Pot ser molt senzill: donar la roba que ja no uses a una associació (donar no és comprar, però és solidari), comprar en un mercadet benèfic o participar en una recollida d'aliments. Compte: «solidari», «just» o «local» també s'usen com a reclam. Pregunta qui ho garantix i a qui arriba el diner.

El **comerç just** és una forma de comprar i vendre en la qual qui produïx rep un preu digne i treballa en bones condicions. Els segells de comerç just diuen quines regles es complixen, però cal mirar qui els concedix i qui ho comprova, igual que amb una ecoetiqueta. Pregunta també quant cobra qui produïx.

El **comerç local** són les botigues, mercats i negocis del teu barri o de la teua ciutat. Comprar prop té avantatges: dones suport a l'economia de la zona i coneixes qui et ven. Però que la botiga estiga prop no vol dir que el producte haja viatjat poc. També té límits: de vegades és més car o no hi ha de tot. No és obligatori comprar sempre allí; el que importa és saber per què tries i què guanyes o perds amb cada opció.

Un **mercat de proximitat** reunix sobretot productors pròxims, com agricultors o forners, que venen directament, sense intermediaris.

Abans de comprar alguna cosa, et pots fer cinc preguntes. Ho necessite? Qui l'ha fet i en quines condicions? D'on ve i quant ha viatjat? Quant em durarà? Puc comprar-ho de segona mà o demanar-ho prestat?

ACTIVIDADES

7. Uneix cada exemple amb el tipus de consum (sostenible, ètic, solidari, local): a) comprar tomates al mercat del barri; b) triar una samarreta feta amb bones condicions de treball; c) donar la teua bici vella a una associació; d) usar la bici en lloc del cotxe.

4.4 Economia circular

El millor és no tirar. Abans de comprar una cosa nova, mira si ja existix.

En l'**economia lineal** es fabrica, s'usa i es tira. En l'**economia circular** les coses tornen a usar-se: el que sobra d'una vegada és la matèria d'una altra.

Un bon exemple és una botella de vidre: es torna, es renta i s'ompli de nou moltes vegades. Per a pensar-hi hi ha quatre idees, les **quatre R**:

- **Reduir**: comprar menys i només el que necessites.
- **Reutilitzar**: donar-li una altra vida al que ja existix, amb segona mà, troc o regal.
- **Reparar**: arreglar el que s'espatlla en lloc de tirar-ho.
- **Reciclar**: convertir els residus en matèria primera quan ja no hi ha una altra eixida.

S'intenta primer reduir; reciclar queda per a allò que ja és un residu, perquè gasta energia i no recupera tot. El mercadet d'1r B és economia circular: la roba que a una persona li queda xicoteta li servix a una altra. Reparar també s'aprén: pots cosir un botó o arreglar una cremallera. Si un aparell té un cable elèctric pelat, no l'uses ni el toques: l'ha de revisar una persona adulta qualificada.

Comprar de **segona mà** té avantatges (preu, menys residus) i riscos (l'estat real i els enganys), i convé saber de qui compres. Si compres a una empresa, tens garantia legal: el termini general és de tres anys des del lliurament i, en un bé usat, se'n pot pactar un de menor, però mai inferior a un any (Llei General per a la Defensa dels Consumidors i Usuaris, art. 120.1). Si compres a un particular, eixa garantia no s'aplica: consulta una persona adulta, prova el producte, demana un justificant i no pagues per endavant a persones que no coneixes.

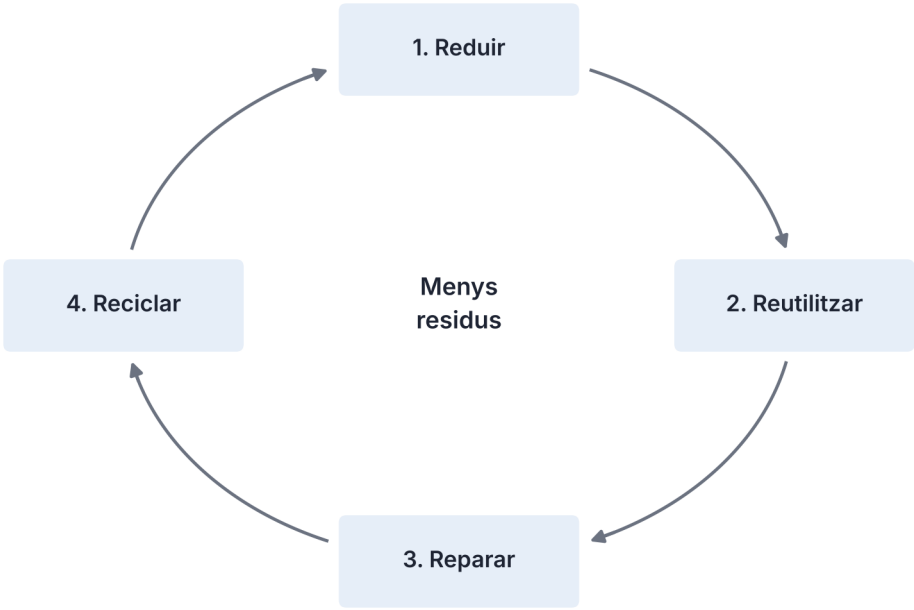

Figura 4.2. El cercle de l'economia circular: una guia de prioritats, no un cicle obligatori

CLAU · LES QUATRE R

Reduir primer; reutilitzar i reparar quan es puga; reciclar el que ja és un residu. Si el preu és el mateix, com més dura una cosa, menys costa per any. Abans de comprar, pensa en la primera R: reduir.

Cas · Bici nova, reparada o de segona mà?

Hugo necessita una bici per a anar a l'institut. Té tres opcions amb dades fictícies: una de nova de 180 €, que dura 6 anys; reparar la vella del seu germà per 45 €, que dura 2 anys més; o una de segona mà per 70 €, que dura 4 anys. Per a simplificar, suposem que no hi ha altres despeses. Per a decidir, Hugo calcula quant costa cada opció per cada any que l'usarà.

Opció	Preu	Anys de vida	Cost per any
Nova	180,00 €	6	30,00 €
Reparar la vella	45,00 €	2	22,50 €
Segona mà	70,00 €	4	17,50 €

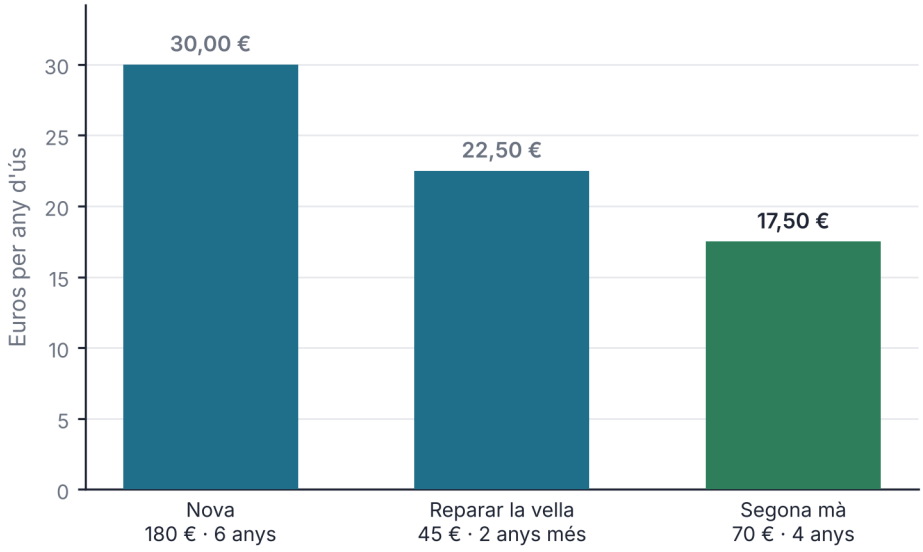
Pas 1. Divideix el preu entre els anys d'ús: 180 ÷ 6 = 30,00 €; 45 ÷ 2 = 22,50 €; 70 ÷ 4 = 17,50 €.

Pas 2. Compara. La de segona mà ix a 17,50 € per any, 12,50 € menys que la nova. Reparar ix a 22,50 €, 7,50 € menys que la nova. Fixa't que la més barata de comprar no és la més barata per any.

Pas 3. Afig el que el preu no conta: que els frens funcionen, que estiga en bon estat i què fas si falla. Una bici barata amb frens roïns pot costar més del que estalvies.

Si dubtes, demana a una persona que sàpiga de bicis que la revise abans de pagar, i no te'n fies només del preu. Si és de segona mà, pregunta també per l'estat i per la garantia.

Què significa: l'opció més barata per any no ha de ser sempre la millor. El límit: els anys de vida són una estimació. Compara també la seguretat i la comoditat.

Cost per any = preu ÷ anys d'ús. Dades fictícies.

Figura 4.3. Cost per any de les tres opcions per a la bici (dades fictícies)

DADA

El 2022, els països de la Unió Europea van generar uns 6,94 milions de tones de residus tèxtils, uns 16 quilos per habitant. És una mitjana estadística, no el que tira cada persona. Font: Agència Europea de Medi Ambient, «Textile waste generation per person in the EU per year», eea.europa.eu (consulta: 11/2026).

PER AL TEU PROJECTE · E4

Prepara la fitxa E4 de «La guia de la paga»: un cartell amb deu gestos de consum responsable que pugues fer tu (per exemple, apagar aparells, reparar, comprar de segona mà). Estima l'estalvi anual de cada gest quan es puga mesurar; si no estalvia diners directament, anota el recurs o residu que evita. Usa dades fictícies o les d'aquesta unitat. Apega el cartell a l'aula i conta quants gestos fa ja cada persona de la classe.

ACTIVIDADES

8. Una samarreta nova costa 12 € i l'uses 40 vegades. Una altra, de segona mà, costa 4 € i l'uses 20 vegades. Calcula el cost per ús de cadascuna (preu ÷ usos).
9. Una motxilla nova costa 30 € i dura 3 anys. Reparar-la costa 6 € i dura 2 anys més. Quina ix més barata per any? Què més tindries en compte?
10. *Amplia.* Escriu una llista de cinc coses de ta casa que es podrien reparar, regalar o vendre en lloc de tirar. Per a cadascuna, di quina «R» aplicaries.

4.5 Desigualtat i escassetat

Els recursos no arriben igual a tot el món. Consumir millor ajuda, però no basta.

La **desigualtat** és que unes persones tinguen molt més que altres: més diners, més aigua o més oportunitats. Hi ha **escassetat** quan els recursos disponibles no basten per a cobrir totes les necessitats i desitjos: aigua, terra o matèries primeres. Els dos problemes se ajunten: quan un recurs escasseja, sol costar més a qui menys té.

Hi ha problemes del **medi ambient**, com el canvi climàtic, i problemes **socials**, com que dues persones cobren diferent pel mateix treball. Hui el treball també canvia: hi ha persones que treballen a través de **plataformes** (repartiment, transport) o des de casa (**teletreball**). Qui treballa per compte d'altri conserva els seus drets laborals encara que teletreballe; en les plataformes cal vore si hi ha una relació laboral. La **bretxa salarial** de gènere compara el que cobren, de mitjana, dones i homes, i no vol dir que a cada dona li paguen menys pel mateix treball. La llei obliga a pagar el mateix per un treball d'igual valor, sense discriminar per sexe (Estatut dels Treballadors, art. 28.1). Una desigualtat així afecta també el consum: amb menys ingressos, hi ha menys marge per a triar productes més cars, encara que duren més.

Les administracions també actuen. Les **polítiques públiques** són les mesures que prenen els governs: lleis, ajudes o campanyes. La **transició verda** és el canvi cap a una economia que contamina menys, amb energies renovables i més reciclatge.

DADA

El 2024 es van arreplegar a la Comunitat Valenciana 2.746.800 tones de residus municipals, de les quals 777.900 (el 28,3 %) es van arreplegar per separat. La resta, el 71,7 %, anava mesclada. Font: INE, Estadística sobre recollida i tractament de residus, 2024 (consulta: 11/2026). Els percentatges són càlcul propi.

Arreplegar per separat no vol dir que tot es recicle, però ajuda.

ACTIVIDADES

11. Llig la dada: quin percentatge de residus s'arreplega per separat? Si una família tira 10 bosses de fem al mes i en separa 3, quin percentatge de bosses separa? Compara-ho amb la dada (en tones) i escriu una frase.

PRIMER CURS, PRIMERS DINERS

El mercadet d'1r B

Divendres de febrer, abans de l'esplai. Al saló d'actes feia olor de pols i de cinta adhesiva. Havien ajuntat sis taules davall de l'escenari, amb munts damunt: samarretes plegades, llibres amb les vores gastades, un patinet sense timbre. Inés Varela, recolzada a la porta, no deia res. Mirava.

Lucía apegava etiquetes en una bossa de contes. Dani, al seu costat, teclejava al portàtil.

—Ja està el full. Si ho venem tot, recaptaríem uns noranta euros, sense descomptar despeses.

—«Si» és una paraula molt gran —va contestar Lucía—. Primer, els preus.

—Tot a un euro i au.

—Un llibre sense usar a un euro i un mitjó solt a un euro —va dir Salma, que ordenava samarretes per talles—. Això no té sentit.

Iker sostenia un cartell sobre els genolls: un cercle blau amb una fletxa verda que el voltava. Martina, que col·locava una pila de sabatilles xicotetes, li va proposar un text: «Porta el que ja no uses, emporta't el que et servisca».

Hugo va entrar d'esquena, empenyent la porta amb el maluc, amb una caixa enorme. Va traure un cotxe de bombers i el va deixar sobre la taula.

—El vaig tindre deu anys. Funciona. Però ja no hi jugue i no vull que acabe al cubell.

—No acabarà —va dir Iker—. Per això fem el mercadet.

Després va traure una ràdio amb el cable danyat, desendollada.

—Aquesta em va caure el dimarts. No l'he tornat a endollar.

—Això no es ven —va dir Dani.

—Aleshores, es tira?

Ningú no va contestar de seguida. Salma va alçar la ràdio i la va mirar per darrere.

—Potser algú que en sàpiga d'electricitat la puga arreglar. Fins aleshores, no s'endolla.

Lucía va obrir el quadern i va escriure dues columnes: «arreglada» i «apartada». La ràdio aniria a la segona fins que una persona adulta que sabera la revisara; si l'arreglaven, podrien demanar quatre euros. Salma va somriure per primera vegada en tot el matí: amb les samarretes, igual. A la que tenia un forat, un euro i una nota que ho explicara. Sense trucs. Dani va arrufar les celles. Havia preparat una frase per al cartell amb lletres enormes: «Última oportunitat! Tot desapareix hui!».

—Això fica pressa —va dir Iker, sense mirar-lo—. I no és veritat. Si sobra, es queda per a un altre dia.

—Sona millor.

—Sona a una altra cosa.

Dani va tancar el portàtil més fort del necessari i va esborrar la frase sense dir res. Iker no va somriure, però se li va notar l'alleujament. Martina sostenia una sabatilla en cada mà.

—Em queden xicotetes des de setembre i les guardava «per si de cas». Si les venc, algú les usa. Si no, envellixen a l'armari.

—Entre un i set euros per cada peça o parell de sabates en bon estat, segons el que siga —va apuntar Lucía.

—I el que sobre? —va preguntar Hugo, assegut a la taula—. Sobrarà. Hi ha tres caixes més a l'entrada.

Inés es va acostar sense fer soroll i va deixar una targeta damunt de la ràdio.

—Una pregunta sense resposta correcta. Si al final sobra la meitat, per a què ha servit el mercadet?

—Per a ajudar a pagar la propera eixida —va dir Lucía.

—Perquè una cosa s'use una altra vegada —va dir Salma.

—Per a veure quantes coses tenim que no usem —va dir Martina.

Hugo va mirar les caixes i la ràdio.

—Podem apartar-la perquè la revise una persona adulta que sàpiga reparar aparells —va dir, insegur.

Iker va girar el cartell. Davall del cercle blau quedava un buit blanc.

—Falta una línia. Una que diga què fem amb el que sobre.

Ningú no la va escriure. Dani va obrir el portàtil, va teclejar alguna cosa i ho va esborrar. Tots miraven el buit.

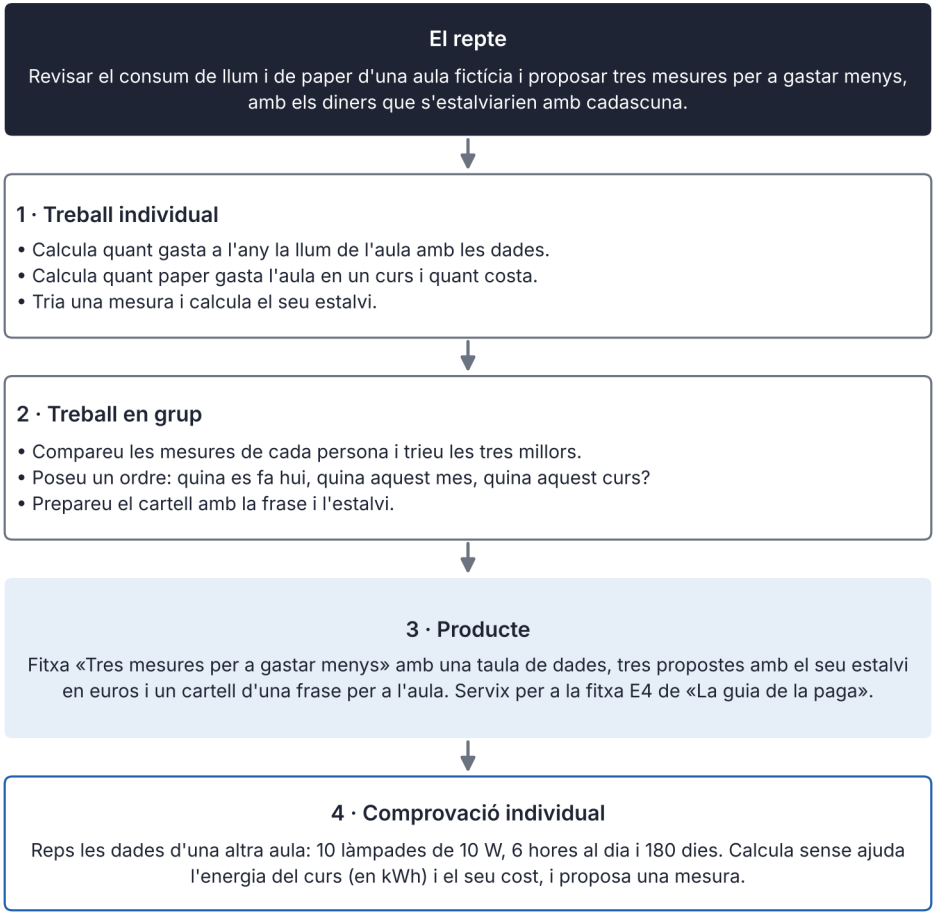

Al saló d'actes, 1r B prepara el mercadet: Iker sosté un cartell i Dani treballa amb el portàtil.

SITUACIÓ D'APRENENTATGE

Un institut que gasta menys

Repte. Revisar el consum de llum i de paper d'una aula fictícia i proposar tres mesures per a gastar menys, amb els diners que s'estalviarien amb cadascuna. **Producte.** Fitxa «Tres mesures per a gastar menys» amb una taula de dades, tres propostes amb el seu estalvi en euros i un cartell d'una frase per a l'aula. Servix per a la fitxa E4 de «La guia de la paga». **Dades.** Totes fictícies. Llum: 12 làmpades de 10 W, 8 hores al dia, 180 dies de classe, a 0,15 € el kWh; es poden canviar per LED de 5 W que donen la mateixa llum i, després, apagar les 12 llums una hora menys al dia. Paper: 25 alumnes, 4 fulls cadascun al dia, 180 dies; un paquet de 500 fulls costa 3 €; imprimir per les dues cares necessita la meitat de fulls. **Comprovació individual.** Reps les dades d'una altra aula: 10 làmpades de 10 W, 6 hores al dia i 180 dies. Calcula sense ajuda l'energia del curs (en kWh) i el seu cost, i proposa una mesura.

Així es desenvolupa la situació d'aprenentatge

INFORME

El que tirem

Moltes coses que comprem acaben sent residus, però unes altres es reutilitzen durant anys o passen a altres persones. Mirar el que tirem ajuda a entendre què comprem i per què.

Comencem per les fem de casa. Segons l'INE, el 2024 es van arreplegar a la Comunitat Valenciana 2.746.800 tones de residus municipals. D'aquestes, 777.900 tones, el 28,3 %, es van arreplegar per separat. La resta, 1.968.900 tones, el 71,7 %, va ser fem mesclat. La separació ajuda perquè els residus separats per materials es poden aprofitar millor si s'arrepleguen bé. Però arreplegar per separat no és el mateix que reciclar: no tot el que se separa acaba convertit en una cosa nova.

La roba és un cas especial. Segons l'Agència Europea de Medi Ambient, el 2022 els països de la Unió Europea van generar uns 6,94 milions de tones de residus tèxtils, uns 16 quilos per persona. Un càlcul inventat: 25 × 16 = 400 kg. Compte: els 16 quilos de l'estadística són residus tèxtils generats per habitant, no la roba que tira cada escolar.

Per això la segona mà, el troc i la reparació són opcions serioses. Com vas veure amb la bici, el cost per any pot ser molt menor. I hi ha altres formes de reutilitzar: la roba es pot arreglar, regalar a un familiar, portar a un mercadet o donar a una associació. Molts barris i municipis tenen mercadets, punts de recollida de roba o tallers de reparació. Pregunta al teu ajuntament o al teu barri què hi ha prop de tu. Donar una segona vida al que ja tens costa poc o res, i evita que una cosa que encara servix acabe a les fem.

Tot això té un límit. Una persona de 12 anys no pot resoldre sola els problemes ambientals, però les seues decisions i les de la seua comunitat ajuden. Pot preguntar-se abans de comprar, arreglar una cosa trencada, passar una peça xicoteta a algú més jove i avisar a casa que els aparells en espera gasten. Són gestos xicotets i barats. I es poden contar, setmana a setmana, per a vore si de debò han canviat alguna cosa.

Un exemple amb números inventats: si en una casa es llancen 2 quilos de roba al mes, en un any són 24 quilos, més que els 16 quilos per persona de la mitjana europea. Però esta comparació és només un joc amb xifres: l'important no és guanyar a la mitjana, sinó preguntar-se què es llança i per què. Una pregunta per a pensar: quantes d'eixes peces es podrien haver arreglat, regalat o portat a un mercat de vell?

CLAU · UNA PREGUNTA OBERTA

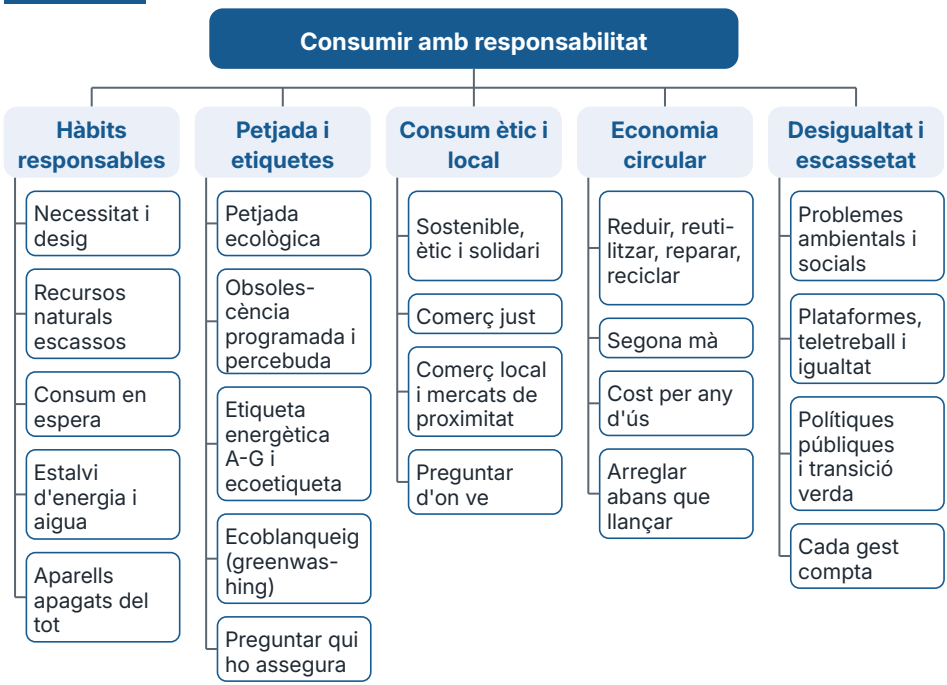
Quines coses tens que no uses i podrien tindre una segona vida amb una altra persona?

Font: INE, Estadística sobre recollida i tractament de residus, 2024; Agència Europea de Medi Ambient, «Textile waste generation per person in the EU per year» (consulta: 11/2026).

ACTIVITATS

12. A l'episodi, què proposa cada personatge per al mercadet? Per què diu Iker que «Última oportunitat!» no és veritat? Quina «R» proposa Hugo per a la ràdio i quina precaució cal prendre? Què escriuries tu en la línia que falta del cartell?
13. Al mercadet es venen 20 objectes a 2 € i 15 objectes a 3 €. Les despeses (cartolines i bosses) són 10 €. Calcula els ingressos per vendes, els diners que queden després de les despeses i quants objectes de 2 € cal vendre només per a pagar les despeses.
14. Revisa aquesta resposta simulada d'un assistent d'IA: «Allò més ecològic és comprar sempre un producte nou amb segell verd, perquè així es renova la producció». Quin error conté? Escriu una resposta corregida de dues frases.
15. Llig aquest cartell fictici: «Samarretes ECO. Només hui. Última oportunitat! Preu: 5 €». Quines coses del cartell fiquen pressa o no es poden comprovar? Reescriu-lo en dues línies, sense llevar-li atractiu.
16. Una bici nova costa 240 € i dura 8 anys. Una de segona mà costa 90 € i dura 3 anys. Arreglar la teua costa 40 € i li dona 2 anys més. Calcula el cost per any de cada opció i digues quina eixa més barata.
17. Un televisor en espera gasta 10 W les 24 hores del dia. En un mes de 30 dies, calcula els kWh que gasta (10 W × 24 h × 30 dies : 1.000) i quant costa amb el kWh a 0,20 €. Què pots fer per a evitar-ho?
18. Decisió raonada. Tens 12 € per a una camiseta. Una és nova, costa 12 € i l'etiqueta només diu «eco». Una altra és de segona mà, costa 6 € i està en bon estat. Quina tries? Dona dos arguments i digues què faries amb els diners que sobren.
19. Classifica cada gest amb una de les quatre R (reduir, reutilitzar, reparar o reciclar): a) portar la teua pròpia bossa a la botiga; b) passar una motxilla al teu cosí; c) cosir un botó solt; d) portar el cartó al contenidor blau.
20. En una classe s'omplin 20 bosses d'escombraries al mes i se n'arrepleguen 6 per separat. Calcula quin percentatge se separa i compara'l amb el 28,3 % de la Comunitat Valenciana (que es mesura en tones).
21. Individual, sense ajuda: un amic vol comprar uns auriculars nous perquè els seus «ja no estan de moda». Escriu quatre preguntes que li faries (els necessita o els desitja? funcionen? es poden reparar? quant costarien de segona mà?).
22. Fitxa fictícia, no oficial: làmpada A, 40 kWh a l'any; làmpada D, 100 kWh a l'any i 6 € més barata. Amb el kWh a 0,20 €, calcula quant estalvia la A a l'any i en quant de temps recupera els 6 €.
23. Escriu un compromís xicotet i realista de consum responsable per a aquest mes, amb els diners o el recurs que estalviaries i com ho comprovaries d'ací a 30 dies.

ESQUEMA

RESUM

Consumir amb responsabilitat comença per distingir una **necessitat** d'un **desig** i per cuidar els **recursos naturals**, que són **escassos**. Les despeses xicotetes i repetides, com el **consum en espera**, se sumen al llarg de l'any. La **petjada ecològica** estima la superfície productiva que necessita el nostre consum; l'**obsolescència programada** fa que algunes coses duren menys del que podrien. L'**etiqueta energètica** (de l'A a la G) i l'**ecoetiqueta** ajuden a triar; l'**ecoblanqueig** és presentar un producte com més ecològic del que és, amb informació confusa, exagerada o sense proves. El consum pot ser **sostenible**, **ètic**, **solidari** i **local**. En l'**economia circular** s'intenta **reduir** primer; després es pensa a **reutilitzar** i **reparar**; i **reciclar** queda per a allò que ja és un residu. Per a comparar opcions servix el **cost per any d'ús**: el preu entre els anys que dura. Finalment, el consum també té a vore amb la **desigualtat**: els recursos escassos no arriben igual a tots, i les **polítiques públiques** i la **transició verda** poden ajudar, però calen mesures concretes per a cada objectiu. Tu pots ajudar amb gestos xicotets: preguntar abans de comprar, arreglar, passar el que ja no uses i avisar del que gasta sense que es note. Abans de llançar alguna cosa, pensa si es pot arreglar, regalar o vendre. Arreplegar els residus per separat ajuda, però no és el mateix que reciclar. I quan un producte diu «eco», pregunta qui ho assegura i amb quina prova. Un gest xicotet, repetit durant l'any, pesa més del que pareix. I quan compres, pregunta't abans si ho necessites, si dura i si es pot arreglar.

UNITAT 5

Els meus drets en comprar

Primer curs, primers diners · Les sabatilles de tres preus

EN ESTA UNITAT APRENDRÀS A...

- Identificar els teus drets i responsabilitats com a persona consumidora.
- Reclamar pas a pas quan alguna cosa ix malament, i saber a qui acudir.
- Reconéixer una clàusula abusiva i saber que no t'obliga.
- Saber quan es pot desistir d'una compra a distància i comptar els 14 dies naturals.
- Llegir una factura i entendre quines dades teues pots donar.

SITUACIÓ DE PARTIDA

És març a 1r B de l'IES Ribera Norte. Hugo ha vist unes sabatilles en una web amb sa mare. En tornar a mirar-les, el preu havia pujat. I quan van arribar les sabatilles, no eren de la seua talla. A classe, Inés Varela escriu a la pissarra: què pots exigir quan compres, també per internet? Hui es veurà que comprar no acaba quan pagues: també hi ha drets, terminis i papers que guardar. Hugo assegura que ell mai no guarda un tícket, i Lucía li demana que espere a vore quant pot costar-li no tindre'l.

PER A COMENÇAR

1. T'ha passat alguna vegada que una cosa que vas comprar es va trencar prompte? Què vas fer?
2. Si compres una cosa per internet i no t'agrada, pots tornar-la? I en una botiga?
3. Per a què servix guardar el tiquet o el justificant d'una compra?
4. Un cartell diu «no s'admeten devolucions». Creus que sempre és legal?
5. Saps què és el full de reclamacions? L'has vist alguna vegada en una botiga?
6. Un mòbil s'espatlla als huit mesos de comprar-lo. A qui li ho diries primer?
7. Quan compres per internet, quines dades teues creus que et demanen de més?
8. És el mateix comprar a la botiga del teu barri que en una web desconeguda? Per què?

Drets 5.1

Reclamar 5.2

Clàusules abusives 5.3

Comprar per internet 5.4

Factura i dades 5.5

5.1 Els teus drets com a persona consumidora

Cada vegada que compres, la llei et protegix. Conéixer els teus drets és el primer pas per a usar-los.

Una **persona consumidora** és qui compra o usa un producte o un servici per a necessitats personals o familiars, no per a la seua activitat professional. Ho eres quan compres un entrepà, unes sabatilles o una subscripció. I tens **drets**: coses que pots exigir i que la llei protegix.

Aquests són els drets bàsics, explicats amb paraules senzilles:

- **Salut i seguretat:** que un producte no et faça mal.
- **Informació:** que et conten com és, quant costa i quines condicions té abans de comprar.
- **Interessos econòmics:** que no t'enganyen amb preus ni amb clàusules injustes.
- **Reparació de danys:** poder reclamar si un producte et causa un dany.
- **Educació:** aprendre a consumir bé, com en aquesta assignatura.
- **Ser escoltat:** comptar amb associacions que et donen suport i et representen.

LA NORMA DIU

«La protecció contra els riscos que puguen afectar la seua salut o seguretat.» «La informació correcta i suficient sobre els béns i servicis [...].»
Font: Decret legislatiu 1/2019, de 13 de desembre, del Consell, text refós de l'Estatut de les persones consumidores i usuàries de la Comunitat Valenciana, art. 4, apartats 1 i 4.

És un **Estatut**: una llei de la Generalitat que arreplega els drets de qui compra a la Comunitat Valenciana. La llei de l'Estat diu coses paregudes en l'article 8. Aquests drets són **irrenunciables** per endavant: una condició de compra no pot llevar-te'ls.

La llei valenciana considera les persones menors un col·lectiu que necessita protecció especial (art. 6.1.a). Això no vol dir que no pugues comprar res: qui ven ha de cuidar especialment la informació i la seguretat quan el client és jove.

Un exemple: la caixa d'un joguet ha d'indicar l'edat recomanada i les advertències de seguretat; si no ho fa, incompleix el dret a la informació i a la seguretat. I si un defecte del joguet et causa un dany, pots reclamar la indemnització que corresponga. Eixe dret és teu encara que siga una compra xicoteta, d'uns pocs euros.

Tindre drets també suposa **responsabilitats**. Abans de comprar, **informa't**: llig el preu i les condicions, contrasta les opinions i compara. En comprar, **guarda el tiquet** o la factura, perquè és la prova que has comprat. I després **usa bé** el producte: llegir les instruccions evita trencaments que després no es poden reclamar.

El dret a la informació inclou el **preu final**: abans de pagar han d'informar-te del preu total amb impostos i de despeses extra com l'enviament. Si a la caixa apareix un càrrec que no t'havien dit, tens motius per a dubtar i reclamar.

Hi ha també **associacions de persones consumidores**: organitzacions que informen, orienten i defensen qui compra, i de vegades ajuden a redactar reclamacions.

Una regla senzilla per a recordar-ho: abans de comprar, mira; en comprar, guarda; després, usa bé i, si falla, reclama a temps.

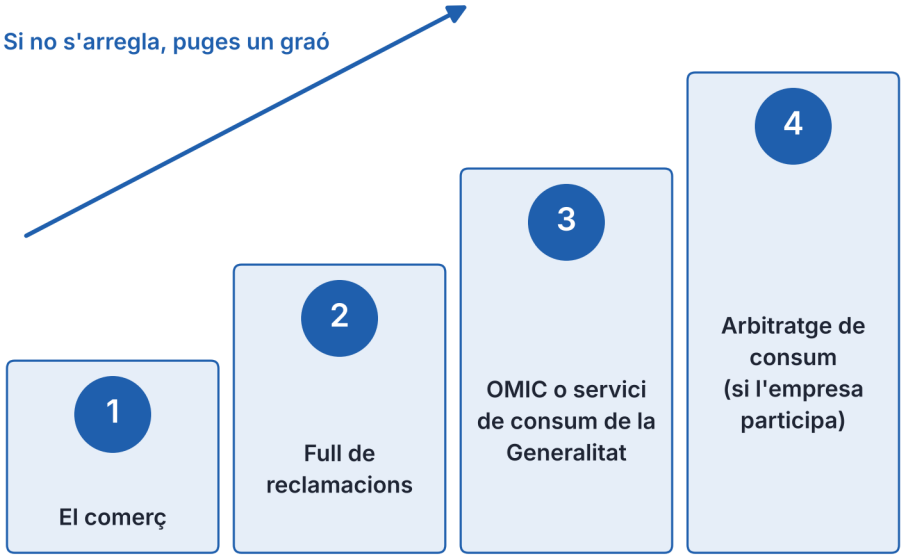

Figura 5.1. L'escala de la reclamació: quatre passos, de parlar amb el comerç a l'arbitratge

CLAU · DRETS I RESPONSABILITATS

Com a persona consumidora tens drets (seguretat, informació, no ser enganyada, reparació). I tens responsabilitats: informar-te abans, guardar el tiquet i usar bé el que compres.

ACTIVIDADES

1. Uneix cada situació amb el dret que s'incompleix: a) un joguet sense instruccions que es trenca i talla; b) una oferta que no diu el preu final; c) un cartell que diu «renuncies a reclamar»; d) un producte defectuós que et causa un dany i l'empresa no t'indemnitza.
2. Escriu tres coses que pots fer abans de comprar unes sabatilles per internet per a complir la teua responsabilitat d'informar-te.
3. *Amplia.* Pregunta a casa on es guarden els tiquets o factures dels aparells. Escriu quins tipus de justificants trobes (tiquet, factura, correu de confirmació), sense donar dades de la teua família.

5.2 Reclamar

Si alguna cosa ix malament, no basta amb enfadar-se. Cal reclamar amb ordre i guardant proves.

Reclamar és dir-li a qui et va vendre una cosa que no està bé i demanar una solució. Demanar que ho arreglen, que ho canvien, que et tornen els diners o que t'indemnitzen. Es fa per passos, de menys a més:

Pas 1: parlar amb el comerç. És el més ràpid. Du el tiquet i explica què ha passat.

Pas 2: el full de reclamacions. A la Comunitat Valenciana, qui ven ha de tindre a la teua disposició fulls de reclamacions i entregar-te'ls gratis, i avisar-ho amb un cartell visible (Decret legislatiu 1/2019, art. 58). El full deixa per escrit què ha passat i quan.

Pas 3: l'OMIC o el servici de consum de la Generalitat. L'**OMIC** és l'oficina municipal d'informació a les persones consumidores: la creen els ajuntaments i t'informa i t'assessora (art. 14). També pots reclamar al servici de consum de la Generalitat.

Pas 4: l'arbitratge de consum. És una forma gratuïta de resoldre un conflicte sense anar a judici. El gestionen les **Juntes Arbitrals de Consum** (art. 12). És voluntari: si l'empresa l'accepta, la decisió de la Junta obliga les dues parts.

No sempre calen els quatre passos. Convé començar per l'empresa i guardar sempre còpia de tot el que escrius.

Una reclamació clara du cinc coses: qui ets, què vas comprar i quan, què ha fallat, què demanes (reparar, canviar, tornar els diners) i quines proves aportes (tiquet, fotos, missatges). Escriu-la amb calma i sense insults: una reclamació clara i respectuosa s'estudia millor.

Si eres menor d'edat, demana ajuda a la teua família o a una persona adulta de confiança per a presentar la reclamació. No és complicat: el que importa és que duga el tiquet i les dades del producte.

DADA

El 2025 la Generalitat Valenciana va gestionar 12.230 reclamacions de consum, un 14,2 % més que l'any anterior. Són 1.518 més (12.230 − 10.712). Font: Consell Econòmic i Social de la Comunitat Valenciana, informe sobre la situació socioeconòmica de 2025, capítol 18 «Consum», dades de la conselleria (consulta: 20/11/2026).

La **garantia legal** és el temps en què el venedor respon de les fallades del que et va vendre. Per als béns nous (un mòbil, unes sabatilles) són **tres anys** des del lliurament; en els de segona mà pot pactar-se menys, però no menys d'un any (text refós de la Llei General per a la Defensa dels Consumidors i Usuaris, art. 120.1). Si falla, pots demanar que el reparen o el substituïsquen, gratis; si no és possible o no s'arregla, que et rebaixen el preu o et tornen els diners.

La garantia cobrix les fallades del producte, no els trencaments per mal ús. Conserva el tiquet i no l'arregles pel teu compte abans de reclamar.

ACTIVIDADES

4. Ordena els passos d'una reclamació: a) anar a l'OMIC; b) parlar amb el comerç i ensenyar el tiquet; c) demanar el full de reclamacions; d) sol·licitar l'arbitratge de consum. Quin és el pas 1 i per què?
5. Emplena aquest full de reclamacions fictici amb les dades del cas: tu ets Martina, vas comprar una motxilla defectuosa el 10 de març a la botiga «Deportes Lana» per 48 €. Camps: el teu nom, el nom de la botiga, què ha passat, data, què demanes.
6. *Amplia.* Unes ulleres de 30 € es trenquen sense colp als 8 mesos. Està dins de la garantia legal? Què pots demanar primer? Quin paper necessites?

5.3 Clàusules abusives

Un contracte o unes condicions poden amagar frases que et perjudiquen. Cal saber llegir la lletra menuda.

Un **contracte** és un acord entre qui ven i qui compra, escrit o en forma de condicions que acceptes amb un clic. La **lletra menuda** són les frases difícils de vore que conté.

Una **clàusula abusiva** és una condició que no has negociat i que crea un desequilibri important entre qui ven i qui compra, en perjudici teu. Exemples senzills: «no s'admeten devolucions» en desistir d'una compra a distància (llevat d'excepcions legals), càrrecs ocults que no apareixien en el preu, o «renuncies a reclamar». Les clàusules abusives són **nul·les**: es consideren com si no estigueren escrites, encara que hages signat. La resta del contracte continua valent si pot subsistir sense ella.

Un exemple: una botiga en línia escriu a les condicions «si tornes el producte, perds el 20 % del preu». Però la llei diu que, en desistir d'una compra a distància, no pots ser penalitzada per exercir eixe dret (Llei General per a la Defensa dels Consumidors i Usuaris, art. 102.2: són nul·les de ple dret les clàusules que imposen una penalització per desistir).

Convé llegir abans d'acceptar. Si no ho entens, pregunta a una persona adulta. I si creus que hi ha una clàusula abusiva, digues-ho a l'OMIC.

Algunes botigues en línia et fan marcar «he llegit les condicions». Abans d'acceptar, llig amb atenció almenys tres coses: devolucions, despeses d'enviament i càrrecs extra.

ACTIVIDADES

7. Llig aquestes condicions fictícies i assenyala quines poden ser abusives: a) «Les despeses d'enviament són 4 € i s'avisa abans de pagar»; b) «Si no rebs la comanda, no pots reclamar»; c) «Es cobra un 10 % extra en tornar, sense avisar abans»; d) «Garantia legal de tres anys per als béns nous».

5.4 Comprar per internet

Comprar per internet és còmode, però no pots tocar el producte. Per això la llei et dona un temps per a pensar-t'ho.

El **comerç electrònic** és comprar o vendre per internet. Té avantatges: compares preus des de casa, hi ha més varietat i te'ho porten a la porta. I té inconvenients: no pots provar el producte, hi ha botigues falses i el preu pot canviar d'un dia per a un altre.

Tria **mitjans de pagament digitals** coneguts, que demanen confirmar l'operació i permeten reclamar un càrrec si alguna cosa va malament. Comprova qui ven. Cap no garantix per si sol que tot vaja bé, i és més perillós enviar diners per endavant a qui no coneixes. Per a comprar en línia, demana permís i ajuda a una persona adulta.

Una botiga falsa es nota: preus molt baixos, cap dada de l'empresa (nom, adreça, correu), només pagaments estranys i cap condició de devolució. Si alguna cosa no et quadra, no compres i conta-ho a una persona adulta.

Un altre risc són els **preus que canvien**: algunes webs canvien el preu amb el temps o per motius que no sempre coneixem. Compara ofertes i fes una captura del preu final abans de pagar; comprova que quadra amb el resum de la comanda.

El **dret de desistiment** és poder tornar una compra a distància, sense donar explicacions, durant **14 dies naturals** (els que compten els caps de setmana i els festius). Comencen a comptar des que reps el producte, no des que el demanes (Llei General per a la Defensa dels Consumidors i Usuaris, arts. 102 i 104).

El desistiment té excepcions: per exemple, certs productes fets a mida, els que s'espatllen o caduquen de pressa (com el menjar fresc) i certs precintats per higiene que ja has obert.

Cas · Tornar les sabatilles

Hugo i sa mare compren unes sabatilles de 52,03 € per internet el 3 de març. Arriben el 6 de març i no són de la seua talla. Fins a quin dia poden desistir?

Paso	Dato	Cálculo
Compra	3 de març	Encara no compta
Recepció	6 de març	Dia 0
Termini	14 dies naturals	6 + 14
Últim dia	20 de març	Comunicar-ho fins a eixe dia

Pas 1. Busca el dia en què reps el producte: el 6 de març, no el 3.

Pas 2. Conta 14 dies naturals des del dia següent a la recepció: del 7 al 20 de març (6 + 14 = 20). L'últim dia per a dir-ho és el 20 de març.

Fixa't que no es conta el dia de la compra ni el de la recepció: el primer dia del termini és el següent a rebre el producte.

Pas 3. Comunica-ho per escrit (un correu o un formulari) i guarda còpia. Després, tens altres 14 dies per a tornar el producte. Si la botiga t'ha avisat abans, pagues tu els costos de tornar-lo (llevat que ella els assumisca); si no, els paga ella. La botiga ha de reemborsar-te el pagament en uns 14 dies, encara que pot esperar a rebre el producte o la prova de l'enviament.

Què significa: el termini comença en rebre el producte, no en encarregar-lo (ací, 3 dies més). Límit: hi ha excepcions, com els productes fets a mida.

Els 14 dies naturals es compten des de l'arribada, no des de la compra.

Figura 5.2. Els 14 dies naturals del cas de les sabatilles, fins al 20 de març

CLAU · DESISTIMENT

En una compra a distància, llevat d'excepcions, tens 14 dies naturals des que reps el producte per a desistir, sense donar motius. Es comunica abans que acabe el termini i es guarda la prova.

COM DECIDIM

Escassetat. *Mecanisme:* si una cosa pareix que s'acaba, volem comprar-la ja. *Exemple:* «només queden 2 unitats» o «oferta fins a mitjanit». *Límit:* de vegades és veritat, però convé comprovar-ho; si no, es compra amb pressa i després es lamenta.

Revisa la IA

Resposta simulada d'un assistent d'IA: «En totes les botigues, físiques i per internet, sempre pots tornar el que compres en 14 dies».

Què cal comprovar. És una compra a distància o en una botiga física? En una botiga física, el canvi sense defecte és voluntari; amb defecte, hi ha garantia. Qui diu que són 14 dies i des de quan?

ACTIVIDADES

8. Compres uns auriculars per internet; arriben el 10 de maig. Fins a quin dia pots desistir? Què has de fer abans d'eixa data?
9. En una web, unes sabatilles costen 48 € el divendres i 54 € el dissabte. Quant han pujat en euros? I en percentatge (la pujada entre el preu d'abans)? Què pots fer per a no pagar de més?
10. *Amplia.* Escriu un correu de quatre línies per a desistir d'una compra: què vas comprar, quan va arribar, que vols tornar-la i que demanes el reemborsament.

5.5 Factura, albarà i les teues dades

Quan compres, et donen papers. Aprén a llegir-los i a cuidar les dades que dónes.

Un **tiquet** és el justificant senzill d'una compra xicoteta. Una **factura** és el document més complet: du, entre altres dades, qui ven i qui compra, la data, el que has comprat, el preu, l'**IVA** i el total. L'**IVA** és un impost que s'aplica a moltes compres, i el preu final ha d'incloure'l; el tipus general és el 21 %. Si diu «IVA inclòs», l'IVA ja està dins del preu. Alguns productes, com el pa o els llibres, porten un tipus més baix. El tiquet (com la factura simplificada) té menys dades i no sempre du el teu nom, però també servix per a demostrar el que vas comprar.

Un **albarà** és el paper que acompanya un enviament i diu què es lliura. Pot dur preus, però no substituïx la factura. Si et ve un paquet, comprova la caixa i, si hi ha albarà, el que s'ha lliurat abans de signar; si no pots revisar-ho, anota prompte qualsevol problema.

Cas · Llegir una factura

Hugo rep la factura de la botiga en línia: sabatilles per 48,40 € (IVA inclòs) i enviament per 3,63 € (IVA inclòs). L'IVA és del 21 %. Quina és la base de cada cosa, quant és l'IVA i quant el total?

Concepto	Total con IVA	Base	IVA 21 %
Sabatilles	48,40 €	40,00 €	8,40 €
Enviament	3,63 €	3,00 €	0,63 €
Total	52,03 €	43,00 €	9,03 €

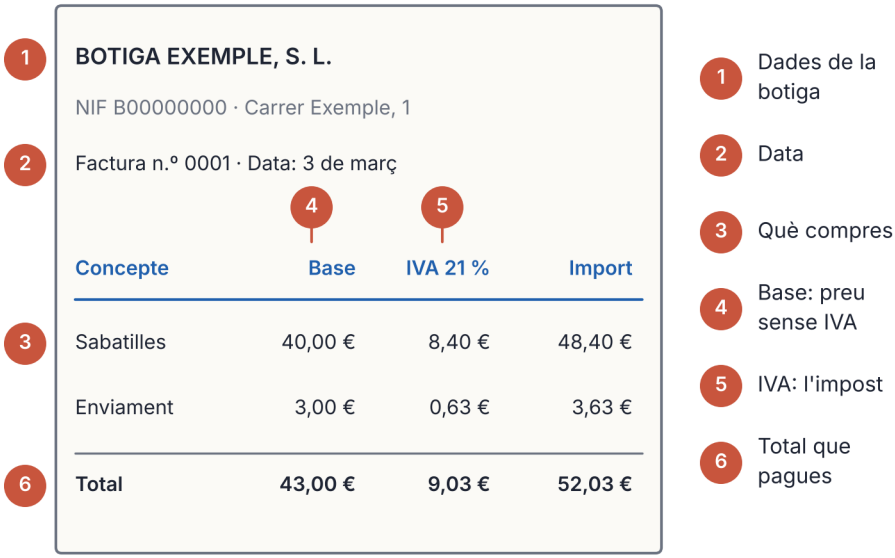
Pas 1. El total ja inclou el 21 % d'IVA: es divideix entre 1,21. Base de les sabatilles: 48,40 ÷ 1,21 = 40,00 €. L'IVA és 48,40 − 40,00 = 8,40 €.

Pas 2. Fes el mateix amb l'enviament: 3,63 ÷ 1,21 = 3,00 €; IVA 0,63 €.

Pas 3. Suma: 40,00 + 3,00 = 43,00 € de base; 8,40 + 0,63 = 9,03 € d'IVA; 43,00 + 9,03 = 52,03 € de total. Quadra amb 48,40 + 3,63 = 52,03 €.

Què significa: el preu que pagues inclou l'IVA. El límit: el 21 % és el tipus general; alguns productes porten un altre.

Guarda els papers de les compres importants: servixen per a la garantia i per a reclamar. Guarda una còpia o foto legible del justificant (o el correu de confirmació) en un lloc ordenat.

Exemple didàctic de factura, amb dades inventades.

Figura 5.3. Exemple didàctic de factura, amb les seues parts assenyalades

Les teues **dades personals** (nom, adreça, telèfon, imatges) són teues. Si una empresa et demana permís per a usar-les, pots donar-lo tu des dels 14 anys (llevat d'actes que exigisquen assistència de la teua família); abans, el dona la teua família (Llei Orgànica 3/2018, art. 7). Però poder no és deure, i menys si et demanen dades que no fan falta (per exemple, el teu telèfon per a comprar un llibre). Llig què acceptes i no dónes dades de més per a comprar.

Dos hàbits ajuden: usa contrasenyes llargues i diferents, i no compartisques fotos o dades de ta casa amb desconeguts.

La teua imatge i la teua veu poden ser dades personals: pensa abans de pujar fotos o vídeos a una botiga o a un concurs.

PER AL TEU PROJECTE · E5

Prepara la fitxa E5 de «La guia de la paga»: passos per a comprar per internet amb cura i reclamar si ix malament. Inclou cinc comprovacions abans de pagar, com comptar els 14 dies i a qui acudir. Usa dades fictícies.

ACTIVIDADES

11. Una samarreta costa 24,20 € amb IVA inclòs al 21 %. Calcula la base i l'IVA.

PRIMER CURS, PRIMERS DINERS

Les sabatilles de tres preus

Dilluns de març, primera hora. A l'aula d'1r B, Hugo escrivia a tota pressa al seu quadern amb la dessuadora granat posada del revés, amb l'etiqueta fora. Lucía i Martina, assegudes juntes, comparaven dos fulls. Dani, dret, assenyalava la pantalla del portàtil. Es notava que tots havien parlat del tema abans de classe, perquè ningú no va preguntar què havia passat: només volien sentir com acabava.

—A vore, Hugo, com era? —va preguntar Lucía.

—El divendres, ma mare i jo vam vore unes sabatilles per internet. Quaranta-huit euros. Les volíem, però era tard i va dir: «Demà ho veiem». I demà costaven cinquanta-quatre.

—Sis euros més en una nit? —va dir Martina.

—Sis. Ma mare ho va comprovar dues vegades. Era la mateixa pàgina i les mateixes sabatilles.

—Normal —va dir Dani, arronsant les espatlles—. Els preus canvien.

—Que canvie no vol dir que convinga —va contestar Lucía, sense alçar la vista del full—. Millor comparar abans de pagar. I què vau fer?

—Vam buscar en una altra web. Cinquanta-dos euros amb tres cèntims, enviament inclòs. I a la botiga del centre, cinquanta. Hui, tres preus per a les mateixes sabatilles. Ma mare va demanar les del mig amb la targeta eixe dissabte i jo vaig triar la talla.

—Quina talla?

Hugo es va quedar callat un moment.

—La de la meua sabatilla vella. Però eixa web en fa servir una altra de diferent. Van arribar el dimarts i em queden xicotetes. Les vull tornar, però no sé com es fa. Ma mare diu que segur que es pot. Jo no estic tan segur.

Inés duia una estona escoltant al costat de la pissarra. Va deixar un retolador damunt de la taula de Hugo.

—Una pregunta, i no hi ha resposta correcta. Què us faria falta saber abans de decidir què fer?

—Quan van arribar —va dir Lucía—. Si hi ha termini, es conta des d'allí.

—I qui paga l'enviament de tornada —va dir Dani—. Si la botiga ho posa en les seues condicions.

—I el tiquet, o la factura —va afegir Martina—. Hugo, el teniu?

Hugo va obrir la motxilla, va apartar un entrepà, un estoig sense cremallera i un quadern d'una altra assignatura, i va traure un paper arrugat. Lucía el va allisar damunt de la taula i el va llegir sencer, amb el dit, movent els llavis. En arribar a una línia escrita quasi en miniatura, va arrufar les celles.

—Ací hi ha una frase molt xicoteta sobre l'enviament de tornada i no l'entenc bé.

—La lletra menuda —va dir Dani—. Sempre hi ha alguna condició difícil d'entendre.

—Doncs es pregunta —va respondre Martina—. A algú que ho sàpiga.

Es van mirar. Ningú no ho sabia. Salma, des de la taula del costat, va alçar el cap del seu quadern verd com si anara a dir alguna cosa, però no va dir res i va seguir escrivint.

—Ma mare diu que, si no es pot, que m'aguante amb les xicotetes —va murmurar Hugo, baixant la veu.

—Això no ho decidix només ella —va dir Lucía—. Ni tu. Hi ha drets que cap condició no pot llevar-nos. Però la llei no l'hem llegida.

—Jo la llig hui a la nit —va dir Dani.

—Tu llig els preus —va dir Martina, i va somriure.

Hugo va mirar el paper arrugat i després la pissarra, on Inés havia escrit una sola frase: «Què pots exigir quan compres?». Va agafar el retolador i no va escriure res.

—Puc preguntar —va dir—. Però no sé a qui.

Ningú no li va contestar de seguida. Fora, al pati, començava a sentir-se el soroll de l'esplai, però a l'aula ningú no es va moure. Lucía va copiar la frase de la pissarra al seu quadern i la va encerclar. Martina es va oferir a ajudar Hugo a revisar la factura amb sa mare. Dani va prometre buscar «tornar sabatilles» a internet, i Lucía li va recordar que d'una pàgina qualsevol no se'n fia hom sense comprovar qui l'ha escrita. Dani va tancar el portàtil. Al carrer, davall de la finestra, va passar un repartiment amb una caixa gran, i a Hugo li va paréixer que portava alguna cosa per a algú que sí que havia encertat amb la talla.

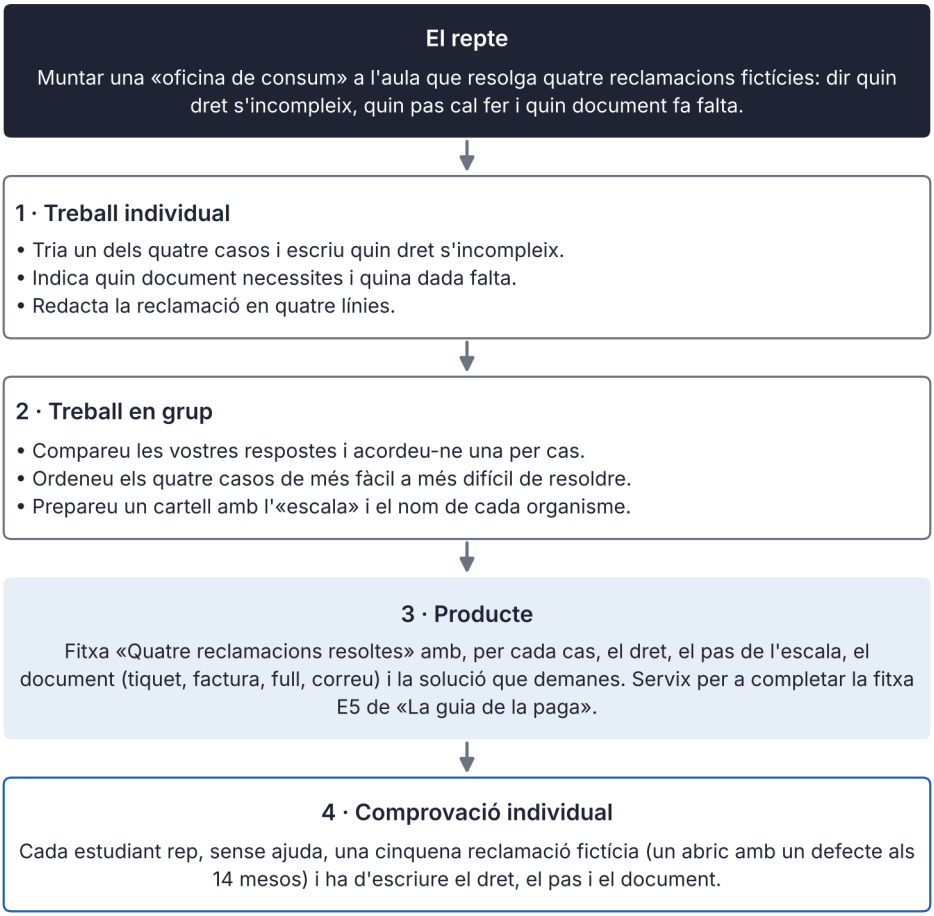

A l'aula, Lucía i Martina treballen assegudes, Dani assenyala el portàtil i Hugo escriu al seu quadern.

SITUACIÓ D'APRENENTATGE

L'oficina de consum de la classe

Repte. Muntar una «oficina de consum» a l'aula que resolga quatre reclamacions fictícies: dir quin dret s'incompleix, quin pas cal fer i quin document fa falta. **Producte.** Fitxa «Quatre reclamacions resoltes» amb, per cada cas, el dret, el pas de l'escala, el document (tiquet, factura, full, correu) i la solució que demanes. Servix per a completar la fitxa E5 de «La guia de la paga». **Dades.** Tot és fictici. Cas A: uns auriculars de 25 € que deixen de funcionar als 5 mesos. Cas B: una compra en línia que arriba el 10 d'abril, quan el comprador vol tornar-la; calcula l'últim dia. Cas C: un càrrec extra de 3 € que no es va avisar. Cas D: un cartell que diu «no hi ha devolucions» en una compra a distància. **Comprovació individual.** Cada estudiant rep, sense ajuda, una cinquena reclamació fictícia (un abric amb un defecte als 14 mesos) i ha d'escriure el dret, el pas i el document.

Així es desenvolupa la situació d'aprenentatge

INFORME

Qui et defén quan compres

Comprar és fàcil. Reclamar, de vegades, no tant. Per això hi ha organismes i associacions la feina dels quals és defendre qui compra. Conéixer-los és part de saber comprar.

El primer escaló està prop de tu: l'OMIC, l'oficina municipal d'informació a les persones consumidores, que creen els ajuntaments. T'informa, t'assessora i servix de via per a les teues reclamacions. Pots preguntar primer si el teu ajuntament té OMIC: no tots en tenen. Si no, acudix al servici de consum de la Generalitat, que a més coordina les OMIC.

El segon escaló és l'arbitratge de consum, una forma gratuïta de resoldre un conflicte sense anar a judici. A la Comunitat Valenciana el gestionen les Juntes Arbitrals de Consum. Segons les dades de la conselleria de consum, hi va haver 1.904 sol·licituds d'arbitratge el 2025, enfront de 1.970 el 2024: 66 menys. Per juntes, es van registrar 813 sol·licituds en la de la Comunitat Valenciana, 502 en la d'Alacant, 439 en la de Benidorm i 150 en la de Castelló. Són sol·licituds registrades, no conflictes resolts. I l'arbitratge és voluntari: l'empresa ha d'estar adherida o acceptar-lo.

Hi ha una altra ajuda: les associacions de persones consumidores. Són organitzacions que informen, orienten i representen els interessos de qui compra. L'Estatut valencià reconeix eixe dret a la representació (art. 4).

Es reclama molt? Eixe mateix any es van gestionar 12.230 reclamacions de consum, un 14,2 % més que l'any anterior. Eixe augment no demostra per si sol que hi haja més problemes ni que es conega millor els drets: només conta les reclamacions presentades. El que sí que ensenya és que molta gent reclama i que hi ha oficines preparades per a atendre-la. Per això convé saber quin és el camí: primer el comerç, després l'OMIC o la conselleria i, si l'empresa ho accepta, l'arbitratge. Cada pas és més fàcil si guardes les proves des del principi.

Un límit important: reclamar prompte i aportar proves facilita que aquests organismes tramiten el teu cas, i cada procediment té els seus requisits i terminis. Guardar el tiquet, fer captures, anotar dates i reclamar per escrit val més que qualsevol enuig. I si eres menor, demana ajuda a una persona adulta de confiança o a la teua família per a tramitar la reclamació.

Una pregunta per a pensar: si un comerç es nega a donar-te el full de reclamacions, quines proves guardaries?

CLAU · UNA PREGUNTA OBERTA

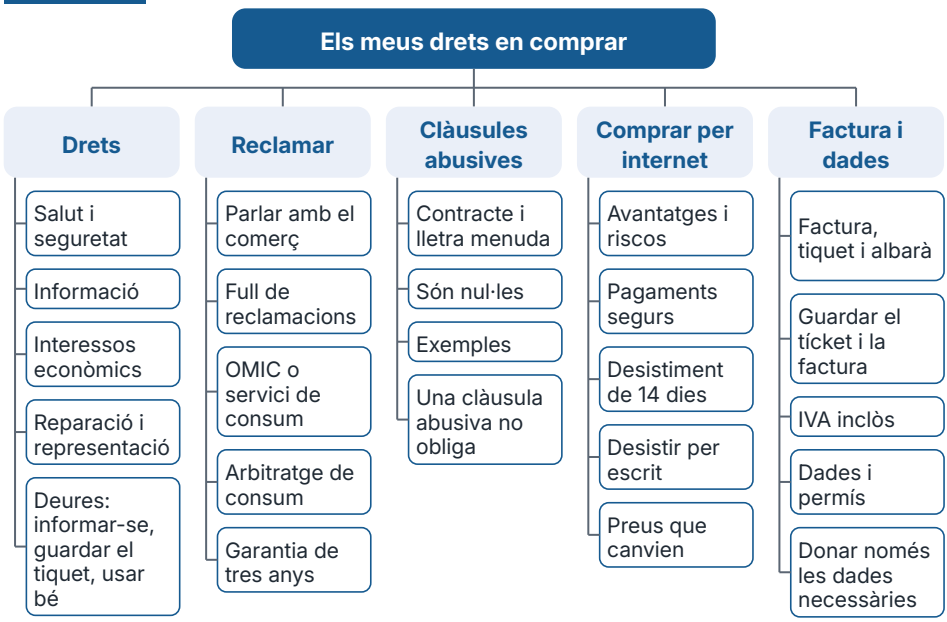
Si una cosa que compres falla, a qui li ho diries primer i quin paper duries?

Font: Consell Econòmic i Social de la Comunitat Valenciana, informe socioeconòmic 2025, capítol 18 «Consum» (consulta: 20/11/2026); Decret legislatiu 1/2019, arts. 4, 12 i 14.

ACTIVITATS

12. A l'episodi, què li va passar a Hugo amb el preu i amb la talla? Què li falta saber a cada personatge (Lucía, Dani, Martina)? Escriu tres coses que Hugo hauria de fer ara i en quin ordre.
13. Un xic compra una dessuadora el 15 de gener i als 14 mesos es descus per la costura, sense estirades ni mal ús. Està dins de la garantia legal de tres anys? Què pot reclamar al venedor? Quin document necessita?
14. Revisa aquesta resposta simulada d'un assistent d'IA: «Si signes les condicions, una clàusula abusiva ja és vàlida i no pots reclamar». Quin error conté? Escriu una resposta corregida de dues frases.
15. Classifica cada cas amb la via que usaries (comerç, full de reclamacions, OMIC, arbitratge): a) un mòbil nou que falla als 6 mesos; la botiga no respon a la teua reclamació; b) un preu diferent del del cartell en una pizzeria; c) una compra en línia que arriba trencada; d) una botiga que no accepta cap solució (en un banc, primer la seua atenció al client).
16. Llig esta clàusula fictícia: «El comprador renuncia a qualsevol devolució i a la garantia legal». Creus que és abusiva? Obliga el comprador encara que l'haja signada? Què faries?
17. Un patinet es compra el 2026. Falla als 2 anys i 4 mesos. Un altre patinet, comprat el mateix dia, falla als 3 anys i 2 mesos. Quin dels dos està dins de la garantia legal de tres anys? Què pot demanar primer qui el va comprar?
18. Compres unes sabatilles per internet i t'arriben el dia 10 d'un mes. Conta els 14 dies naturals: fins a quin dia pots desistir? Què has de fer per a deixar constància?
19. Llig esta factura fictícia: base, 40 €; IVA del 21 %. Calcula l'IVA i el total que es paga. Quant del total és IVA?
20. Llig este tícket fictici: «3 camisetes a 12 € = 36 €. Descompte: −6 €». Calcula el total que es paga i quant ix cada camiseta amb el descompte. Per què convé guardar el tícket?
21. Decisió raonada. Una botiga té un cartell que diu «no s'admeten devolucions». Una persona torna amb una jaqueta que s'ha descosit al primer llavat. Pot la botiga negar-se? Raona la teua resposta amb el que has après.
22. Individual, sense ajuda: una amiga compra un abric en una web desconeguda i li demanen una transferència per endavant a un compte d'una persona desconeguda. Escriu quatre línies amb el que li diries (és segura la web? quin mitjà de pagament? què passa si no arriba?).
23. Escriu un correu de cinc línies per a reclamar a una botiga per un producte defectuós: què vas comprar, quan, què falla, què demanes i quin document adjuntes.

ESQUEMA

RESUM

Una **persona consumidora** té **drets**: seguretat, informació, protecció dels seus interessos econòmics, reparació de danys i representació. També té **responsabilitats**: informar-se, guardar el **tiquet** i usar bé el que compra. Si alguna cosa ix malament, **reclama** per passos: primer el comerç, després el **full de reclamacions**, l'**OMIC** o el servici de consum de la Generalitat i, si l'empresa participa, l'**arbitratge de consum**. La **garantia legal** dels béns nous és de tres anys des del lliurament. Una **clàusula abusiva** és una condició no negociada que perjudica molt qui compra i és **nul·la**; el contracte pot continuar sense ella. En **comprar per internet** tens **14 dies naturals** des que reps el producte per a desistir, i convé pagar amb mitjans segurs. La **factura** mostra la base, l'**IVA** i el total; l'**albarà** diu el que es lliura i no substituïx la factura. Les teues **dades personals** són teues: des dels 14 anys pots consentir-ne l'ús, però no has de donar-ne més de les necessàries. I recorda: guardar proves i reclamar a temps ajuda a fer valdre els teus drets. Per això convé guardar el tiquet, llegir les condicions, reclamar per escrit i demanar ajuda a una persona adulta quan alguna cosa no quadre. Convé guardar sempre les proves des del principi: el tícket o la factura, les captures de pantalla i les dates. Un cartell que diu «no s'admeten devolucions» no et pot llevar la garantia d'un producte defectuós. Si compres per internet, conta bé els 14 dies i comunica el desistiment per escrit. I comprova sempre qui ven i com es paga abans de donar cap dada. Si alguna cosa falla, reclama prompte, per escrit i amb proves. I si eres menor, demana ajuda a una persona adulta de confiança.

UNITAT 6

Fraus, apostes i publicitat

Primer curs, primers diners · El missatge del paquet

EN ESTA UNITAT APRENDRÀS A...

- Reconéixer un bitllet fals i entendre per què les criptomonedes no són una forma segura de guanyar diners.
- Detectar els senyals d'un missatge fals i saber què fer si has caigut.
- Explicar per què els menors no poden apostar i quins riscos tenen les apostes i les caixes de botí d'alguns videojocs.
- Frenar una compra impulsiva amb la regla de les 24 hores.
- Distingir un anunci d'una opinió i comprovar si una font és de fiar.

SITUACIÓ DE PARTIDA

És abril a 1r B de l'IES Ribera Norte. Martina espera unes sabatilles d'handbol i li arriba un missatge al mòbil: «El teu enviament està retingut, paga 1,99 € ací». Quasi paga. Iker, que ha sentit la conversa, guarda silenci, perquè du mesos gastant diners en un videojoc. Inés Varela escriu a la pissarra una pregunta: eixe missatge, eixa oferta o eixe joc són de fiar? Eixe dia la classe aprendrà a frenar abans de pagar, de polsar un enllaç o de creure's una oferta, i a demanar ajuda sense vergonya quan alguna cosa ix malament. Ningú no està lliure de caure, però tots podem aprendre a frenar a temps.

PER A COMENÇAR

1. Has rebut alguna vegada un missatge estrany que et demanava pagar o polsar un enllaç? Què vas fer?
2. Sabries dir si un bitllet és fals? En què et fixaries?
3. En un videojoc pots comprar «caixes» amb premis sorpresa. Et pareix un joc, una compra o una cosa pareguda a una aposta?
4. Un vídeo d'algú amb molts seguidors diu «ho use cada dia». Com sabries si li han pagat per dir-ho?
5. Quant creus que costa, en diners i en temps, que algú t'enganye per internet?
6. Has vist alguna vegada un anunci que semblava una opinió? Com vas notar que era publicitat?

Bitllets i cripto

6.1

Fraus a internet

6.2

Apostes

6.3

Compres compulsives

6.4

Publicitat

6.5

6.1 Bitllets falsos i criptomonedes

Els diners també es falsifiquen, i hi ha qui promet guanys que mai no arriben. Es pot aprendre a reconéixer totes dues coses.

Un **bitllet fals** és una còpia que es fa passar per diners verdaders. Fabricar-lo i posar-lo en circulació sabent que és fals pot ser delicte. Per a comprovar un bitllet hi ha un truc senzill: **toca, mira, gira**. Toca: el paper autèntic se sent ferm i aspre, amb relleus en algunes zones. Mira: a contrallum apareixen una marca d'aigua i un fil de seguretat. Gira: la banda brillant o el número canvien de color o de forma en inclinar el bitllet.

Amb aquestes tres comprovacions es detecten moltes còpies mal fetes. No fan falta aparells: basta amb mirar amb calma.

Si creus que un bitllet és fals, no el passes a una altra persona. Avisa una persona adulta, que el podrà portar a la policia, a un banc o a una sucursal del Banc d'Espanya. Si el reps sense saber-ho, no has fet res roín; passar-lo sabent que és fals pot ser delicte. Si el bitllet resulta ser autèntic, recuperes el seu valor; si és fals, no es pot canviar per un de bo.

Una **criptomoneda** és un tipus d'actiu digital que es guarda i s'envia per internet. No depén necessàriament d'un banc, però poden intervindre plataformes i empreses. No són diners de curs legal a Espanya: cap comerç no està obligat a acceptar-les. El seu preu pot pujar i baixar molt, de vegades en un sol dia, i no hi ha garantia general de recuperar el que s'ha invertit. Per això qui les compra pot guanyar, però també perdre-ho tot.

Per a entendre-ho: si tot el món compra, el preu puja; si tot el món ven, baixa. Ningú no pot assegurar què passarà.

Hi ha estafes que usen aquestes monedes. Prometen «guanys segurs» o «diners ràpids» i demanen que fiques diners hui. Desconfia de qui prometa un guany segur o et pressione perquè invertisques de seguida.

REVISA LA IA

Resposta simulada d'un assistent d'IA: «Aquesta criptomoneda puja segur un 10 % cada mes. Invertix hui i duplica els teus diners».
Què cal comprovar. Qui ho assegura i quines proves dona? Si fóra veritat per a tots, per què ho contaria gratis? Quants diners podries perdre? Prometre un guany alt i segur és un senyal d'alarma.

ACTIVIDADES

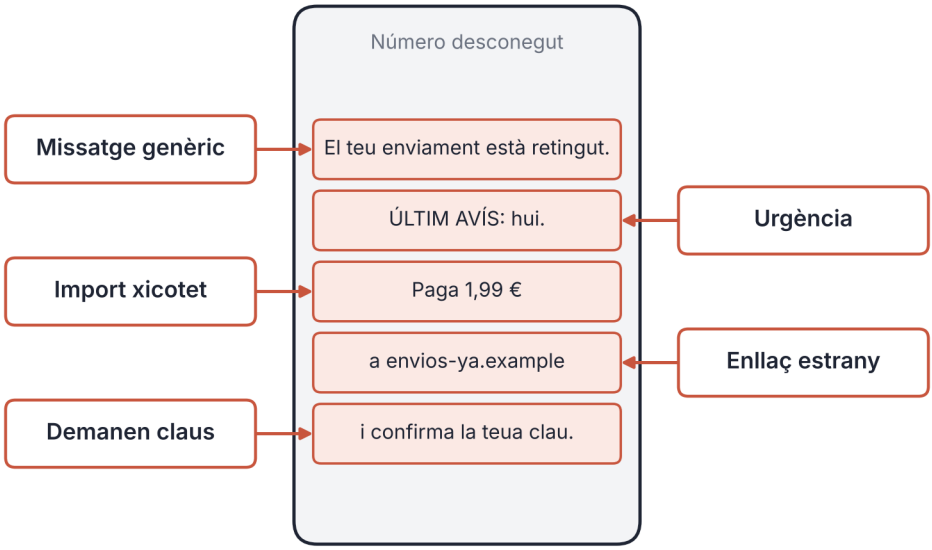
1. Descriu amb les teues paraules els tres passos per a comprovar un bitllet (toca, mira, gira). Què fas si tens dubtes que un siga fals?
2. Un anunci promet «10 € al mes per cada 100 € que fiques». Calcula quant serien 10 € al mes durant un any i quin percentatge del que has invertit suposa. Per què una promesa així t'ha de donar desconfiança?

6.2 Fraus a internet

Un frau busca els teus diners o les teues dades amb un fals repartiment, un fals banc o un familiar suplantat.

Un **frau** és un engany per a aconseguir diners o dades personals. El més comú és la **suplantació**: algú es fa passar per una empresa, un banc o un conegut. Segons el camí per on arribe, té un nom diferent. El **phishing** és suplantar per a robar dades, per exemple amb correus o webs falses. Si l'engany arriba per missatge de text (SMS), se sol dir **smishing**; per telefonada, **vishing**. I el **skimming** és copiar les dades d'una targeta amb un aparell amagat en un caixer o en un datàfon.

Els senyals es repetixen una vegada i una altra. Hi ha **urgència** («hui o perds l'enviament»). Hi ha un **enllaç** estrany o una adreça que quasi s'assembla a la vertadera. Demanen **claus**, codis o dades de la teua targeta. Demanen un **import xicotet**, perquè no pugues pensar. I el missatge és **genèric**: no diu el teu nom ni de quina comanda parla.

Missatge inventat. L'adreça no existix.

Figura 6.1. Els cinc senyals d'un missatge fals: urgència, enllaç estrany, demanen claus, import xicotet i missatge genèric

La regla més segura és **comprovar per un altre camí**: si un missatge diu que ve del teu banc o d'una empresa de paquets, no polses res; entra tu mateix a la seua aplicació o a la seua pàgina, o telefona al número oficial de la seua web.

CLAU · MAI NO DÓNES LES TEUES CLAUS

Un banc et pot enviar un codi per a autoritzar una operació, però mai no has de donar-lo a ningú per missatge, telefonada o enllaç. Si te'l demanen, és un frau.

Cas · El missatge del paquet

Martina no paga, però imagina que a un familiar seu li arriba el mateix SMS: «El teu enviament està retingut. Paga 1,99 € en aquest enllaç». El polsa i li demana les dades de la targeta. Poques hores després veu quatre càrrecs al seu compte: un d'1,99 € i tres de 49,99 €.

Concepto	Cálculo	Importe
Pagament de l'«enviament»	El que deia l'SMS	1,99 €
Tres càrrecs després	3 × 49,99 €	149,97 €
Total de càrrecs	1,99 + 149,97	151,96 €

Pas 1. Conta els senyals de l'SMS: hi ha urgència («retingut»), un enllaç, un import xicotet i no diu el nom ni quina comanda és. Són quatre senyals; la cinquena, demanar dades de la targeta, arriba en obrir l'enllaç.

Pas 2. Calcula el total dels càrrecs: 3 × 49,99 = 149,97 € i 1,99 + 149,97 = 151,96 €.

Pas 3. Pensa què cal fer ara: bloquejar la targeta i avisar el banc pel seu telèfon oficial, dient-li que no reconeixes els càrrecs; guardar les proves (captures) i denunciar si cal. I contar-ho a una persona adulta.

Què significa: l'import xicotet era l'esquer; els diners de veritat es cobren després. Que es recuperen ho decidix el banc després de la reclamació.

Si ja has caigut, no et done vergonya: li passa a moltes persones, també adultes. El important és actuar ràpid. Hi ha un servici d'ajuda en ciberseguretat, el **017** de l'Institut Nacional de Ciberseguretat (INCIBE), que és gratuït i confidencial.

ACTIVIDADES

3. Llig aquest missatge fictici: «ÚLTIM AVÍS: el teu compte es bloquejarà hui. Entra en aquest enllaç i confirma la teua clau». Assenyala quins senyals de frau té i què faries.
4. Ordena el que fas si has donat les dades de la teua targeta: a) denunciar; b) bloquejar la targeta; c) guardar captures; d) avisar el banc pel seu telèfon oficial. Què és el primer i per què?
5. *Amplia.* Escriu tres consells per a una persona major de la teua família que rep una telefonada del «seu banc» demanant-li un codi.

6.3 Les apostes i els seus perills

Apostar és jugar-se diners a un resultat que no controles. Per als menors està prohibit.

Una **aposta** consistix a posar diners en joc sobre un resultat que no controles, com un partit o una màquina. En molts jocs d'atzar l'organitzador té avantatge matemàtic: si jugues moltes vegades, el que s'espera és perdre diners. Els riscos són perdre diners, enfadar-te amb la teua família, mentir sobre el que gastes i, en algunes persones, no poder parar encara que vulgues.

L'**addicció al joc** és perdre el control: no poder deixar de jugar encara que et faça mal. Es parla de **ciberludopatia** quan passa amb jocs a internet. El perillós és que, des del mòbil, es juga a qualsevol hora, des de qualsevol lloc i amb un parell de pulsacions.

LA NORMA DIU

«No poden participar en les activitats de joc: a) Les persones menors d'edat [...]. Pel que fa a les persones menors d'edat, s'exceptua l'ús de les màquines de tipus A.»
Font: Llei 1/2020, d'11 de juny, de la Generalitat, de regulació del joc i de prevenció de la ludopatia a la Comunitat Valenciana, art. 18.a.

Això vol dir que un menor no pot participar en jocs d'atzar ni en apostes regulats; l'excepció són les màquines recreatives de tipus A, que no donen premis en metàl·lic. La llei estatal diu el mateix: es prohibix als menors participar en els jocs que regula (Llei 13/2011, art. 6.2.a). Si una web et deixa apostar sent menor, està incomplint la llei. Això no ho decidix la web: ho decidix la llei.

Un menor tampoc no pot obrir un compte en una web d'apostes amb les dades d'un familiar: usar dades alienes no canvia la prohibició.

DADA

El 2023, el 21,5 % de l'alumnat de 14 a 18 anys havia jugat diners, per internet o en persona, en l'últim any. Font: Ministeri de Sanitat, Pla Nacional sobre Drogues, Informe sobre addiccions comportamentals 2023 (enquesta ESTUDES; consulta: 20/11/2026). Són jóvens més grans que tu.

Pots veure publicitat d'apostes en l'esport i a internet, encara que la llei en limita la difusió. Molts anuncis diuen «bo de benvinguda» o «guanya diners fàcils» i callen que quasi tot el món perd. I recorda: és publicitat, no un consell d'un amic.

Els «bons de benvinguda» solen exigir apostar diverses vegades abans de poder retirar els diners. És un esquer: et fan jugar més. Si ets menor, no accepts bons ni obris comptes d'apostes: no pots participar.

Els videojocs també tenen una cosa pareguda a les apostes: les **caixes de botí**. Pagues amb diners reals o amb monedes del joc per a obrir una caixa i no saps què et tocarà. Moltes vegades el premi bo és molt rar. S'assemblen a una aposta perquè pagues i el resultat és incert, encara que la llei pot tractar-les d'una altra manera.

LA CIÈNCIA DIU

En els experiments clàssics de Skinner amb animals, les recompenses que arribaven de manera impredictible mantenien la conducta molt més temps que les que arribaven sempre igual. Font: Ferster i Skinner, «Schedules of Reinforcement», 1957.
Límit. Són estudis amb animals en laboratori; en les persones intervenen moltes més coses. Servix per a entendre per què costa parar quan el premi és incert.

Cas · Les caixes del videojoc

Iker compra caixes de 2,99 € en un videojoc. El joc anuncia que l'objecte rar ix en 1 de cada 100 caixes, és a dir, un 1 %. Si compra una caixa per setmana durant 36 setmanes, d'agost a abril, quant gasta i quantes vegades és probable que aconseguisca l'objecte?

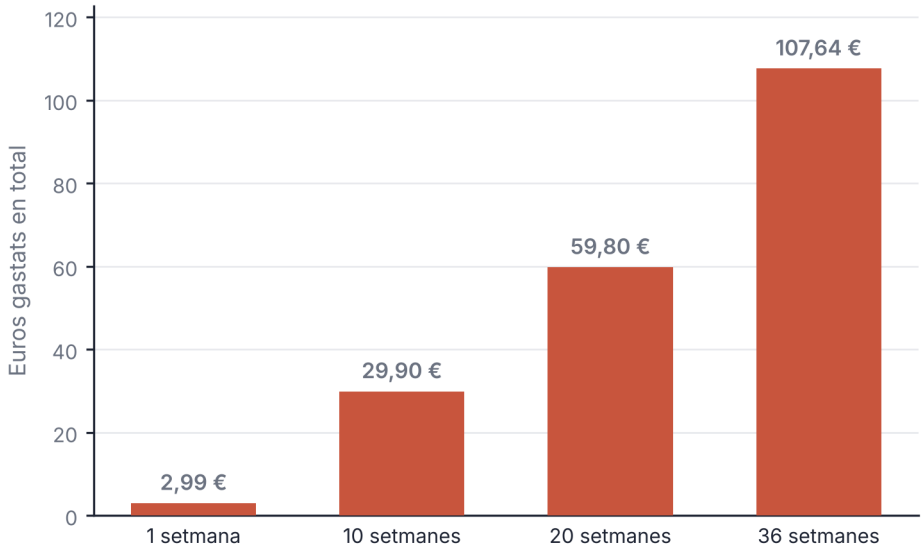
Concepto	Cálculo	Resultado
Preu d'una caixa	Dada del joc	2,99 €
Despesa en 36 setmanes	36 × 2,99 €	107,64 €
En pagues de 25 €	107,64 ÷ 25 ≈ 4,3	una mica més de 4 pagues
Sense aconseguir-lo	36 intents a l'1 %	unes 70 de cada 100 (69,6 %)

Pas 1. Calcula la despesa: 36 × 2,99 = 107,64 €. És una mica més de quatre pagues de 25 € (4,3).

Pas 2. Mira la sort: suposem un 1 % en cada caixa. Si cent persones feren el mateix, unes 70 no aconseguirien l'objecte després de gastar 107,64 € i unes 30 sí. Es calcula multiplicant 0,99 per ell mateix 36 vegades, amb calculadora.

Pas 3. Compara amb una aposta: pagues, no saps què ix, quasi sempre perds i la il·lusió del premi et convida a repetir.

Què significa: una caixa costa poc, però la despesa se suma, i la probabilitat que isca el que és bo continua sent baixa. El límit: l'exemple suposa un 1 % igual en cada caixa; altres jocs poden tindre altres regles.

Una caixa de 2,99 € per setmana. Despesa = 2,99 € × nombre de setmanes.

Figura 6.2. Despesa acumulada en caixes de 2,99 €: 1, 10, 20 i 36 setmanes

Si notes que tu o algú que coneixes gasta cada vegada més, menteix sobre això o es posa nerviós si no pot jugar, és el moment de parlar amb una persona adulta: la teua família, la tutora o l'orientador de l'institut. Demanar ajuda a temps funciona. Contar-ho no és xafardejar: és cuidar-te o cuidar eixa persona, i una persona adulta us pot orientar cap a ajuda professional.

Si ets menor, amb les apostes l'objectiu és gastar 0 € i demanar ajuda. En un videojoc, demana a una persona adulta que desactive els pagaments i revise els controls.

ACTIVIDADES

6. Una persona adulta gasta 5 € a la setmana en apostes (exemple inventat) durant 20 setmanes. Calcula el total i les pagues de 25 €. Què faria en lloc d'apostar?
7. Compres 10 caixes d'un videojoc de 2,99 € cadascuna. Quant gastes? T'assegura això aconseguir l'objecte rar?
8. *Amplia.* Escriu tres senyals que algú està perdent el control amb el joc i a qui li ho diries.

6.4 Compres compulsives

Comprar sense pensar una vegada és normal. Fer-ho sempre i sense poder parar és un problema.

En l'adolescència es compra amb il·lusió i amb pressa: apareixen coses noves, els amics les tenen i la paga es gasta en un moment. Es diu **perfil comprador** la forma en què cada persona sol comprar: unes miren preus, altres es deixen portar.

Una **compra impulsiva** és la que fas sense planificar, empesa per una emoció del moment. Una compra impulsiva xicoteta no és greu. Però quan es repetix, es perd el control dels diners. Aleshores parlem de **compres compulsives**: comprar una vegada i una altra, encara que no ho necessites ni ho puguis pagar, per a sentir-te millor una estona. A vegades s'usa la paraula **oniomania**, però un llibre no diagnostica res: si et preocupa, parla amb la teua família o amb l'orientador.

Un exemple: veus uns auriculars en un vídeo i els compres en dos minuts amb la targeta de casa. Si haguéreu esperat un dia, potser haguéreu vist que ja en tenies uns.

Hi ha una ferramenta senzilla: la **regla de les 24 hores**. Si una cosa que no és urgent t'entusiasma, apunta-la i espera un dia. Si l'endemà continues volent-la, mira també si ho necessites, si és segur i si cap en la teua paga; llavors comprar-la és una decisió. Si ja no t'importa, has estalviat els diners.

Altres ajudes: fes una llista abans d'anar a comprar, porta només els diners que penses gastar i pregunta't «què deixaré de fer amb estos diners?».

ACTIVIDADES

9. Una persona rep 25 € de paga i fa tres compres impulsives de 8 €. Quant ha gastat? Quin percentatge de la seua paga és? Com l'ajudaria la regla de les 24 hores?

6.5 Publicitat, xarxes i influencers

Els anuncis volen que compres. El important és saber quan n'estàs vent un.

La **publicitat** és tota comunicació que promociona productes, servicis, marques o idees. La **publicitat enganyosa** és la que dona informació falsa o fa creure una cosa que no és veritat. La **publicitat subliminal** intenta influir sense que te n'adones, amb imatges o missatges que quasi no es veuen.

Hi ha anuncis molt visibles i altres quasi invisibles: una marca que apareix en una pel·lícula, una samarreta en un vídeo o un producte que es veu de passada en una sèrie.

A les xarxes s'usa publicitat personalitzada, segons els teus interessos i la teua activitat, i de vegades tècniques de **neuromàrqueting**, que estudien com reaccionen les persones a un anunci. Per això un vídeo t'ensenya una cosa, t'emociona, et posa música i, quan estàs contenta, apareix un producte.

Un **influencer** és una persona creadora de contingut que pot influir en el que opinen o compren els seus seguidors. Recomanar no és roín. El problema és no dir que hi ha una relació comercial darrere. En l'audiovisual, la llei prohibix la publicitat encoberta: la que busca vendre però es presenta com una opinió lliure (Llei General de Comunicació Audiovisual, art. 122.3). Altres normes cobrixen altres mitjans. Els creadors molt grans tenen a més obligacions extra (Reial decret 444/2024).

Com reconéixer que una cosa és publicitat? Busca avisos com «publicitat» o «col·laboració de pagament», fixa't si el producte ix molt, si hi ha un codi de descompte i si només es conten avantatges.

Un exemple: un vídeo en què algú ensenya uns auriculars i diu «gràcies a la marca» sense més. Hi ha relació amb la marca, però no s'explica. Si hi ha un acord o un pagament, ha de dir-se amb claredat, per exemple amb la paraula «publicitat» en pantalla.

També hi ha **estafes en el món influencer**: sorteigs que demanen les teues dades o un pagament per a «rebre un premi», comptes que es fan passar per una persona famosa, o regals a canvi d'una transferència. Desconfia si un premi exigix enviar diners o dades bancàries: comprova les condicions per canals oficials.

COM DECIDIM

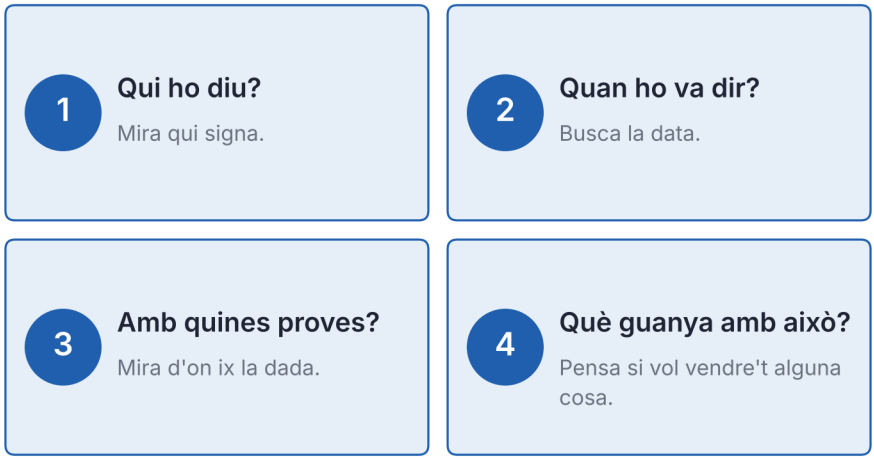
Prova social. *Mecanisme:* si molta gent compra o aplaudix una cosa, pensem que serà bona sense comprovar-ho. *Exemple:* «tot el món ho té» o «més de 10.000 persones ho han comprat». *Límit:* els «m'agrada» i les ressenyes poden ser falsos o pagats, i que una cosa agrade a molts no vol dir que et convinga a tu.

Per a saber si una cosa és de fiar, **contrasta la font**: qui ho diu?, quan ho va dir?, amb quines proves? i què guanya amb això? Si falten dades sobre qui publica, quan o amb quines proves, busca una altra font abans de creure-ho o compartir-ho.

Una font fiable sol donar la data, dir d'on ix la dada i permetre que altres persones ho comproven. Si només hi ha una opinió, és només una opinió.

Fixa't també en qui publica la dada: una persona, una empresa o un organisme oficial. Si no es pot saber qui és, desconfia. Una font que no diu res de si mateixa val menys que una que ho explica.

Abans de compartir una «ganga», fes una pausa i busca la mateixa dada en un altre lloc. Compartir sense comprovar fa que l'engany arribe a més gent. Si una cosa et fica pressa per a decidir, desconfia: les presses ajuden qui enganya.

Si no saps respondre a les quatre, busca una altra font.

Figura 6.3. Contrasta una font: qui ho diu, quan, amb quines proves i què guanya

PER AL TEU PROJECTE · E6 I ENTREGA 2

Prepara la fitxa E6 de «La guia de la paga»: un semàfor antitrampes amb tres colors. En roig, el que mai no es fa (donar claus, pagar per endavant a desconeguts, apostar sent menor). En ambre, el que es comprova abans. En verd, les accions més segures: verificar per canals oficials, demanar ajuda i no compartir codis. Després, reuneix les sis fitxes E1-E6 en la guia completa i presenta-la a una altra classe d'1r o a les famílies. Usa dades fictícies.

ACTIVIDADES

10. Llig aquest anunci fictici: «Rellotge d'última generació! Només hui, a meitat de preu. Més de 10.000 persones ja el tenen. Escriu-nos les teues dades i te l'enviem gratis». Marca els senyals de risc o de possible engany.

11. *Amplia.* Tria un vídeo o un anunci que hages vist (sense dir el nom) i respon a les quatre preguntes de la font: qui ho diu?, quan?, amb quines proves? i què guanya?

PRIMER CURS, PRIMERS DINERS

El missatge del paquet

Dijous d'abril, abans de classe. A l'aula d'1r B, Martina estava dreta al costat de la pissarra amb l'armilla d'handbol posada i el mòbil a la mà. Duia dues setmanes esperant unes sabatilles i per fi havia arribat un missatge. Li'l va llegir a Dani, que teclejava al portàtil, i a Hugo, que es va inclinar per a veure'l per damunt de la seua espatlla. Fora, al corredor, sonava el timbre del canvi de classe i ningú tenia pressa per seure ni per començar la classe.

—«El teu enviament està retingut. Paga 1,99 € i es lliurarà hui».

—És ben poc —va dir Hugo.

—Això mateix pensava jo, la veritat. Anava a demanar-li a ma mare la targeta per a pagar l'enviament. Però...

—Però?

—Però demana les dades de la targeta en un enllaç i no diu quina comanda és. —Martina va baixar el mòbil—. I posa «hui». Sempre posa «hui».

Dani va girar el portàtil cap a ells. Havia buscat el nom de l'empresa de paquets i l'adreça de l'enllaç no s'hi assemblava en res.

—És fals. Mira: l'empresa de veritat t'avisa a la seua pàgina, amb el teu número de comanda. Això és un esquer.

—Quasi pague —va dir Martina—. I per un euro amb noranta-nou. Quina ximpleria. Si arribe a polsar, ara estaria contant-ho a ma mare amb la cara roja.

—No és una ximpleria —va dir Lucía, que s'havia acostat—. Això és el que volen: que semble poc. Després vénen els altres càrrecs.

Inés va arribar amb la seua carpeta i va escoltar sense interrompre. En acabar, va deixar una targeta damunt de la taula de Martina: «Què fas tu ara amb eixe missatge?». Martina ho va pensar un moment.

—Guarde una captura, el marque com a sospitós i ho conte a ma mare. I si vull saber on està la meua comanda, ho mire jo a la pàgina de la botiga. Hi entre jo, no per l'enllaç.

—Fet —va dir Inés, sense afegir res més, i va assentir a poc a poc.

Durant una estona ningú no va parlar. Iker, que havia estat en silenci al fons, movia els dits sobre la tapa del seu mòbil, i ningú no li ho havia preguntat. Al final ho va dir sense alçar els ulls.

—Jo duc gastat més que això, i no sé quant.

Tots el van mirar. Iker va respirar fondo.

—Al joc. Compre caixes. Diuen que toquen objectes bons, però quasi sempre ixen coses repetides. En compre una per setmana des de l'estiu. Pensava que era poc, perquè són 2,99 € cada vegada.

—Quant és 2,99 per totes les setmanes? —va preguntar Dani, i ja tenia oberta la calculadora.

—No ho vull saber.

—Jo sí —va dir Lucía, i va traure el quadern—. A vore, des de principis d'agost fins ara són unes trenta-sis setmanes. Trenta-sis per tres, uns cent huit euros, Iker.

—Cent set amb seixanta-quatre —va corregir Dani, mirant la pantalla.

El silenci d'ara era diferent. Hugo es va gratar el cap.

—I l'objecte rar, t'ha tocat?

—No. Diuen que ix un de cada cent.

—O siga, que gastes cent set euros i pot ser que no et toque —va dir Martina—. Això s'assembla a...

—A una aposta —va acabar Salma—. Pagues, no saps què ix i quasi sempre perds.

Iker no va contestar. Va mirar el mòbil i després els seus amics.

—Doncs crec que se m'han llevat les ganes d'obrir-ne més.

—Això ho dius hui —va murmurar Hugo, amb afecte—. A mi em va passar amb la ràdio: vaig dir que no tornava a comprar res fins que l'arreglara, i ja n'he mirat tres.

Ningú no es va riure. Salma, que ho havia escoltat tot des de la seua taula amb el quadern verd obert, va apuntar alguna cosa amb lletra xicoteta. Inés va tornar a agafar la targeta de Martina, li va donar la volta i va escriure una segona pregunta: «A qui li contes el que gastes sense que ningú ho veja?». La va deixar al costat de la d'Iker, sense dir res.

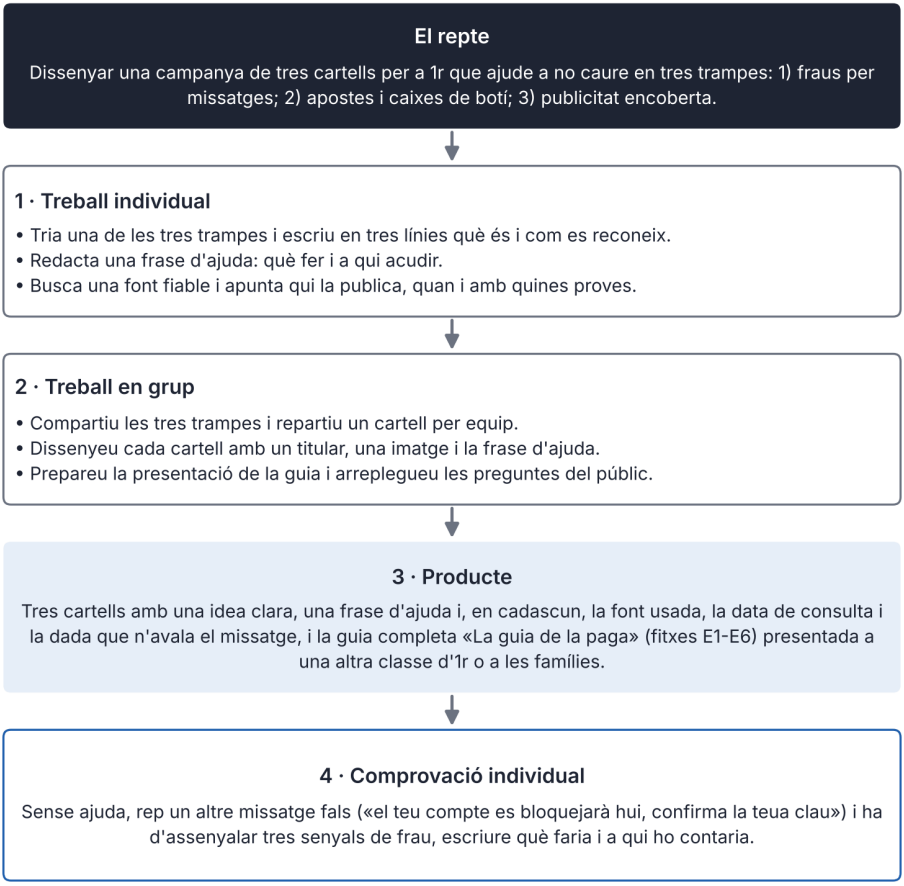

A l'aula, Martina ensenya el mòbil al costat de la pissarra; Dani treballa amb el portàtil i Hugo s'inclina.

SITUACIÓ D'APRENENTATGE

Campanya antitrampes

Repte. Dissenyar una campanya de tres cartells per a 1r que ajude a no caure en tres trampes: 1) fraus per missatges; 2) apostes i caixes de botí; 3) publicitat encoberta. **Producte.** Tres cartells amb una idea clara, una frase d'ajuda i, en cadascun, la font usada, la data de consulta i la dada que n'avala el missatge, i la guia completa «La guia de la paga» (fitxes E1-E6) presentada a una altra classe d'1r o a les famílies. **Dades.** Tot fictici. Missatge del paquet: «el teu enviament està retingut, paga 1,99 €», amb càrrecs posteriors de 3 × 49,99 €. Caixes de videojoc: 2,99 € cadascuna, 1 % de probabilitat de l'objecte rar, una caixa per setmana durant 36 setmanes, d'agost a abril. Anunci: «només hui, a meitat de preu, 10.000 persones ja el tenen». **Comprovació individual.** Sense ajuda, rep un altre missatge fals («el teu compte es bloquejarà hui, confirma la teua clau») i ha d'assenyalar tres senyals de frau, escriure què faria i a qui ho contaria.

Així es desenvolupa la situació d'aprenentatge

INFORME

Menors, apostes i videojocs

Apostar sent menor està prohibit, però això no vol dir que no passe. Els videojocs i els mòbils han acostat el joc amb diners a edats més primerenques. Entendre com funciona ajuda a protegir-se.

Comencem pel que diu la llei. La llei del joc de la Comunitat Valenciana diu que no poden participar en activitats de joc les persones menors d'edat, amb l'excepció de l'ús de les màquines de tipus A (Llei 1/2020, art. 18.a). La llei estatal prohibix també la participació de menors en els jocs que regula (Llei 13/2011, art. 6.2.a). És a dir: un menor no pot obrir un compte ni participar en apostes o jocs d'atzar regulats; l'excepció són les màquines de tipus A.

Quants jóvens juguen amb diners? Segons l'enquesta ESTUDES 2023 del Ministeri de Sanitat, el 21,5 % de l'alumnat de 14 a 18 anys (major que el d'este llibre) havia jugat diners, en internet o en persona, durant l'últim any. Aquesta dada mostra que és un fenomen freqüent, però no diu quantes persones tenen un problema ni si totes van apostar de forma legal.

En les caixes de botí dels videojocs el que ix és un objecte del joc i no diners, però s'assemblen a una aposta: pagues, no saps què eixirà i pot ser que gastes molt per a aconseguir poc. Per això convé parlar-ne a casa, demanar a una persona adulta que revise els pagaments del joc i desconfiar dels premis «només hui».

On demanar ajuda? Primer, contar-ho a una persona adulta de confiança. També pots parlar amb la teua tutora, amb l'orientador de l'institut o amb el teu centre de salut. Si el problema va ser per un missatge o un frau en línia, el servici 017 d'INCIBE atén gratis i de manera confidencial.

Demanar ajuda no és un fracàs: parlar amb una persona adulta de confiança, amb l'orientador del centre o amb un professional és el primer pas per a recuperar el control i tornar a decidir tu. Una última idea: el joc pot ser una diversió, però si gastar, jugar o intentar recuperar el que s'ha perdut et preocupa, demana ajuda encara que et diverteixes. No hi ha res del qual avergonyir-se.

Un exemple amb números inventats: si en un grup de 25 persones de 14 a 18 anys es repetira eixe 21,5 %, serien unes 5 les que haurien jugat diners en l'últim any (25 × 21,5 : 100 = 5,4). Però un grup xicotet no és una enquesta. Per això parlar-ne a casa i a classe, sense jutjar ningú, ajuda a protegir-se millor.

CLAU · UNA PREGUNTA OBERTA

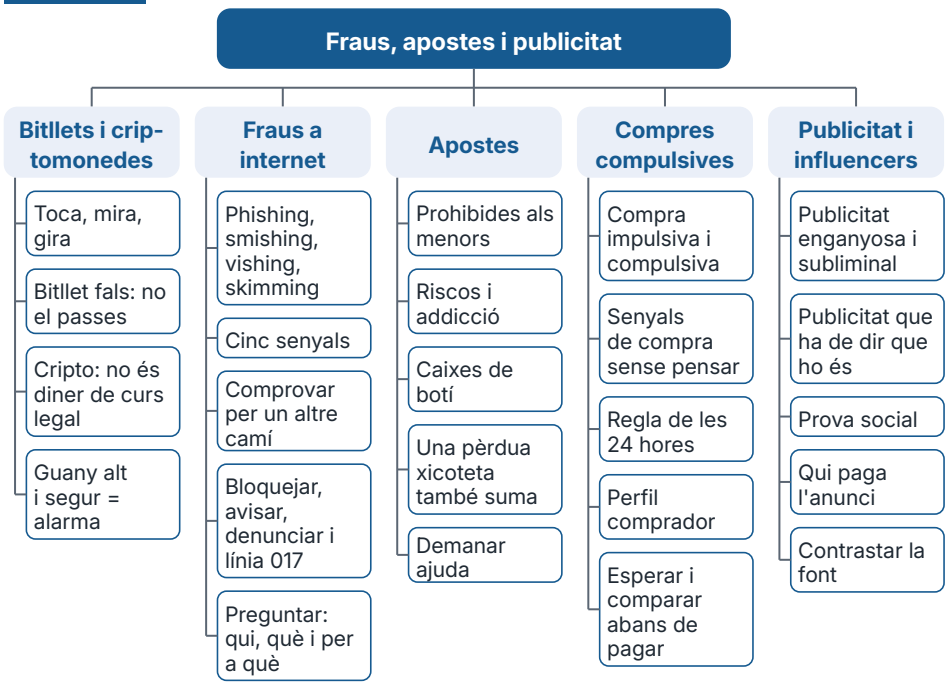
Si un joc et demana diners cada setmana i no saps què rebràs, és un joc o una aposta?

Font: Llei 1/2020, d'11 de juny, de la Generalitat, art. 18.a; Llei 13/2011, de regulació del joc, art. 6.2.a; Ministeri de Sanitat, ESTUDES 2023; INCIBE, línia 017 (consulta: 11/2026).

ACTIVITATS

12. A l'episodi, quins senyals veu Martina en el missatge? Què decidix fer? Què conta Iker i com s'assemblen les seues caixes a una aposta? Escriu una frase per personatge (Martina, Dani, Lucía, Iker, Salma).
13. Si Iker, en lloc de 36 setmanes, haguera comprat caixes durant 20 setmanes, quant hauria gastat? Amb quina probabilitat haguera aconseguit l'objecte de l'1 %? (Pista: de cada 100 persones que feren el mateix, unes 82 no l'aconseguirien.) Què canvia respecte a les 36 setmanes?
14. Revisa aquesta resposta simulada d'un assistent d'IA: «Les caixes dels videojocs són segures perquè són jocs i no apostes, així que no hi ha risc de gastar molt». Quin error conté? Escriu una resposta corregida de dues frases.
15. Llig aquest anunci fictici d'una aplicació: «Guanya 100 € gratis hui. Registra't, fica 20 € i juga ja. Més de 50.000 persones ho han fet». Quins senyals de risc té? Per què un menor no ha de registrar-se ni apostar? Com comprovaries per un canal oficial de quin anunci es tracta?
16. Un estafador envia el missatge «El teu paquet està retingut, paga 1,99 € ací» a 200 persones i totes paguen. Quant aconseguix? Per què creus que els imports xicotets enganyen més?
17. Una caixa d'un videojoc costa 2,99 € i l'objecte bo ix una vegada de cada 100. Si compres 10 caixes, quant gastes? T'assegura l'objecte? (Pista: de cada 100 persones que fessen el mateix, unes 90 no ho aconseguirien.)
18. Vols unes sabatilles de 60 € i tens 45 € estalviats. L'anunci diu «només hui». Calcula quant et falta i escriu què faries aplicant la regla de les 24 hores.
19. Llig este missatge fictici: «Invertix 100 € i rep 150 € en una setmana, garantit». Calcula quin percentatge de guany promet i explica per què prometre un guany segur i tan alt és un senyal d'alarma.
20. Un vídeo diu: «El faig servir cada dia i em va genial #colab». Què indica «#colab»? Escriu dues preguntes que faries per a saber si és una opinió o un anunci.
21. Decisió raonada. T'arriba un missatge del teu suposat banc que et demana les teues claus. Tens tres opcions: respondre, cridar al telèfon que apareix a la teua targeta o ignorar-lo. Tria una i raona per què.
22. Llig esta oferta fictícia: «Cupó de 50 € per a jugar. Només hui: registra't amb el teu nom i les teues dades». Escriu tres senyals d'alarma que veus en ella.
23. Individual, sense ajuda: una amiga et conta que ha rebut un missatge que diu «Has guanyat un premi. Paga 2,50 € d'enviament». Escriu què li diries.
24. Escriu un compromís xicotet i realista per a aquesta unitat (per exemple, no polsar enllaços desconeguts) i com comprovaràs si el complixes.

ESQUEMA

RESUM

Un **frau** és un engany per a aconseguir els teus diners o les teues dades. Els enganys arriben per correu o webs falses (**phishing**), per SMS (**smishing**) o per telefonada (**vishing**), i es reconeixen per la **urgència**, un enllaç estrany, la petició de **claus**, un import xicotet i un missatge genèric. El segur és **comprovar per un altre camí** i no donar mai les teues claus. Les **criptomonedes** no són diners de curs legal i el seu preu pot variar molt: prometre guanys alts i segurs és un senyal d'alarma. Els **menors no poden apostar**: ho diuen la Llei 1/2020 de la Comunitat Valenciana i la Llei 13/2011. Les **caixes de botí** s'assemblen a una aposta perquè pagues sense saber què eixirà, i la despesa s'acumula. Si perds el control, demana ajuda a una persona adulta. La **compra impulsiva** es frena amb la **regla de les 24 hores**. La **publicitat** ha de dir que ho és, i la publicitat encoberta o **enganyosa** està prohibida. Abans de creure una cosa, **contrasta la font**: qui ho diu, quan, amb quines proves i què guanya amb això. I si una cosa et preocupa, conta-ho a una persona adulta. Davant de qualsevol missatge o anunci, fes tres preguntes: qui l'envia, què demana i què guanya amb això. Si hi ha pressa o un guany segur, és un senyal d'alarma. Una pèrdua xicoteta repetida, com les caixes dels videojocs, també s'acumula. I recorda: demanar ajuda no és un fracàs, és el primer pas per a recuperar el control. I no oblides que ningú no està lliure d'un engany: el que compta és parar, comprovar i avisar. Abans de pagar, polsar o creure, para i pensa. Davant de qualsevol dubte, el millor consell és el mateix: no pagues, no polses i parla amb algú de confiança.

Ferramentes

Plantilles per al teu projecte. Fotocopia-les o copia-les al teu quadern.

Els ingressos d'una família · E1

Amb una família inventada, mai la teua. Apunta cada font d'ingressos i quant diner disponible entra al mes (import net, el que de veritat es cobra); total = suma de totes.

Font d'ingressos	Qui la rep	Import al mes (€)
Salari		
Treball per compte propi		
Prestació o beca		
Altres ingressos		
Total del mes		

Plantilla de pressupost mensual · E2

Amb la teua paga o amb la d'un personatge. Saldo = ingressos − despeses necessàries − despeses per a gustos − estalvi reservat. Diferència = el que ha passat − el que preveig: en una despesa, un signe + vol dir que has gastat més. Si el saldo és negatiu, revisa primer les despeses que no són necessàries.

Concepte	El que preveig (€)	El que ha passat (€)	Diferència (€)
Ingressos (paga, encàrrecs)			
Despeses necessàries			
Despeses per a gustos			
Estalvi			
Saldo del mes			

Registre de despeses d'una setmana · E2

Apunta cada despesa el mateix dia. Conserva el justificant quan n'hi haja; les despeses xicotetes sense paper, apunta-les igual. Al final, suma per tipus: N = necessària, G = gust.

Dia	Què vaig comprar	Tipus (N o G)	Import (€)
Dilluns			
Dimarts			
Dimecres			
Dijous			
Divendres			
Dissabte			
Diumenge			
Total de la setmana			

Abans de pagar o de demanar diners · E3

Contesta abans de comprar a terminis o de demanar diners. Si falten dades o hi ha risc, no et comprometes: demana ajuda a una persona adulta i compara el cost total. Esperar un dia només frena l'impuls.

Pregunta	La meua resposta	Sí o no?
Ho necessite?		
Puc esperar a tindre-ho?		
Tinc els diners estalviats?		
Preu al comptat i total?		
Hi ha interessos o comissions?		
Pot la meua família pagar-ho?		
Què passa si em retarde?		
Ho sap una persona adulta?		

Model de full de reclamació (fictici) · E5

Model inventat per a practicar: no servix per a reclamar de veritat (per a una reclamació real, usa el full oficial o el canal del comerç). Ompli'l amb un cas fictici; en «Solució que sol·licite» escriu reparació, substitució, rebaixa del preu o devolució, segons corresponga.

Apartat	Dades del cas
Data i lloc	
Qui reclama	
Comerç reclamat	
Producte o servici i preu (€)	
Data de compra o lliurament	
Què ha passat	
Solució que sol·licite	
Documents que adjunte	

Llista antitrampes · E6

Marca cada senyal que veges en un missatge, una oferta o un joc i tria un nivell: roig (para i demana ajuda), ambre (comprova per un canal oficial) o verd (pots continuar amb cura). Un sol senyal greu, com demanar claus o pagar per un premi, basta per a detindre't. Davant de qualsevol dubte: no respongues ni pagues, verifica per un canal oficial i demana ajuda.

Senyal d'alarma	El que he vist	Nivell	Acció segura
Molta pressa («només hui»)			
Demana claus, codis o targeta			
Enllaç o remitent no oficial			
Promet guanys segurs			
Demana guardar el secret			
No se sap qui l'envia			
Exigix pagar per a un premi			

josesande.com